

Antropológia

(Náuka o človekovi)

Úvod

Katolícke dogmy sa vo svojej podstate nemenia; avšak dosť rýchlo sa menia perspektívy myslenia i teologické pojmy. V teologickej antropológii (gr. antrópos - človek; zjavená náuka o človeku) toto poznanie (obohacované vedeckou a dejinnou skúsenosťou) napreduje azda najrýchlejšie. Výraz antropológia prvý raz použil v r. 1501 Magnus Hundt (+1519) v diele *Anthropologium de hominis dignitate, natura et proprietatibus*.

Základom súčasnej teologickej antropológie sú tieto pravdy.

1. Najdokonalejšou viditeľnou bytosťou na zemi je človek. Človek sa vyslovuje o sebe, ale existuje veľa protichodných názorov. Preto Cirkev učí o človeku na základe Zjavenia.
2. Teologická antropológia porovnáva závery zo Zjavenia s výsledkami prírodovedeckého a psychologického výskumu. Teológia a veda si neodporujú, lebo je len jedna pravda.
3. Človek je určený byť telesným partnerom Božím vo svete. Boh vložil schopnosť dialógu a zmluvy do základu ľudskej bytosti.
4. Osobnosť a obraz Krista je vzor opravdivého človeka. Kristológia sa javí ako priesečník medzi teológiou – v úzkom zmysle slova (náukou o Bohu) – a antropológiou (Ctirad Václav Pospíšil).
5. Katolícka teológia otvára ľuďom brány smerom k nekonečnému Bohu. Učí, že aj napriek hriechu človek neprestal byť povolaný do spoločenstva osôb Najsvätejšej Trojice.
6. Antropológia spočiatku učila o dvoch statických vrstvách v človeku: prirodzenosť s nesmrteľnou dušou a nadprirodzenosť s predurčením k účasti na Božom živote. **Antropológia 20. storočia** (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984; Česlav Stanislav Bartnik) **učí o troch vrcholových bodoch rozvoja človeka:**
 - a) človek (prvý – starý Adam; osobná bytosť);
 - b) Bohočlovek (druhý – nový Adam; prototyp svätého človeka);
 - c) Boh (eschatologický Adam; prototyp spaseného v náručí nebeského Otca).

Znakom novodobej antropológie je dynamizmus, antropocentrizmus a personalizmus vedúci ku spojeniu človeka (stvorenia) s Bohom (Stvoriteľom). Podľa tejto antropológie je členená aj táto kniha.

Metóda dogmatiky, stupne istoty a výklad textov

K správne pochopeniu tejto knihy načim pripomenúť tri veci.

Prvá pripomienka sa týka štvorkrokovej metódy dogmatických článkov (Sp, Tr, Rú, Mg) a aplikácia (piaty krok), ako žiada Druhý vatikánsky koncil: „Pri dogmatickej teológii nech sa postupuje tak, že sa najprv predložia vlastné biblické témy (*Sväté písmo*). Poslucháčom nech sa vysvetlí, čím prispeli otcovia východnej a západnej Cirkvi k vernému odovzdávaniu a vysvetleniu jednotlivých zjavených právd... (tradícia). Potom – aby sa podľa možnosti čím plnšie vysvetlili tájomstvá spásy – nech sa seminaristi pod vedením svätého Tomáša priúčajú hlbšie do nich vniknúť uvažovaním (rozumová úvaha). Nech sa naučia poznávať ich stálu prítomnosť a účinnosť v liturgických úkonoch a v celom živote Cirkvi (Magistérium). A nech sa učia aplikovať zjavené večné pravdy na menlivé podmienky tohto sveta a prístupným spôsobom ich podávať súčasným ľuďom“ (por. dekr. *Optatam totius* 16).

Druhá pripomienka sa týka stupňov teologickej istoty. Druhý vatikánsky koncil (por. konštit. *Lumen gentium* 25; dekr. *Unitatis redintegratio* 11) upozornil, že celkové pohrdanie stupňami teologickej istoty je nebezpečné a necirkevné. Pápež Ján Pavol II. (+2005) apoštolským listom *Na obranu viery (Ad tuendam fidem)* dňa 18.5.1998 rozdelil pravdy viery a mravov na tri skupiny.

1. Pravdy Bohom zjavené (dogmy).

2. Pravdy definitívne rozhodnuté.

3. Pravdy definitívne nerozhodnuté (pravé alebo isté učenie, náuka).

Tretia pripomienka spresňuje exegézu biblických textov. Už starozákonní teológovia chápali prastarú náboženskú literatúru nie doslovne, ale prenesene – analogicky, alegoricky (por. *KKC* 115). Autori alegórie používali historický zmysel (*sensus historialis*) v oblasti faktov, a zvyšok – zvlášť obrazovú stránku – vysvetľovali prenesene (morálne i eschatologicky). Aj biblické texty o stvorení treba vysvetľovať historicky – čo sa týka duchovných právd (napr. „Boh stvoril“) – a alegoricky, čo sa týka materiálnej stránky obrazov. Avšak krajné formy alegórie nemožno prijať (Mircea Eliade, +1986; Česlav Stanislav Bartnik).

Boh je dobrý Stvoriteľ

Svet by neexistoval, keby Pán Boh nebol dobrý Stvoriteľ. Boh dvomi vetami zjavil o sebe to podstatné – v *Starom zákone*: „Ja som“ (*Ex* 3, 14) a v *Novom zákone*: „Boh je láska“ (*I Jn* 4, 8).

Klasická teológia učila o vlastnostiach Božieho bytia a o vlastnostiach Božieho života (por. *DH* 3001). Odborné rozlišovanie medzi Božím bytím a Božimi vlastnosťami bolo logické (nie vecné, lebo vecné rozlišovanie má základ v samých veciach), hľadiskové (nie len rozumové, lebo čisto rozumové rozlišovanie sú synonymá) a nedokonale (nie dokonalé, lebo rozlišované prvky v Bohu neexistujú oddelene).

Božia dobrota je vlastnosťou Božieho života. Teológia poukazuje na tri hľadiská, z ktorých je Pán Boh „dobrý“: - ontologické (objektívne) dobro; - mravné dobro; - vzťahné dobro.

Boh ako Stvoriteľ je vzťahné Dobro. *Mal* 1, 1-2: „Pánovo slovo Izraelu prostredníctvom Malachiáša: Miloval som vás, hovorí Pán, vy sa však pýtate: Čímže si nám preukazoval lásku?“ *Gn* 1, 1: „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem.“ Boh preukázal svoju vzťahnú lásku najprv tak, že všetko stvoril a ešte obdivuhodnejšie preukázal svoju vzťahnú lásku tak, že po hriechu všetko vykúpil, por. *Ez* 34, 11-16; *I Jn* 4, 10; *Jn* 3, 16-17.

Človek miluje preto, lebo objekt milovania má v sebe niečo láskyhodné, čo ľudskú lásku motivuje. U Boha je motívom lásky jeho vlastná Plnosť – bytia i dobra – a nie iba niečo láskyhodné v druhom objekte milovania. Dôvodom, prečo Boh všetko stvoril a pozorne sa o to stará, je jeho trojičná láska.

Novozákonné chápanie stvorenia

Nový zákon odhaľuje pravdu stvoriteľskej Trojice. V kresťanstve dochádza k výraznému zdôrazneniu dejín spásy. Vzťah dejín spásy a dejín stvorenia sa stáva syntetický. To znamená, že celá skutočnosť je obsiahnutá aj v stvoriteľskom (prirodzenom) aj v spásnom (nadprirodzenom) poriadku – a nakoniec sa spája do jednoty v ľudskej osobe. Prítom stvoriteľský a spásny poriadok sa nestotožňujú, ani nemiešajú, ale zostávajú vnútorne spojené v mystériu osoby.

Teologický pojem „stvorenie“ má aktívny aj pasívny význam.

Aktívne stvorenie (t.j. konanie Boha) je creatio continua v časovom a priestorovom rozmere. V časovom rozmere je creatio continua aktom súvislým; je to jeden neprerušene trvajúci Boží akt. Len človek hľadá naň ako na minulosť, prítomnosť a budúcnosť. V priestorovom rozmere sú všetky bytia stvorené (lepšie povedané „stvárané“, t.j. uskutočňované, robené) v úzkom vzájomnom spojení do „continuum“ (do celku); bytia totiž nie sú stvorené v izolácii jedno od druhého, akosi „vedľa“ seba.

Pasívne stvorenie (t.j. Božie dielo) je jeden nerozlučný celok s dvoma aspektmi. Prvým aspektom je productio entis ex nihilo sui et subiecti (vznik bytia z ničoho); druhým je transformatio creativa (tvorivá zmena). Takto pokoncilová teológia učí o evolučnom kreacionizme (Asa Gray, +1888; Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Karl Rahner, +1984; Claude Tresmontant, +1997; Francis S. Collins; Česlav Stanislav Bartnik, Jozef Tomko), podľa ktorého je evolúcia fenoménom Božej kreácie, t.j. postupne sa javiacim výsledkom jedinečného Božieho diela.

Až do novoveku boli oba aspekty Božieho diela (productio a transformatio) oddelené – ako prvé stvorenie (creatio prima), t.j. vyvedenie z ničoty „k bytiu“ a ako druhé stvorenie (creatio secunda), t.j. transformácia, zmena, vývoj. Znamenalo to, že ak sa objavilo „čosi nové“ (teda viac ako

klasická zmena), napr. život na mŕtvej zemi či ďalšia ľudská duša – tak to nebolo cestou pokračovania stvorenia, ale novým stvoriteľským aktom zo strany Boha. Išlo teda o nespočetné množstvo nových „vyvedení z absolútnej ničoty“, o nespočetný počet kreácií. Boh teda bol toľko ráz Stvoriteľským Aktom, koľko bolo (alebo je) odlišných substancijných bytostí.

Tento teologický výklad bol ovplyvnený aktuálnym vedeckým poznaním sveta, ktoré – v takejto kreacionistickej podobe – zosumarizoval švédsky vedec Carl Linné (+1778). Linné – a mnohí ďalší svetoví vedci, napr. Georges Cuvier, +1832; John Henslow, 1861; Adam Sedgwick, 1873 – považovali všetky živé druhy za nemenné a priamo stvorené Pánom Bohom. Až neskôr francúzsky vedec Jean Baptiste-Lamarck (+1829) začal vysvetľovať vznik organizmov postupným vývinom, čím položil základ vývojovej teórie. Vývojovú (evolučnú) teóriu ďalej rozvinul anglický vedec Charles Darwin (+1882).

(Biologická) evolučná teória (teória evolúcie, descendenčná teória, menej nepresne evolucionizmus) je teória, podľa ktorej celá súčasná bohatosť druhov vznikla postupným rozdeľovaním druhov na viacero nových v priebehu času. Všetky dnešné organizmy sú v konečnom dôsledku príbuzné a v konečnom dôsledku vznikli z jedného alebo niekoľko málo spoločných počiatkových druhov. Proces, ktorý táto teória opisuje, sa nazýva biologická evolúcia. Je pravda, že súčasná evolúcia nevysvetľuje dokonale všetky známe fakty o prírode, ale lepšia vedecká teória zatiaľ neexistuje; preto je evolučná teória postupne upravovaná podľa nových objavov.

Zakladatelia evolučnej teórie (Lamarck, Darwin) boli vedci a nie teológovia. Oni nechceli bojovať proti viere v Boha – Stvoriteľa. Žiaľ, že ateistickí materialisti (napr. Karl Marx, +1883; Friedrich Engels, +1895; Vladimír I. Lenin, +1924) ideologicky zneužili nové objavy vedy na boj proti zjavenej (kresťanskej) viere. Opačný extrém zastávajú veriaci fundamentalisti, ktorí podozrievavo hľadajú na každý vedecký pokrok a neuznávajú kompetenciu cirkevného magistéria v biblickej exegeze (najmä čo sa týka obsahu *Knihy Genesis*). Avšak medzi serióznou vedou a správne chápanou zjavenou vierou nie je rozpor; ide o dva navzájom sa obohacujúce pohľady na tú istú skutočnosť (por. pápeži Pius XII., Ján Pavol II., Benedikt XVI.).

Pokoncilová teológia chápe objavenie sa novej kozmickej štruktúry, napr. nového človeka, nie ako neustále **opakovanie stvorenia in principio**, ale ako **pokračovanie stvorenia**, jeho aktualizáciu, jeho realizáciu. Jestvuje iba jeden a ten istý stvoriteľský akt, ktorý sa rozkladá na celú evolúciu stvorenia (por. Ján Pavol II. dňa 22.10.1996; Benedikt XVI. dňa 31.10.2008).

Pritom Boží akt stvorenia pôsobí „spred“, z bodu Omega, z konečného cieľa. Teda: skutočnosť je stvorená priťahovaním – ako železných pilín magnetom; skutočnosť stvorenia nie je stvorená a tlačaná akosi „zozadu“ – akoby postrkovaním. „Spred“ sa stvoriteľský akt rozvíja a urýchľuje, aby prešiel do finálneho a plného akordu v bode Omega – t.j. zavŕšením v Bohu. Klasický pohľad na stvorenie – to bolo „mystérium začiatku“; nový pohľad na stvorenie – to je predovšetkým „mystérium konca“. Stvorenie nielen „je“, ale skôr „sa stáva“. Stáva sa vlastným stvorením (až keď sa dovŕši) až na svojom konci (Pierre Teilhard de Chardin, +1955).

Preto pokoncilová teológia zahŕňa klasickú Božiu starostlivosť (tri dimenzie: zachovávanie sveta, spolupôsobenie s činnosťou tvorov a Božiu prozreteľnosť) pod jediný širšie chápaný pojem „stvorenie“; stvorenie totiž chápe ako **creatio continua evolutiva – stále evolučné stváranie, t.j. uskutočňovanie** (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Česlav Stanislav Bartník, Jozef Tomko). Aj slovenský filozof Ján Letz koncom 60.-tych rokov 20. stor. vytvoril pojem kreačno-evolučná filozofia; tá chápe bytie i všetky rozhodujúce aktivity človeka ako vývojové, úzko spojené s Božím pôsobením, pričom ponecháva človeku jeho autonómiu.

Kresťanská teológia je alfálne teológiou stvorenia a omegálne je teológiou spásy (Henri de Lubac, +1991; Andrzej Zuberbier, +2000; Lucjan Balter, +2010; Roman Rogowski) a nakoniec je i personalistickou. Pretože ten istý Boh je Stvoriteľom i Spasiteľom (*Gn* 1, 1. 27; *Lk* 11, 40; *1 Krn* 16, 35; *Jn* 3, 17) a tá istá ľudská osoba je stvorená i spasená (Česlav Stanislav Bartník).

Zlo vo svete a Boh

Podľa *Písma* (por. *Prís* 8, 27; *Sir* 24, 3-5; *Múd* 7, 25-27; *Kaz* 3, 11. 17) múdrosť (ako „dych Božej moci“, „odlesk večného svetla“, „obraz Božej dobroty“, „buditeľka všetkého“) bola akousi

prostredníčkou medzi Stvoriteľom a stvorením. Táto idea „múdrosti stvorenia“ vylučuje božský prameň zla – „zlého Boha“. Vo svete jestvuje zlo, ale jeho prameňom je samo stvorenie.

Boh stvoril svet v stave napredovania, preto sa svet musí vyvíjať k dokonalosti (por. *KKC* 310). Tomáš Akvinský (+1274) konštatoval, že Boh mohol stvoriť svet lepší (stupeň dobra), ale nie lepšie (spôsob), por. *Theologická summa* I., 25, 2, 10. Zlo vo všeobecnosti je nedostatok povinného dobra (absencia dokonalosti), teda zlo samo o sebe nejestvuje, zlo nie je bytie.

Od čias Augustína (+430) sa zlo delí na fyzické a morálne (por. *De libero arbitrio* 1, 1, 1). Fyzické zlo je tam, kde je bytosť zbavená tej dokonalosti, ktorú vo fyzickom poriadku má mať (napr. kde chýba zdravie, je choroba). Toto zlo je prirodzene podmienené. Fyzické zlo – ako také – nie je trestom za hriech (iba ak per accidens). Hmotný predmet nikdy nič nebolí, preto nemožno premietat ľudské pocity do prírody a nazývať zlom niečo, čo v skutočnosti je prirodzené. Všetko, čo je, je dobré (*Theologická summa* I., 20, 2) – a zlým sa nazýva len preto, že nemá nejakú dokonalosť. Fyzické zlo je veľkou skúškou viery v Stvoriteľa a Pána (*Jób* 1, 6 až 2, 10). Boh kvôli nejakému vyššiemu dobru, teda nepriamo, chce fyzické zlo. Odporovalo by Božej добрôte, keby fyzické zlo chcel priamo.

Morálne zlo alebo hriech je urážka Boha. Hriech je vlastné a opravdivé zlo, oveľa horšie ako fyzické zlo. Morálne zlo je spôsobené slobodným rozhodnutím tvora proti Bohu. Morálne zlo nie je len nedostatok dobra, ale je aj jeho výslovné popretie. Boh nemôže chcieť morálne zlo ani priamo ani nepriamo, odporovalo by to jeho svätosti. Boh morálne zlo iba pripustí. Pripustí ho preto, lebo ľudia (i anjeli) majú slobodnú vôľu (por. *KKC* 311). Najhoršie zlo, hriech – začal existovať až potom, keď sa v stvorení objavilo vedomie.

Keď sa Boh zjavil ako Spasiteľ, dal najavo, že zvíťazí nad zlom. Kresťan sa zrieka zla, keď si volí život s Kristom a poslúcha Ducha Svätého. Veľkosť Božej dobroty sa prejavuje aj v tajomstve zla, keďže všetko môže poslužiť na dobré tým, ktorí ho milujú (por. *Rim* 8, 28).

I. časť: Stvorenie a prirodzenosť človeka

Človek ako osobná bytosť je prvý vrcholový bod rozvoja človeka. Človek nevznikol náhodou, nie je slepým výsledkom neosobných prírodných síl; on je zamýšľaný, stvorený a milovaný dobrým Bohom (por. *KKC* 357).

Sväté písmo

Gn 2, 7: „Vtedy Pán, Boh, utvoril z hliny zeme človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života. Tak sa stal človek živou bytosťou.“ Exegéza: Boh nestvoril človeka rieknutím, ale slávnostne. Človek je obdivuhodná jednota tela a duše. Zjavenie pripúšťa, že telo človeka sa vyvíjalo („z hliny zeme“), ale jeho duša nie; tá je priamo od Boha („vdýchol dych života“).

Gn 1, 27: „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril.“ Por. *Gn* 2, 18. 21-22; *Sir* 17, 5-6; *Jn* 1, 3. Exegéza: Podľa alegorickej interpretácie Adam je nielen osoba, ale je aj typom ľudskej prirodzenosti. Eva je nielen osoba, ale je aj typom raja, rodinného života, Božej záhrady.

Gn 2, 18. 21-23: „Potom Pán, Boh, povedal: Nie je dobre byť človeku samému. Urobím mu pomoc, ktorá mu bude podobná... Tu Pán, Boh, dopustil na Adama tvrdý spánok, a keď zaspal, vybral mu jedno rebro a jeho miesto zaplnil mäsom. A z rebra, ktoré vybral Adamovi, utvoril Pán, Boh, ženu a priviedol ju k Adamovi. Vtedy Adam povedal: Toto je teraz kosť z mojich kostí a mäso z môjho mäsa; preto sa bude volať mužena, lebo je vzatá z muža.“ Exegéza: Človek „Adam“ pociťuje dvojakú samotu: - zo stvoriteľského povolania, potrebuje vzťah k Bohu; - z ľudskejšti, potrebuje vzťah k seberočnému stvoreniu (medzi stvorením také nenachádza, por. *Gn* 2, 20); preto bola stvorená „Eva“. Muž a žena pochádzajú z toho istého tela („z hliny zeme“).

„Byť mužom“ a „byť ženou“ je dobrá a Bohom chcená skutočnosť. Muž a žena sú stvorení „jeden pre druhého“. Nie sú iba „napoly“ či „neúplní“. Sú stvorení pre spoločenstvo osôb, v ktorom každý môže byť „pomocou“ pre druhého a dopĺňali sa ako muž a žena. Boh chcel, aby boli obaja aj

v dokonalej rovnosti ako ľudské osoby (rovnakí v dôstojnosti i v podstate) a aby boli aj rozdielni (pohlavne špecifickí), čo naznačujú ich rozdielne mená (hebr. adam - človek, ľudstvo; hebr. eva - dávajúca život). Elohistické rozprávanie (Boh sa volá Elohim; 1. kap. *Knihy Genezis*) je objektívnejšie ako jahvistické (Boh sa volá Jahve; 2. kap. *Knihy Genezis*); jahvistické rozprávanie je subjektívnejšie a empirickejšie (Ján Pavol II., +2005).

Napriek tomu, že človek sa veľmi podobá iným živým tvorom, Zjavenie nehovorí o jeho podobnosti so svetom, ale s Bohom. Človek je a bude navždy definovaný „vo vzťahu k Bohu“.

Tradícia

Aristides Aténsky (+c.140): „(Boh) všetko stvoril pre človeka“ (*Apologia* 1).

Irenej (+202): „Slávou Boha je živý človek a životom človeka je videnie Boha“ (*Adversus haereses* IV, 20, 7). „Človeka utvoril (Boh) vlastnými rukami (čiže Synom a Duchom Svätým)... a na stvárnenom tele vyobrazil svoju podobu, aby aj to, čo je viditeľné, malo na sebe Božiu podobu“ (*Demonstratio praedicationis apostolicae* 11).

Ján Zlatoušty (+407): „Ktože to má byť stvorený a zahrnutý toľkou úctou? Je to človek, veľká a obdivuhodná živá bytosť, vzácnejšia v Božích očiach ako celé stvorenie“ (*Sermones in Genesim* 2, 1).

Augustín (+430): „Všetko, čo Boh učinil, miluje. Viac z toho miluje rozumné tvory. Z nich rozsiahlejšie tých, ktorí sú údmi Jednorodného. A oveľa viac svojho Jednorodného“ (por. *In Ioannis Evangelium tractatus*).

Kolumbán (+615): „Všemohúci, neviditeľný, nepochopiteľný, nevýslovný, neoceniteľný Boh vytvoril z hliny človeka a poctil ho hodnosťou svojho obrazu. Je veľké vyznačenie, že Boh vložil do človeka obraz svojej večnosti a podobu svojho života. V podobnosti s Bohom je veľká dôstojnosť človeka, ak si ju zachová“ (*Instructio* 11, 1). Írsky opát a misionár rozlíšil pri stvorení človeka dar „obrazu“, čo znamená, že človek je „konajúci“ a dar „podobnosti“, čo znamená, že človek je „vzťahový“ (schopný utvoriť vzťah nadprirodzeného života predovšetkým s Bohom a potom aj s inými ľuďmi).

Rozumová úvaha

Z viacnásobného biblického opisu stvorenia človeka (jahvistický a elohistický – kňazský prameň) vidieť, že Boh je človeku osobitne naklonený; Boh ho stvoril slávnostne (Emil Krapka). Výnimočnú veľkosť človeka vyjadruje inšpirovaný opis stvorenia aj tak, že jasne odlišuje stvorenie človeka od stvorenia ostatných tvorov, por. *Gn* 1, 26; *KKC* 343.

Človek je stvorený, preto je a priori Bohom chcený a dobrý; zároveň je „na Boží obraz a podobu“. Náuka „o obraze“ sa neustále prehľbuje. V stredoveku bol termín „Boží obraz“ vysvetľovaný najmä z Aristotelovho hľadiska: človek má rozum a vôľu. V súčasnosti tento termín je chápaný biblicky: človek môže konať. Lebo „Boží obraz“ sa v kňazskej správe chápe funkčne (v konaní) a nie ontologicky (v bytí).“

Človek je stvorený ako „muž a žena“, teda Boh chce, aby oni boli jeden pre druhého, por. *KKC* 371. Ich jednota poukazuje na prirodzenosť; ich dualita poukazuje na pohlavnosť. Boh takto postavil prirodzený základ pre manželstvo a rodinu, por. *KKC* 1605. Človek povstal ako dvojpoľavý (jeho prirodzenosť je stelesnená dvoma spôsobmi) – a tým samým ako zložený z viac osôb (Ján Pavol II., +2005). Možnosť jednoty (a spoločensva) pre človeka nastala až vtedy, keď bola stvorená žena (Katrína J. Zeno).

Magistérium

Dogma: „Človeka stvoril Boh.“

Por. *Gn* 1, 27; *Jn* 1, 3; Štvrtý lateránsky snem, r. 1215, *DH* 800; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3002; *KKC* 366.

Dogma pripúšťa, že telo človeka sa vyvíjalo, ale jeho duša nie. Biologický monogenizmus učil, že na počiatku bol len jeden pár, z ktorého povstalo celé ľudstvo. Teologický monogenizmus

pripúšťa polygenizmus (ľudstvo povstalo z viacerých párov) s tou podmienkou, že celé ľudstvo bolo podrobené morálnej skúške a neobstalo.

Boh stvoril človeka na svoj „obraz a podobu“. Táto pravda je najhlbšia pravda o človeku (Władysław Szewczyk). Vďaka nej má človek schopnosť ľudským rozumom spoznať Boha (KKC 36). Teológia túto pravdu permanentne rozvíja.

Materiálna dogma: „Stvorením muža a ženy Boh ustanovil ľudskú rodinu a dal jej základné zriadenie.“

Por. *Gn* 1, 27-28; *Ef* 6, 1-4; *2 Kor* 12, 14; *KKC* 1643, 1653.

Členovia rodiny sú osoby (manželia a deti), ktoré majú rovnakú dôstojnosť. Verejná moc je povinná takúto rodinu prijať; rodina nepotrebuje „uznanie“ verejnej moci, rodina je privilegované prirodzené spoločenstvo; rodina je základná bunka spoločnosti.

Stvorenie človeka „ako muža a ženy“ zakladá, že každá osoba je súčasne individuálna a zároveň aj spoločenská. V momente „spoločenstva“ sa človek stáva Božím obrazom (Ján Pavol II., +2005).

Istá náuka: „Človek je vrcholom stvorenia.“

Por. *Gn* 1, 26-27; *KKC* 343.

Človek, ktorý je „na Boží obraz“ prevyšuje všetko stvorenie (por. *Gn* 1, 31). Hierarchiu jednotlivých stvorení zjavuje poradie šiestich stvoriteľských dní – stvorenie postupuje od menej dokonalého k dokonalejšiemu. Boh (chce) miluje všetky svoje stvorenia, no niektoré viac, niektoré menej; človeka (chce) miluje najviac, por. *Lk* 12, 7; *Mt* 12, 12. Človek je bytosť schopná poznať a milovať Boha.

Pritom veriaci človek s radosťou prijíma výsledky vedeckého bádania, „ako“ sa človek stal človekom (jeho telo sa vyvíjalo); vedecké objavy vedú k väčšej vďačnosti voči Bohu za nádherné dielo stvorenia. V súčasnosti patria k známym predchodcom človeka (*homo*) štyri podtypy: *homo habilis* – zručný človek (jeho najstaršie stopy sa nachádzajú vo východnej Afrike a sú tri milióny rokov staré); *homo erectus* – vzpriamený človek; *homo sapiens* – rozumný človek; *homo sapiens sapiens* – človek dnešného typu alebo moderný človek. Vedci uvádzajú viacero možných dátumov pre vznik moderného človeka (nad stotisíc rokov i pod stotisíc rokov).

Ľudská osoba – definícia

Vynikajúcim znakom Božieho obrazu je sloboda (rozum a vôľa), ktorou je človek obdarený, por. *KKC* 1705; konštit. *Gaudium et spes* 17. Človek je osoba, človek má dôstojnosť osoby; nie je len niečím, ale je niekým. Termín osoba vyjadruje ľudskú veľkosť a skutočnosť, že človek má „vnútorný život“.

Teológia pozná viaceré definície osoby. Podľa klasickej definície Boetia (+524) je osoba individuálna substancia rozumovej prirodzenosti. V období scholastiky došlo k dvojakému prehĺbeniu tejto definície; zdôrazňovanie substancie – „stáť v sebe“ a zdôrazňovanie relácie – „byť vo vzťahu“ (Martin Bošanský).

Relácia „byť vo vzťahu k Bohu a k blížnemu“ je výsledkom toho, že ľudia (každý človek; aj ten, u ktorého sa ešte nerozvinulo subjektívne vedomie) sú stvorení na Boží obraz (por. *Gn* 1, 26). Aj podľa pravoslávnej tradície osoba musí byť „vzťahová“ (Kristýna Obrdlíková).

Druhý vatikánsky koncil zdôraznil, že ľudská osoba obdarená duchovnou a nesmrteľnou dušou je jediný tvor na zemi, ktorého Boh chcel pre neho samého (por. konštit. *Gaudium et spes* 14, 24), čím zdôraznil bytostné zameranie osoby na Pána Boha a na blaženú večnosť (por. *KKC* 1711).

Stvoriteľské „dvojvydanie“ človeka – sexualita, pohlavnosť

Boh chce ľudstvo na jednej strane v dokonalej rovnosti, lebo obaja – muž i žena – sú ľudské osoby a na druhej strane chce ich rozdielnosť, lebo sú ako muž a žena (dva spôsoby stelesnenia). „V dvojvydaní“ človeka sa odráža múdrosť a dobrota Stvoriteľa (sakramentalita tela), ktorý muža a ženu stvoril pre spoločenstvo lásky. Oni sa v manželstve tak spájajú, že vytvárajúc „jedno telo“ (por. *Gn* 2, 24) môžu prenášať ľudský život (*Gn* 1, 28). Stvoriteľské dvojvydanie človeka (dve po-

hlavnosti) má podstatný sviatosťný rozmer; poukazuje totiž na to, ako Boh miluje svet, por. *List Efezanom 5*; (viac článok *Teológia tela*).

Ľudské telo (ženské a mužské) má v základe „snúbenecký význam“ (je „pre druhého“). Ľudská sexualita (pohlavnosť) má mimoriadne veľké, krásne a čestné miesto v Božom pláne. Sexualita ovplyvňuje všetky aspekty ľudskej osoby. Osobitne sa dotýka citovosti, schopnosti milovať a plodiť a všeobecnejšie aj schopnosti nadväzovať spoločenské vzťahy s druhými. Každý človek musí uznať a prijať svoju sexuálnu totožnosť. Každé z oboch pohlaví je rovnako dôstojné a rovnako odraža Božiu silu a nežnosť, hoci rozdielnym spôsobom.

Fyzická, mravná a duchovná rozdielnosť a následná vzájomná komplementárnosť (dopĺňanie sa) sú zamerané na dobro manželstva, rodiny a spoločnosti. Aj nekresťanskí či neveriaci vedci uznávajú objektívne rozdiely medzi ženou a mužom a hovoria o rozdielnych potenciáloch oboch, ktoré smerujú do iných domén (Jaroslava Durdiaková).

Muž a žena – rovnaká dôstojnosť

Stvorenie človeka ako muža a ženy má d'alekosiahly význam:

1. Pre spoločenstvo; človek nemôže byť egoista. Každá ľudská osoba potrebuje spoločenský život; to nie je „prídavok“, to je požiadavka jej prirodzenosti. Človek rozvíja svoje schopnosti kontaktom s inými; tak žije a naplňa svoje povolanie, por. *KKC 1879*.
2. Pre vzťah k pohlavnosti (sexualite); pohlavnosť je veľký stvoriteľský dar a nie je démonická sila, ako v 12. stor. chybné učili katari (gr. katarós - čistý) vo Francúzsku prezývaní aj albigeni, podľa mesta Albi; a ako chybné učili aj dualisti (dualizmus učí, že existujú dve protikladné podstaty sveta).
3. Pre tvorivé dialektické napätie v človeku; človek je tak individuálny, ako aj kolektívny, por. konštit. *Gaudium et spes 13, KKC 2334*.
4. Pre rovnocennosť muža a ženy. Boh stvoril oboch – muža i ženu – s rovnakou dôstojnosťou, por. konštit. *Gaudium et spes 49*; apoštol. exh. *Familiaris consortio 22*; apoštol. list *Mulieris dignitatem 6*; *KKC 2334*.

Rovnosť dôstojnosti sa nevzťahuje len na pohlavnosť. **Rovnaká dôstojnosť sa vzťahuje na všetkých ľudí** (národy, kultúry, národnosti, sociálne skupiny...). Pretože všetci ľudia: **po 1.** sú stvorení na obraz Boha; **po 2.** sú obdarení rozumovou dušou; majú rovnakú prirodzenosť a rovnaký pôvod; **po 3.** sú vykúpení Kristovou obetou a sú povolaní mať účasť na tej istej Božej blaženosti, por. *KKC 1934*. Toto je základ ľudskej solidarity, por. *KKC 1939*.

Ak je niekto naozaj dokonalejší než iní, vždy najprv verí v rovnosť všetkých ľudí. Tak to robil aj Ježiš Kristus (Gilbert K. Chesterton, +1936).

Božia dobrota v добрote matky a otca

Boh nie je „na obraz“ človeka (*KKC 370*), ale človek je stvorený na Boží obraz (*Gn 1, 27*). Boh nie je ani muž, ani žena. Boh je čistý duch, v ktorom niet miesta pre rozdielnosť pohlaví. Boh je však spoločenstvo božských osôb, ktoré sa odzrkadľuje v ľuďoch: a to v prirodzenej rovine – ľudia sú ako „žena a muž“; i v nadprirodzenej rovine – ľudia sú v cirkevnom spoločenstve. Boží obraz v ľuďoch (povolanie k dialógu lásky; Władysław Szewczyk) však nie je čosi statické – tento obraz „sa musí stávať“ v spolupráci s Bohom.

Dokonalosti ženy a muža odzrkadľujú niečo z nekonečnej dokonalosti Boha (*KKC 370*): sú to dokonalosti matky, napr. *Iz 49, 15*: „Či zabudne žena na svoje nemluvňa a nemá zľutovania nad plodom svojho lona?“ Por. aj *Iz 66, 13*; *Ž 131, 2*. A tiež dokonalosti otca (Marian Šuráb), napr. *Oz 11, 3-4*: „Ja som vodil Efraima, vzal som si ich na ramená, no nezbadali, že ich opatrujem. Povrazmi ľudskosti som ich tiahol, lanami lásky; bol som, ako kto dvíha jarmo ponad ich líca, a skláňal som sa k nemu chovať ho.“ Por. aj *Jn 3, 16*.

Pedagógovia rozlišujú lásku matky a lásku otca (Adolfo L'Arco). Lásku matky je v podstate nepodmienená – tá odzrkadľuje milosť, ktorú teológia nazýva pomáhajúcou milosťou. Lásku otca je v podstate podmienená – tá odzrkadľuje posväcujúcu milosť.

Homosexualita

Termín „homosexualita“ označuje vzťahy pohlavnej príťažlivosti medzi osobami toho istého pohlavia. Psychický vznik homosexuality ostáva sčasti nevysvetlený. Tradícia, opierajúc sa o *Sväté písmo*, ktoré predstavuje homosexuálne vzťahy ako veľmi vážnu zvrátenosť (por. *Gn* 19, 1-29; *Rim* 1, 24-27; *I Kor* 6, 9-10), vždy hlásala, „že homosexuálne úkony sú svojou vnútornou povahou nezriadené“ (*KKC* 2357). Homosexuálne úkony sú proti prirodzenému zákonu, lebo zatvárajú pohlavný úkon pred darom života a nepochádzajú z opravdivého sexuálneho dopĺňania sa. Homosexuálne úkony nepoukazujú na celú pravdu o človeku; tak v základe ignorujú teológiu tela a „neodzrkadľujú plodivého Boha“ (Katrina J. Zeno).

Istý počet mužov a žien má zakorenené homosexuálne sklony (cca 3 % populácie). Tieto osoby treba prijímať s úctou a nediskriminovať ich. Aj oni sú povolani plniť vo svojom živote Božiu vôľu a žiť v čistote (por. *KKC* 2359); a mnohí sa o to aj hrdinsky snažia.

„Homosexualita“ nie je takou potrebnou zložkou spoločnosti akou je „rodina“. Vzťah medzi dvomi osobami rovnakého pohlavia nie je ten istý, ako vzťah páru založený na rozdieloch pohlaví. Zákonodarcovia nerešpektujú základný zmysel pre ľudské vzťahy sa dopúšťajú antropologického omylu, keď chcú homosexualitu sociálne organizovať. Vystavujú sa riziku vyprovokovania intelektuálneho zmätku, ako aj zmätku identity a vzťahov. „Rodina“, ako spoločné dobro ľudstva, sa nemôže vystaviť ľubovôli zákonodarcom. Individuálne túžby nemôžu byť základom zákona. Tu stojíme pred zmätkom medzi zákonom, ktorý je verejnou sférou, a túžbou, ktorá je subjektívna (Carlos Simón Vazquez).

Z politických dôvodov (na veľkú škodu ľudstva a vedy) Americká psychologická asociácia vo svojom rozhodnutí v r. 1973 („homosexualita nie je choroba“) ignorovala 80 rokov psychologického bádania (John F. Harvey, Gerard V. Bradley). Hlbšie poznanie a rozvíjanie postupov liečby homosexuality je vecou odborníkov (František Tondra, +2012).

Antropický princíp

S výnimočnosťou človeka súvisí aj tzv. antropický princíp (gr. antrópos - človek). Ide o súbor vedeckých poznatkov, ktoré dokazujú, že všeobecné fyzikálne zákony sú nastavené tak, aby vo vesmíre mohol vzniknúť inteligentný život (John C. Lennox, Richard Dawkins, Alexander Vilenkin, Vojtěch Ullmann). Podľa tejto teórie je človek dôvodom k jestvovaniu nášho vesmíru.

Nastavenie fyzikálnych zákonitostí vesmíru (rýchlosť rozpínania vesmíru, hmotnosť elementárnych častíc, Planckova konštanta, rýchlosť svetla, slnečná sústava, Zem a jej parametre, jadrová interakcia, elektromagnetizmus, gravitácia...) je totiž tak obdivuhodne presne nasmerované (v čase ide o zlomky mikrosekúnd, v priestore ide o zlomky nanometrov), že sa nezdá nenáhodné, lebo „len takáto“ konštelácia vedie k vzniku človeka.

Vedci rozlišujú tri druhy tohto princípu: „slabý antropický princíp“ – môže vzniknúť život; „silný antropický princíp“ – musí vzniknúť život; „finálny antropický princíp“ – vzniknutý život zostane natrvalo (Július Krempaský).

Cirkev chápe dejiny kozmu ako organicky začlenený dejinný aspekt zameraný na stretnutie Boha a človeka v dejinách spásy. Antropický princíp (v tejto podobe alebo v inej) je pozadím tejto zjavenej pravdy.

Boh – pán ľudského života

Sväté písmo

Gn 2, 7: „Vtedy Pán, Boh, utvoril z hliny zeme človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života. Tak sa stal človek živou bytosťou.“ Por. *Gn* 3, 20; *Dt* 32, 39; *2 Sam* 14, 14; *Múd* 16, 13; *Sir* 11, 14. Exegéza: Boh, ktorý je sám absolútny Život, dáva a berie „dych“ života. Boh je pánom života nielen človeka, ale aj ďalších stvorení – zvierat a rastlín. Por. *Gn* 1, 29-30; 7, 14-15; *Lv* 24, 18; *Nm* 16, 21.

Ex 30, 12: „Keď budeš zisťovať počet Izraelitov, ktorí podliehajú sčítaniu, nech pri sčítaní každý odovzdá Pánovi výkupné za svoj život, aby ich pri sčítaní nezastihlo nešťastie.“ Por. Lv 17, 14; 19, 16; Joz 14, 10. Exegéza: Boh viedol Izraelitov k tomu, aby si cenili svoj život ako Boží dar; nie ako ich vec, nie ako ich majetok. Por. Dt 4, 4; Múd 11, 26; 12, 1.

Mt 6, 31-33: „Nebud'te teda ustarostení a nehovorte: Čo budeme jesť? alebo: Čo budeme piť? alebo: Čo si oblečieme?! Ved' po tomto všetkom sa zháňajú pohania. Váš nebeský Otec predsa vie, že toto všetko potrebujete. Hľadajte teda najprv Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť a toto všetko dostanete navyše.“ Mt 10, 39; Mk 8, 35; Lk 21, 19; Jn 5, 21; 11, 25. Exegéza: Božia láskavá prozreteľnosť bdie nad každým človekom; ľudské potreby nie sú cudzie nebeskému Otcovi.

Lk 12, 15: „Aj keď má človek hojnosť všetkého, jeho život nezávisí od toho, čo má.“ Por. Sk 17, 25; Hebr 4, 13. Exegéza: Boh je pánom života všetkých – chudobných i bohatých, zdravých i chorých.

Ex 20, 1. 13: „Potom Boh hovoril všetky tieto slová: Nezabiješ!“ Por. Gn 4, 10; Dt 5, 17; Dan 13, 51; Mt 5, 21n; 19, 16-17; Mk 10, 19. Exegéza: Boh si prísne vyhradzuje svoje absolútne právo nad každým ľudským životom.

Tradícia

Otcovia od najstarších čias vyznávali, že život je Boží dar.

Didaché (Náuka dvanástich apoštolov z obdobia okolo r. 100) obsahuje ďakovnú modlitbu Bohu za stvorenie: „Ty, všemohúci Vládca, ty si stvoril všetko kvôli svojmu menu, ľudom si dal do užívania pokrm aj nápoj, aby ti vzdávali vďaky“ (X, 3). Na inom mieste varuje pred cestou smrti: „Sú dve cesty, jedna života a jedna smrti. Medzi týmito dvoma cestami je veľký rozdiel... Cesta smrti je takáto: predovšetkým je zlá a plná prekliatia; vraždy, cudzoložstvo, zlé žiadosti, smilstvá, krádeže a modloslužby... nepoznajú toho, ktorý ich stvoril, zabíjajú deti, ničia Boží zárodok (v matkinom tele), odvracajú sa od núdzneho, utláčajú sužovaného, líškajú sa mocným, nespravodlivo súdia chudobných, všemožne hrešia“ (I, 1; V, 1-2).

Athenagoras (+c.190): „Kresťania považujú za vrahyne ženy, ktoré užívajú prostriedky, vyvolávajúce potrat, pretože deti, hoci ešte ukryté v lone matky, už zahŕňa starostlivosť Božej Prozreteľnosti“ (*Apológia za kresťanov* 35).

Tertulián (+224): „Nedovoliť narodiť sa je anticipovaná vražda; nezáleží, či sa zabíja osoba už narodená, alebo či sa spôsobí smrť v okamihu narodenia. Už je človekom ten, čo ním má byť“ (*Apologetikum* IX, 8).

Bazil Veľký (+379): „Nik nebude popierať, že každý veriaci má pri sebe anjela akoby ochrancu a pastiera, ktorý ho vedie životom“ (*Adversus Eunomium* 3, 1).

Rozumová úvaha

Všeobecne platný zákon príčinnosti „najprv akcia – potom reakcia“ vylučuje, že by sa človek oživil sám; ľudia život dostávajú – a prvým Darcom života je Boh. Všetky veci duchovné aj hmotné sú kontingentné – závislé, nie nutné. To znamená, že sami v sebe nemajú dôvod svojej existencie. Tieto kontingentné veci jestvujú len vďaka tomu, že Boh ich udržuje v bytí. Hmotné tvory sú vo svojom rozmanitom bytí udržiavané a tvarované aj prostredníctvom iných tvorov.

Tomáš Akvinský (+1274) zdôrazňoval: „V bytiach nemôže byť nič, čo by nebolo od Boha. Iba on je všeobecnou príčinou celého bytia. Preto je nutné povedať – Boh priviedol veci z ničoho k bytiu“ (*Theologická summa* I., 45, 2).

Boh Otec, ktorý stvoril vesmír, zachováva ho v jestvovaní skrze svoje Slovo a skrze svojho Ducha – Stvoriteľa, ktorý všetkému dáva život (por. KKC 320). Ani moderná veda nevie život „vyrobiť“. „Ľudský život má posvätný a nenarušiteľný charakter, v ktorom sa odzrkadľuje nenarušiteľnosť samého Stvoriteľa. Práve preto sám Boh bude prísny sudcom každého porušenia prikázania „Nezabiješ!“, ktoré je základom akéhokoľvek spoločenského spolunažívania“ (enc. *Evangelium vitae* 53).

Magistérium

Materiálna dogma: „Boh je absolútnym pánom každého ľudského života.“

Por. *Gn* 2, 7; *Ex* 20, 13; *Jn* 14, 6; *Kol* 1, 16; *KKC* 2054; enc. *Evangelium vitae* 3.

Cirkev prevzala Desatoro a zdôrazňuje silu Ducha, ktorý pôsobí v prikázaniach, por. *Mt* 5, 20; 5, 45-47. Aj v novozákonnej dobe platí prísny zákaz zabiť človeka.

Definitívna pravda: „Priame a úmyselné zabitie nevinnej ľudskej bytosti je vždy hlboko nemorálnym činom.“

Por. *Gn* 4, 10; *Dt* 5, 17; *Mt* 19, 16-17; *KKC* 2268, 2267; enc. *Evangelium vitae* 57.

Rozhodnutie zbaviť nevinnú ľudskú bytosť života (vražda, umelý potrat, eutanázia) je z morálneho hľadiska vždy zlo a nikdy nemôže byť dovolené ani ako cieľ, ani ako prostriedok. Je to čin vážnej neposlušnosti voči samému Bohu i voči morálnemu zákonu. Nič a nikto nemôže oprávniť na zabitie nevinnej ľudskej bytosti – či je to plod alebo embryo, dieťa alebo dospelý, starý, nevyliciteľne chorý alebo zomierajúci, por. enc. *Evangelium vitae* 58.

Život bez stvorenia – darvinizmus (evolucionizmus)

Evolucionizmus je názor, ktorý jednostranne zdôrazňuje spojitosť a nepretržitosť vývoja. Podľa neho svet a živé organizmy (aj človek) sa samy postupne vyvíjali z menej dokonalejšieho stavu k väčšej dokonalosti: od chemických prvkov – k živej látke (Charles Darwin, +1882).

Evolucionizmus v darvinovskej podobe patrí k materializmu. Materializmus je filozofický názor, ktorý považuje hmotu, prírodu a bytie za prvotné skutočnosti; vedomie a myslenie považuje za vlastnosť hmoty, teda za druhotné skutočnosti. Materializmus „stvorenie“ odmieta ako hypotézu, ktorú nemožno dokázať a testovať. Obáva sa, že pripustenie „nadprirodzena“ do prírodovedeckých vysvetlení by podkopalo podstatu vedy; tá by mala pripúšťať len materialistické vysvetlenia, ktoré možno opakovateľne pozorovať.

Koncom 20. stor. pribudlo vedcov, ktorí na základe výskumu a nálezov živočíšnych druhov (najmä skamenelín) začali protirečiť viacerým darvinistickým názorom. Tvrdia, že nálezy oveľa menej dokazujú taký evolučný posun, ako si myslel Darwin. Z Darwinovej teórie dnes možno akceptovať iba časť; tézu o tzv. prirodzenom výbere druhov a tézu o mikroevolúcii v rámci jedného druhu. Obe tieto tvrdenia je možné pozorovať v prírode a zároveň sa dajú spoľahlivo vysvetliť i potvrdiť. Iné tézy nie, najmä o tzv. „strome života“.

Napr. čas potrebný na vývoj primitívneho jednobunkového organizmu z anorganických látok je asi päťkrát väčší, ako je vek celého vesmíru. Napokon Medzinárodná konferencia o vzniku života (r. 1999) konštatovala, že darvinizmus (v základných tvrdeniach) skončil v slepej uličke. Pôvod života je achillovou päťou evolučnej teórie (Lee Strobel). Postupne sa aj tu ukazuje, že obmedzenie vedeckých vysvetlení len na materialistické príčiny je umelé a kontraproduktívne.

Teológia života

Katolícka cirkev učí o živote v podstate toto:

1. Materialistické učenie o vývoji („aj duša je prejav hmoty“) odporuje presvedčeniu ľudstva a Zjaveniu. Zjavenie učí, že Boh v čase pretvára svet (*creatio continua evolutiva* - stále evolučné stváranie, t.j. uskutočňovanie, robenie). Každý človek má osobné nemateriálne vedomie, ktoré pracuje skrze materiálny mozog (tzv. dualistický interakcionizmus). Z vedeckého hľadiska treba odmietnuť tvrdenia materialistov, že myslenie je produktom hmoty, že mozgová kôra generuje všetky myšlienky a city (John Carew Eccles, +1997).
2. Zjavenie nepodáva správu o tom, že pri prvom vzniku života Boh bezprostredne zasiahol. Teologický pohľad *creatio continua evolutiva* vylučuje nejaké „bezprostredné Božie vstupy“, lebo Boh – Stvoriteľ vo svojom stvorení stále „je“; jednotlivé stvorené skutočnosti „sa stávajú“.
3. Evolučná teória podľa Božieho plánu je zlučiteľná so Zjavením (tzv. evolučný kreacionizmus); čo „sa stáva“ – stáva sa „v jednom“ Božom stvoriteľskom akte. Materialistická evolúcia nie je možná. Vznik organického života a vznik ľudskej duše nemôže byť samovoľný. Hmotná vec nie je schopná dať si život. Ak vec ožije, ide vždy o Božie plánovité konanie.

Ľudský život – životná skúška

Boh stvoril človeka na svoj obraz (človek má rozum a vôľu) a urobil ho svojim priateľom a človek to má rešpektovať – osvedčiť sa (materiálna dogma; por. *Gn 2, 17; KKC 396, 672, 1500, 1730, 1743*). Slobodný človek musí žiť tak, že „overí seba a naplní sa“ fyzicky, morálne i duchovne (por. *Gn 1, 15-17*). Životná skúška je vlastne skúškou pravej viery (*KKC 149, 272, 1820, 2570*).

„Skúška človečenstva“, osobnostná „verifikácia“ jedinca, je neustála – lebo patrí k podstate stávania sa človeka „osobou“. „Skúška“ spočívala v tom, či človek prijme život („záhradu sveta“) ako Boží dar a bude zachovávať Božie zákony; tak sa stane človekom v plnosti a dostane účasť na Božom živote. Ak však všetko toto zavrhne a bude hrešiť (čo fakticky aj začal), tak pôjde na ľudskú púšť a bude podrobený utrpeniam, smrti i nezmyslu. Osud raja bol osudom samého človeka (Česlav Stanislav Bartník).

Životná skúška je nevyhnutná pre rast vnútorného človeka (por. *Lk 8, 13-15; Sk 14, 22; 2 Tim 3, 12; KKC 2847-2849*) a má za cieľ „osvedčenú čnosť“ (*Rim 5, 3-5*). Napokon vždy platí, že Pán Boh je verný, a preto nedovolí, aby boli ľudia skúšaní „nad sily“; on so skúškou dá aj schopnosť, aby každý mohol vydržať (por. *I Kor 10, 13*).

Príklad, ako zdolávať životné skúšky, dal Ježiš (por. *KKC 538, 2119*). Evanjeliá hovoria o čase Ježišovej štyridsať dňovej samoty na púšti (por. *Mk 1, 12-13*). Keď sa tento čas končil, satan ho trikrát pokúšal tým, že skúšal jeho synovský vzťah k Bohu. Ježiš Božím slovom odrážal tieto útoky (por. *Lk 4, 1-12*) a uspel.

Prvý človek bol obdarovaný najvyššími darmi a bol nasmerovaný k nesmrteľnosti i večnosti; ak zloží životnú skúšku – potom harmonicky prejde do večnosti. Prahistorické opisy nevyklúčujú vedecké hypotézy, že prvý človek mohol žiť na nízkej úrovni somatického, psychického i kultúrneho vývoja a v otroctve „živlov tohto sveta“ (*Gal 4, 3.9; Kol 2, 8; 2, 20*) i ťažkostí, s ktorými musel zápasiť skrze poznanie, vôľu i čin. Náboženské významy opisov učili o podstate človečenstva a ukazovali zmysel života (Česlav Stanislav Bartník).

Verejné dobro a trest smrti

Keďže Boh je pánom života a životnej skúšky, žiaden človek nerozhoduje, kedy-kto skúšku (život) skončí; nemôže to rozhodnúť ani pre seba ani pre druhého.

Preto verejná moc na dosiahnutie všetkých cieľov (ochrana verejného poriadku, bezpečnosť osôb; pre páchatel'a je trest stimulom a pomocou k náprave ako aj možnosťou odpykať si viny) nemá siahať k poprave páchatel'a, okrem prípadov absolútnej nutnosti, to jest, keď niet iných spôsobov ochrany spoločnosti. „Dnes však vďaka lepšej organizácii nápravných zariadení takéto prípady sú veľmi zriedkavé a možno sa už vôbec nevyskytujú“ (enc. *Evangelium vitae* 56).

Prirodzenosť človeka – duša a telo

Človek, bytosť zároveň duchovná i telesná, je skúmaný viacerými vednými odbormi (anatómia, fyzika, chémia, psychológia, pedagogika, psychiatria, sociológia, teológia a i.).

Sväté písmo

Gn 2, 7: „Vtedy Pán, Boh, utvoril z hlíny zeme človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života. Tak sa stal človek živou bytosťou.“ Por. *Gn 9, 6*. Exegéza: „Z hlíny zeme“ poukazuje na evolúciu tela; „vdýchol dych života“ poukazuje na priamy pôvod duše od Boha.

Gn 9, 6: „Na Boží obraz som stvoril človeka.“ Exegéza: *Kniha Genézis* poukazuje na existenciálnu veľkosť človeka (por. *Ž 8, 5-9*). Človek je obrazom Stvoriteľ'a nielen vo svojej duši, ale aj v tele. Človek je začiatkom, stredom i koncom tak prírody, ako i dejín. Ako bytie materiálne a živé je „prvorodený spomedzi všetkého stvorenia“; toto prvenstvo je doň „vpísané“. Človek odzrkadľuje Boha aj vo svojej technike, vo svojom jazyku, činnosti, v tvorbe „pokračovaní“ tela, ale aj v ochrane stvorenia.

Gn 2, 22: „A z rebra, ktoré vybral Adamovi, utvoril Pán, Boh, ženu a priviedol ju k Adamovi.“ Por. Gn 1, 27; Ez 37, 5-6; Kaz 12, 7; 2 Mach 6, 30. Exegéza: Stvorenie ženy „z rebra“ muža treba chápať podľa vtedajšieho zmyslu – ide o podstatnú totožnosť ženy s mužom (por. Gn 2, 21-23; Ž 139, 15). Formula o jednote človeka v dvoch pohlaviach slúži ako základ náuky o rovnosti ženy i muža, a tiež o monogamickom manželstve (por. Mt 19, 5-6). Ide o inšpirované vysvetlenie pohlavia i manželstva skrze stvoriteľský Boží akt.

Mt 16, 26: „Veď čo osoží človeku, keby aj celý svet získal, a svojej duši by uškodil?! Alebo za čo vymení človek svoju dušu?!“ Por. Rim 2, 6-8; Mt 10, 28; Flp 1, 23; 1 Pt 1, 9; 1 Kor 15, 51-57; Múd 6, 18-19. Exegéza: Človek má dušu; tá bude existovať naveky, je nesmrteľná. Duša (človek) môže byť spasená (žiť v sláve) alebo zatratená, nespasená (večný hnev, peklo).

Lk 1, 46-47: „Velebí moja duša Pána a môj duch jasá v Bohu, mojom Spasiteľovi.“ Exegéza: Duch a duša – v tomto prípade ide o básnické synonymum. Por. Hebr 4, 12; 1Sol 5, 23.

V Písme sa duša niekedy rozlišuje od ducha, napr. 1 Sol 5, 23. Toto rozlišovanie však nezávadá do duše dualitu (dogma), por. DH 657; KKC 367. „Duch“ znamená, že človek je od svojho stvorenia zameraný na svoj nadprirodzený cieľ (por. DH 3005; konštit. *Gaudium et spes* 22) a že jeho duša je schopná byť pozdvihnutá do spoločenstva s Bohom (por. DH 3891). V človeku neexistuje trichotomizmus – duch, duša, telo.

Tradícia

Otcovia súhlasne učili, že človek má nesmrteľnú dušu. Niektorí tvrdili, že duša musí mať aj matériu (plamenné telo), a preto nesmrteľnosť nepatrí k jej prirodzenosti; je vraj duši pridaná ako odmena (Origenes, +253; Justín, +165; Tertulián, +224; Irenej, +202). Tí, ktorí učili, že duša nemá žiadnu matériu, tvrdili, že nesmrteľnosť duše patrí k jej prirodzenosti, lebo duša sa nemôže rozložiť a zaniknúť (Bazil Veľký, +379; Gregor Naziánsky, +390; Gregor Nysský, +394, neskôr Augustín, +430).

Tacián (+ po r. 172): „Skrze nebeské Slovo splodené na podobu Otca a Ducha vychádzajúceho z Otca, bol stvorený človek na Božiu podobu nesmrteľný a neskazený, aby mal tiež nesmrteľný základ“ (*Oratio ad Graecos*, c. 7).

Irenej (+202): „Ľudia so svojím vlastným telom, vlastnou dušou a vlastným duchom predstúpia pred Boží súd“ (*Adversus haereses* II, 34, 1). „Človek je rozumová bytosť a tým je podobný Bohu; bol stvorený slobodným v rozhodovaní a pánom svojich činov“ (*Adversus haereses* IV, 18, 1).

Atanáž (+373): „Duša je čestná, lebo od prirodzenosti v nej tkvie rozum. Tak bola stvorená. A ak sa odvráti a spreneverí prirodzenosti – vtedy sa hovorí o zle duše“ (*Vita Antonii* 20)

Gregor Nysský (+394): „Poznaj, že Stvoriteľ si ťa viac poctil ako ostatné stvorenia. Nie je Božím obrazom ani nebo, ani mesiac, ani slnko, ani krása hviezd... Ty (ľudská duša) si sama obrazom Prirodzenosti, ktorá prevyšuje všetku inteligenciu, si podobou nezničiteľnej krásy, reprodukciou pravého božstva...“ (*In Cantica Cantorum*). „Spojenie tela a duše nemožno preskúmať práve tak, ako spojenie hypostatické“ (*Oratio catechetica* 11)

Augustín (+430): „Duša je duchovná, nesmrteľná preto, lebo je obraz Božej Trojice“ (por. *De immortalitate animae*). „Od rozumnej duše má telo svoje cítenie a život“ (*De civitate Dei* XXI, 3, 2). „V človeku však to vyniká, že ho Boh stvoril na svoj obraz preto, že mu dal intelektuálnu myseľ, ktorou vyniká nad zvieratá“ (*De Genesi ad litteram* 6, 21).

Augustín v spise *De anima* učí, že ľudská duša má tri mohutnosti: vegetatívnu, senzitivnú a duchovnú. Duch je teda mohutnosťou duše; duch sa má k duši, ako časť k celku.

Rozumová úvaha

Byť na Boží „obraz a podobu“ má veľký význam pre človeka – aj v prirodzenej aj v nadprirodzenej rovine. Ťažko možno pripustiť, že by tu išlo o vonkajšiu podobnosť medzi človekom a Bohom. Význam „Boží obraz“ je spojený s duchovnou dušou. Človek svojou duchovnou dušou – s rozumom a vôľou – najviac predstavuje Boha takého, aký je: nekonečný Duch, Rozum a Vôľa.

Duša – osobné ľudské nemateriálne vedomie – pracuje skrze materiálny mozog (tzv. dualistický interakcionizmus vo svetle kvantovej fyziky). Nositeľ Nobelovej ceny (za fyziológiu a medicínu, r. 1963) učí, že z vedeckého hľadiska treba odmietnuť tvrdenia materialistov, že myslenie je produktom hmoty, že mozgová kôra generuje všetky myšlienky a city (John Carew Eccles, +1997).

Prirodzený význam „obrazu“, ktorý sa stále prehľbuje, znamená:

1. Človek (aj žena aj muž) je veľmi dobrý; ontologicky je lepší ako iné stvorenia, prevyšuje ich.
2. Človek je bytosť zároveň telesná i duchovná; bytostne integruje duchovný a materiálny svet.
3. Človek má dôstojnosť osoby; nie je niečím, je niekým; nemožno mu ubližovať a siahať na jeho život.
4. Človek je povoláný k plodeniu, k odovzdávaniu života.
5. Človek je povoláný panovať – v poslušnosti voči Bohu – nad všetkým ostatným tvorstvom.
6. Človek je konajúci; dokáže myslieť a chcieť; pracuje a tvorí umenie.
7. Človek je slobodný; je morálna bytosť.
8. Človek je spoločenský; vstupuje do spoločenstva s ľuďmi.
9. Človek je náboženský; vstupuje do spoločenstva s Bohom.
10. Človek je odraz i odblesk Trojosobného Boha; Boh je „v“ i „na“ celom bytí človeka vrátane jeho otvorenia (nasmerovania) na nekonečnosť.

Človek ako „spojenie“ duchovného princípu s materiálnym princípom je tajomstvom. Vo filozofii boli dva hlavné názory, ktoré vysvetľovali spojenie duše a tela:

1. Platónov (+347 pr. Kr.) názor. Medzi dušou a telom je len vonkajšie spojenie. Duša je hýbatel'ka tela tak, ako človek, ktorý tlačí voz. Duša čaká, kedy sa vyslobodí z väzenia tela.
2. Aristotelov (+322 pr. Kr.) názor. Medzi dušou a telom je vnútorný, podstatný vzťah (gr. entelecheia sómatos, forma tela). Tento názor možno zladit' so Zjavením.

Magistérium

Dogma: „Človek je bytosť pozostávajúca z duše a z tela.“

Por. *Gn* 2, 7; Štvrtý lateránsky snem, r. 1215, *DH* 800; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3002; *KKC* 33, 362; konštit. *Gaudium et spes* 14; 18.

Človek je taká ontologická psychosomatická jednota, že výpoveď o jeho časti je výpoveďou o jeho celku: človek je jednotný z hľadiska pôvodu, trvania aj konečného určenia (por. *DH* 502, 900n, 1440n, 3221n). Dogma popiera každú formu dualizmu, aj novodobý kartezianizmus (založil ho René Descartes, +1650), ktorý učí, že duša a telo, t.j. duch (mysliace vedomie – *res cogitans*) a hmota (svet *telies* – *res extensa*), sú radikálne odlišné, nemajú nič spoločné a nemôžu vytvoriť podstatnú jednotu.

Človek je aj sviatostná bytosť, lebo s telom človeka súvisí schopnosť „zjavovať“ (sakramentalita tela); ide o schopnosť „neviditeľné robiť viditeľným“. Anjeli nemajú telo, preto nie sú sviatostné bytosti (Katrina J. Zeno).

Dogma: „Rozumná duša je sama sebou a podstatne formou ľudského tela.“

Por. *Jn* 12, 27; *Mt* 26, 28; Viennsky koncil, r. 1312, *DH* 902; *KKC* 364, 365; konštit. *Gaudium et spes* 14.

Ide o najužšiu vnútornú jednotu dvoch podstatných súčastí človeka. Duša (gr. *psyché*; lat. *anima*) – ako duchovný a oživujúci princíp, ako forma tela – je kresťanský, a nie antický pojem (Jozef Ratzinger). V základe je však duša iná ako telo (gr. *soma*; lat. *corpus*), lebo nepochádza z matérie. Rozum a vôľa sú schopnosti a prejavy duše. Dogma nezastáva hylemorfizmus (hmotná látka sa skladá z matérie a formy), učí o podstatnom spojení duše a tela.

Dogma: „Človek má len jednu individuálnu rozumnú dušu.“

Por. *Sk* 2, 41; Carihradský koncil, r. 869, *DH* 657; Piaty lateránsky snem, r. 1513, *DH* 1440; *KKC* 1022.

Výraz „individuálna duša“ znamená: - Každý človek má svoju Bohom stvorenú dušu; dogma, por. *DH* 800. Teda: neexistuje prevet'ovanie; rodičia nedávajú kúsok svojej duše deťom; nee-

xistuje akási spoločná duša ľudstva. - Každá duša je duchovná podstata (neúplná); nie je akcidentom.

Cirkevnej náuke o individuálnej rozumnej duši odporujú:

- Krajný spiritualizmus (Platón, +347 pr. Kr.; Origenes, +253); telo, hmotný princíp človeka, pokladá iba za klamnú zdanie; telo je väzením duše. Spiritualistické poučky, pokiaľ sa vzťahujú k duchovnej oblasti, sú však pravdivé.
- Materializmus (Karl Marx, +1883; Fridrich Engels, +1895; Vladimír I. Lenin, +1924) je opakom spiritualizmu; učí, že človek je len hmota a jeho duchovné schopnosti sú len vlastnosťami alebo funkciami hmoty; smrťou duša zaniká.
- Trichotomizmus o človeku (Platón, +347 pr. Kr.; Aristoteles, +322 pr. Kr.; Origenes, +253; Apolinár, +c.380; gnosticci a manichejci) učil, že človek má tri podstatné časti: telo, zmyslovú dušu a rozumného ducha. Trichotomizmus bol viackrát odsúdený (por. *DH* 301n, 502, 657, 900n, 1440, 2826).
- Panteizmus (alebo naturalizmus) ako nábožensko-filozofické učenie stotožňujúce boha s prírodou a pokladajúce prírodu za stelesnenie božstva, neuznáva dva princípy v človeku.

Špekulatívne sa dokazuje jediná ľudská duša trojako.

1. Z ľudského sebedomia. Jediné „ja“ v človeku dokazuje jediný princíp života.
2. Z abstraktného myslenia. Rozum spoznáva aj také veci, ktoré nepôsobia na naše zmysly (všeobecné a abstraktné pojmy).
3. Z vôle, ktorá sa nevzťahuje len na hmotné veci, ale aj na duchovné skutočnosti.

Podľa Tomáša Akvinského (+1274) má ľudská duša dve základné mohutnosti – rozum a vôľu (por. *Theologická summa* I., 85, 3, 4; I., 76, 1); pritom rozum je viac ako vôľa, lebo predmet rozumu je vyšší ako predmet vôle (por. *Theologická summa* I., 82, 3).

Dogma: „Ľudská duša je nesmrteľná.“

Por. *Gn* 2, 7; *Jn* 5, 28-29; *1 Kor* 15, 51-57; *Rim* 2, 6-7; *Mt* 10, 28; 16, 26; Benedikt XII. (1334-1342), konštit. *Benedictus Deus*, r. 1336, *DH* 1000; Piaty lateránsky snem, r. 1513, *DH* 1440; por. *KKC* 366, 1022.

Duša nezaniká ani vtedy, keď sa smrťou odlúči od tela; pri všeobecnom vzkriesení sa opäť spojí s telom (dogma, por. *DH* 30, 801; *KKC* 997). Keďže duša je jednoduchá, je nezničiteľná – nesmrteľná. Nesmrteľnosť duše treba chápať ako nadčasové završenie celého človeka.

Nesmrteľnosť duše je požiadavka, ktorá zodpovedá Božej добрote a Božej spravodlivosti. Takisto zodpovedá hlbokej ľudskej túžbe po šťastí a po spravodlivosti. Človek nemôže milovať smrteľné veci. Človek môže milovať len veci nesmrteľné (Gilbert K. Chesterton, +1936). Takmer všetky civilizácie mali predstavu o posmrtnom živote.

Biblické „zachrániť dušu od smrti“ (por. *Jak* 5, 20) znamená zachrániť ju pred ztratením.

Prirodzenosť človeka – dualita (bipolarita)

Samotná prirodzenosť človeka je bipolárna, má dva póly: materiálny pól (telo) a duchovný, psychický (dušu). Človek nie je len duša; človek nie je len telo. Človek bez duše by bol len živočíchom riadeným pudmi, por. *KKC* 364.

Človek je teda zároveň duchovná i telesná bytosť; je psychosomatická jednota; má „v prirodzenosti“ integrujúci charakter (Oliviér Clément, +2009; Katrina J. Zeno). Duša a telo nie sú dve spojené prirodzenosti, ale ich spojenie vytvára jednu jedinú ľudskú prirodzenosť (por. *KKC* 365, 382). Rozdiel medzi anjelom a ľudskou dušou je v tom, že anjel je úplná duchovná podstata a ľudská duša je neúplná duchovná podstata.

Vyrovnaná dualita (nie dualizmus!) ľudskej prirodzenosti (dať každému pólu to, čo mu patrí) najlepšie zodpovedá skutočnosti a zhoduje sa s výsledkami biológie a psychológie; pritom neznásilňuje skutočnosť ako materializmus (náuka, podľa ktorej je psychika prejav hmoty) alebo tak, ako spiritualizmus (Ján Rybár, +2005).

Vzťah duše a tela

Vedci poznajú tzv. ideomotorický princíp, že myšlienky sú sprevádzané pohybmi, ktoré smerujú k ich uskutočneniu. Ľudské duševné procesy sa (skoro vždy) prejavujú svalovou mimikou a určitou vnútornou gestikuláciou. Tieto pohyby sú také nepatrné, že sú bežne neviditeľné. Tvorcom (dynamickým princípom) vedomia a myšlienok je duša; isté výrazové pohyby jej slúžia za podklad, do ktorého sa stvárnúje. Preto správanie človeka je vždy výsledkom pôsobenia duše na telo – pri myslení primárne na jeho centrálny nervový systém; pri cítení na jeho vegetatívnu nervovú sústavu; pri konaní na jeho nervovo-svalový systém. Osobné ľudské nemateriálne vedomie pracuje skrze materiálny mozog (tzv. dualistický interakcionizmus). Súhrn takýchto vplyvov a prejavov duše na telo následne vytvára ľudskú psychiku (John Carew Eccles, +1997; Ján Rybár, +2005; Ladislav Košč, Roman Gemela).

Avšak aj telo (matéria ako taká) ovplyvňuje dušu („v zdravom tele zdravý duch“). Psychika jedince je pod vplyvom komplikovaného biochemického stavu organizmu. Na psychický život pôsobí telesná strava najmä cez hormóny. Jednostranný pokrm časom vplyva na dedičnosť. Vplyv stravy na človeka sa prejavuje aj vtedy, keď v nej absentujú základné životné zložky. Mnohé duševné choroby pochádzajú z dvoch príčin; fyzický faktor je väčšinou spojený s psychickým. Napokon život človeka je rôzne ovplyvňovaný nespočetným fyzickými vplyvmi blízkeho (svetlo, tlak, počasie...) i vzdialeného (gravitácia, mesiac, slnko...) okolia (Ján Rybár, +2005).

Duchovná duša je garantom ľudského vedomia, ktoré však (pokiaľ je duša formou tela) závisí aj od nervovej sústavy ľudského organizmu. Duša pôsobí na telo a telo pôsobí na dušu, a oba tieto vplyvy sa stretávajú ako dynamická jednota v „ľudskej psychike“. Jedinečné „ľudské ja“ je javisko, kde sa realizuje ľudská duša i ľudské telo – v jednej ľudskej prirodzenosti.

Pomerne rozšírený výskum súvislosti medzi fyziognómiou (vzhl'ad tváre) a povahovými vlastnosťami jedince – odhliadnuc od krajných prípadov niektorých duševných chorôb – dospel k záveru, že nemožno udat' žiadny objektívny znak pre nejakú duševnú vlastnosť. Frenológia (teória o súvislosti medzi tvarom lebky a povahou človeka), ktorá chce určiť povahu človeka podľa stavby lebky, črt tváre a telesných znakov, je teda veľmi nepresná (Ján Rybár, +2005).

Vnútorý život človeka – duševný a duchovný

Človek je svojou prirodzenosťou a svojím povolaním náboženská bytosť. Keďže od Boha pochádza a k Bohu ide, iba vtedy žije plne ľudským životom, ak je slobodne spojený s Bohom, por. konštit. *Gaudium et spes* 19; *KKC* 44.

Vnútorý život človeka prebieha v dvoch rozdielnych rovinách. Ľudská duša je totiž od prirodzenosti (z ruky Stvoriteľa) nielen duševná (schopná psychických činností), ale aj duchovná (schopná veriť v Boha a mať spirituálne hodnoty). Vieru možno chápať ako „nadstavbu“, ako určitú antropologickú konštantu – poklad uložený v človeku. On ju má počas života odkryť a rozvinúť (Max Kašparů).

Snaha zredukovať vnútorý život človeka len na psychické hľadisko (duševné či neurologické) je nesprávna a materialistická (por. enc. *Caritas in veritate* 76, 77). Duša, ako duchovný princíp človeka, nepochádza z hmoty tela (mozgu), ona je stvorená Bohom pre Boha. Duša má okrem psychických (duševných, neurologických) činností aj vyššie duchovné schopnosti – moc spojenia s Bohom a moc zbožštenia (por. konštit. *Gaudium et spes* 19).

V ľudskej psychike sú súčasne tri „stavy ega“ – „rodičovské ja“, „detské ja“ a „dospelé ja“ (Eric Berne, +1970). Tieto stavy sa rozvinú v detstve. Rodičovské ja (Rodič) je ohraničujúce; obsahuje poriadok, normy, smerovanie rastu. Detské ja (Dieťa) je citové; ide za pocitmi, tvorí a žije emóciami. Dospelé ja (Dospelý) je realistické; vníma svet reálne a zrealňuje aj životné situácie.

Človek môže v konkrétnej životnej situácii konať buď ako „Rodič“ alebo ako „Dieťa“ alebo ako „Dospelý“ – čiže z pozície niektorého stavu jeho „ja“. Celá ľudská komunikácia sa takto dá rozdeliť na základné prvky – „transakcie“ (psychoanalytická teória sa volá Transakčná analýza), pri ktorých každý zúčastnený vystupuje v niektorom stave „ja“ a snaží sa osloviť niektorý stav „ja“ u druhého. Ak osoba reaguje očakávaným spôsobom – je to komplementárna transakcia; ak nie – je to skrížená transakcia.

Moderná psychológia berie subjekt duchovného života človeka (dušu – ja) ako samozrejmu skutočnosť a zaoberá sa ňou.

Teológia ľudskej duše a tela

Hoci je človek taká ontologická psychosomatická jednota, že výpoveď o jeho časti je výpoveďou o jeho celku, predsa však treba o častiach pojednávať aj oddelene, lebo duša je v základe iná ako telo – duša nepochádza z matérie.

Teológia ľudskej duše

Ľudská duša (gr. psyché; lat. anima) má mimoriadne veľkú hodnotu, lebo: - pochádza priamo od Boha (*Gn* 2, 7); - je večitá (má začiatok, nemá koniec), teda nesmrteľná (*I Kor* 15, 51-57); - je duchovný a oživujúci princíp v človeku (por. *KKC* 363, 365); - je priesečníkom citu, vedomia a etiky (*Rim* 2, 6-8) ako bytostne individuálnych schopností. Duša (dych života) aj podľa viacerých filozofických škôl oživuje človeka. Pôvodne duša súvisela s dychom (živej bytosti), odtiaľ má aj meno.

Kresťania dospeli k hlbokému poznaniu, že duša je formou tela (por. Tomáš Akvinský, +1274, *Theologická summa* I., 76, 1, 4). Týmto dalo kresťanstvo Aristotelovej myšlienke nový obsah. Duch v človeku je v takej úplnej jednote s telom, že je jeho „formou“ – a tak robí človeka osobou. Preto oddelenie duše od tela je proti jej (ontologickej) prirodzenosti. Prebývanie duše v tele nie je len „činnosť“, je to sebarealizácia (oživovaním formuje – formovaním oživuje). Pedagógovia zvykli používať obraz krásnej hudby: hudba vychádza z nástroja (telo), na ktorom hrá umelec (duša).

V duši tkvie totožnosť človeka; duša plní osobné úkony rozumu a vôle; duša je nositeľom kontinuity vedomia (sebavedomia, svedomia) vo všetkých fázach ľudskeho putovania (pozemský život, posmrtný život, večný život so vzkrieseným telom).

Človek od prirodzenosti smeruje k pravde, *KKC* 2467. Mravný život, ku ktorému je človek povolaný – lebo človek spoznáva Boží hlas, ktorý ho pobáda „konať dobré a chrániť sa zlého“ (por. konštit. *Gaudium et spes* 16) – dokazuje dôstojnosť ľudskej osoby, por. *KKC* 1706.

Kresťania sa nemôžu vzdať rozlišovania medzi dušou a telom. Hoci slovo „duša“ je v *Písme* vyjadrené rôznymi spôsobmi (hebr. nefesh i gr. psyché je oživujúci princíp; hebr. ruach i gr. pneuma je duch; hebr. leb i gr. kardias je srdce), predsa patrí do Božieho zjavenia (Jozef Ratzinger). Slovo „duša“ je potrebným verbálnym nástrojom cirkevnej viery.

Pôvod jednotlivých duší – plodenie detí

Predstavy o počatí človeka boli dlho nedokonalé (pohlavné bunky boli objavené až v 19. stor.). Podľa starej vedy matka dávala dieťaťu len krv – hmotu (matériu); z čoho aj vzniklo lat. meno „mater“. Iba muž bol pokladaný za darcu biologického počatia človeka. Po biologickom počatí muselo prísť ešte duchovné počatie „oduševnenie“. Viacerí učili o troch stvorených a dopĺňajúcich sa dušiach – vegetatívnej, senzitivnej (tie patrili do biologického obdobia človeka) a duchovnej, ktorú do zárodka vložil Boh. K oduševneniu vraj dochádzalo po 40 dňoch u chlapcov a u dievčat ešte neskôr (René Laurentin).

Súčasná embryológia učí, že od okamihu oplodnenia vaječnej bunky sa začína život, ktorý nie je životom ani otca ani matky, ale novej ľudskej bytosti, ktorá sa samostatne rozvíja. Genetické poznanie poskytuje stále nové cenné indikácie na racionálne zistenie osobnej prítomnosti od prvého okamihu objavenia sa ľudskeho života (por. enc. *Evangelium vitae* 60).

Ďalší ľudia, vďaka ľudskej pohlavnosti, pochádzajú aj od seba navzájom aj od Boha; človek, čo sa týka tela, sa rodí z rodičov a čo sa týka duše – z Božieho dychu (*Gn* 4, 1-2; 5, 1-2), a nie zo samej biosféry, ako zvieratá. Teológia do Druhého vatikánskeho koncilu to vysvetľovala tak, že stvoriteľský Boží akt, ktorým dal Boh človeku bytie (por. *DH* 3896), je: - zo strany duše creatio prima (priamo od Boha); - zo strany tela creatio secunda (z pohlavných buniek rodičov).

Avšak súčasná teológia, ktorá chápe stvorenie ako *creatio continua evolutiva* – teda ako „jedine rozvíjajúce sa stvoriteľské konanie“ (t.j. jedno stále konanie Boha navonok), nepripúšťa, že jedno a to isté ľudské bytie má osobitne „zrodené“ telo a osobitne „stvorenú“ dušu. Ved' človek sa (biblicky) javí ako celok (KKC 365, 382), a nie ako „telo plus duša“. Ako to teda je, keď ľudské telo podlieha vývoju, ale jeho duša nie?

Karl Rahner (+1984) rozlíšil pojem „stávať sa“ a pojem „konať“; niečo sa deje v stvorení svete, ale nie je to len činnosť stvorenia (tzv. dvojité príčinnosť). Splodený človek obdarený dušou „sa stáva“; toto „stávanie sa“ je viac ako iba výsledok ľudského (biologického) konania. V hlúbkach konania plodiacich rodičov je Božia príčinnosť, čo sa týka nového človeka ako celku. Boh pôsobí v konaní rodičov, a rodičia konajú v Božom stvoriteľskom akte. Boh i rodičia nekonajú „vedľa“ seba, ale obaja tvoria spoločnú príčinu, v ktorej stvoriteľská príčina (Boh) koná svojím spôsobom a príčinná príčina (biológia) tiež svojím spôsobom (Pierre Teilhard de Chardin, +1955; Johannes Feiner, +1985; Pieter Smulders, +2000).

Téza o nepriamo-priamom stvorení (skrže jeden univerzálny stvoriteľský akt) neneguje pravdu, že každá ľudská duša je stvorená bezprostredne a priamo (kreacionizmus, por. DH 3886). Pravdu treba interpretovať tak, že Boh koná súčasne, univerzálne a konkrétne; on nekoná „popri“ makrogenetickom (či kozmogenetickom) akte ani „mimo“ neho, pričom by ho akosi dupľoval. Stvorenie duše je jeden a ten istý akt makro, ktorý z „dolnej“ strany sa stáva mikro a tvorí jednotlivú osobu. Priame stvorenie znamená božský príčinný charakter, a tým samým osobný vzťah medzi človekom a Bohom. Stvorenie osoby sa uskutočňuje skrže univerzálny stvoriteľský akt (v ktorom implicitne sú druhotné príčiny; tzv. dvojité príčinnosť), ale vždy s následkami výlučnými, neopakovateľnými a priamo subjektívnymi. V tom zmysle je stvorenie duše bezprostredné, priame – ale aj nepriame, lebo sa uskutočňuje skrže univerzálny akt (Česlav Stanislav Bartnik).

Stvoriteľská dynamika absolútneho Boha zostáva „v“ konaní rodičov, a tak vznik nového (stvoreného) človeka zostáva skutočne prirodzeným dianím bez ohľadu na to, akú mravnú kvalitu má rodičovský ploditeľský akt (Karl Rahner, +1984; Herbert Vorgrimler).

Deti dedia psychosomatickú štruktúru od rodičov (rodičia sú nástroje tvorivej prírodnej sily) a touto dedičnosťou (plazmagén - jednotka dedičnosti) sú šťastie determinované, nie úplne. Telo, ako nástroj duše, sa žitím vnútorne „modeluje“, čo závisí od vlastného vývoja (dobrého – zlého). Charakter človeka je teda len v základe daný; modeluje sa a nededí sa (Ján Rybár, +2005).

Odsúdené boli bludné tvrdenia: že duša dieťaťa pochádza len od rodičov (generacionizmus, traducianizmus, por. DH 360, 1007, 3220); že ľudská duša existuje pred podstatným spojením s telom (preexistencianizmus, por. DH 403); že ľudská duša sa prevetľuje (reinkarnácia, por. DH 1000; KKC 1013).

Teológia ľudského tela

Ľudské telo (gr. *soma*; lat. *corpus*) má mimoriadne veľkú hodnotu, lebo: - Boh je stvoriteľom tela; - Slovo sa stalo telom, aby vykúpilo telo; - telo bude vzkriesené, čím sa zavŕši jeho stvorenie a vykúpenie (KKC 1015). „Telo je oporný bod spásy“, vznešene učil Tertulián (+224), por. *De resurrectione mortuorum* 8, 2.

Pápež Ján Pavol II. (+2005) vytvoril pojem „teológia tela“ (časť teologickej antropológie). Ním podčiarkol fakt, že ľudské telo zjavuje Boha (alebo: Boh sa zjavuje skrže ľudské telo). Pravdou totiž je (KKC 41 a 364), že dokonalosti tvorov odzrkadľujú nekonečnú dokonalosť Boha, „lebo z veľkosti a krásy stvorenia sa úsudkom poznáva ich Stvoriteľ“ (por. *Múd* 13, 5; *Ž* 104, 23). „Človek utvoril (Boh) vlastnými rukami... a na stvárnenom tele vyobrazil svoju podobu, aby aj to, čo je viditeľné, malo na sebe Božiu podobu“ (Irenej, +202; *Demonstratio praedicationis apostolicae* 11).

Človek má – ako pohľavná bytosť – povolanie k láske vpísané „do tela“. S tým súvisia ďalšie vyjadrenia – „reč tela“ (človek je otvorený pre druhého; sám nie je absolútny), „evanjelium tela“ (je otvorený pre Boha), „snúbenecký význam tela“ (musí celkom patriť druhému) a najmä „sakramentalita tela“ (lat. *sacramentum* - sviatosť); por. *List Efezanom* 5.

Sakramentalita tela (v širšom zmysle slova) je schopnosť „neviditeľné urobiť viditeľným“; konkrétne: telo hlása duchovné tajomstvo trojičnej Božej lásky (vo vnútri i navonok), a tiež povolá-

nie človeka mať účasť na Božej láske (Cirkev, Eucharistia). Božská láska sa volá agapé. V tomto zmysle sa hľadá na manželstvo ako na „prvotnú sviatosť“ a „sviatosť stvorenia“, lebo manželstvo „je dané“ stvorením človeka. V manželstve (t.j. v trvalom, plodnom a láskyplnom vzťahu) sa totiž hneď na začiatku – a v základe – ukázala svetu Božia láska (por. *KKC* 1604). Boh je nielen Otcom (*Mt* 10, 20), on sa stal aj Ženíchom (*Mk* 2, 19; *Zjv* 21, 2). *Písmo* viackrát hovorí o manželskej (resp. snúbeneckej) láske ako o pozemskom obraze Božej lásky (napr. *Oz* 2, 3-22; *Ez* 16, 1-14; *Iz* 54, 4-8; *Zjv* 19, 6-9; 21, 9), por. aj *KKC* 796. Hoci je tento obraz „ľudský“ (teda nedokonalý a analogický), predsa ide o najvernejší obraz božského tajomstva – ako sa Boh daruje svetu. Kristus Pán práve tento „manželský“ obraz povýšil na sviatosť (v užšom zmysle slova) a prinavrátil mu tú sakramentalitu, na ktorú bol pri stvorení špeciálne určený (tejto výsady sa nedostalo ani panenstvu, ani celibátu, ani nijakému ľudskému utrpeniu).

Dôsledky hriechu v teológii tela

Pred upadnutím do hriechu bola teológia tela (sakramentalita tela) čistá, jasná a výrečná. Ľudská pohlavnosť volá „po spoločenstve“ (Christopher West, Katrina J. Zeno) – prirodzenom i nadprirodzenom (por. *Ef* 5, 25n) – ako kľúč a zámka; tým odzrkadľuje trojjediného Boha. Teológiu tela umocňovala prvotná nahota, ktorá existovala len pred upadnutím do hriechu. Tá nahota nebola nedostatkom ľudského povedomia – naopak, bola plnosťou „ako chápať ľudské telá“. Prvotná nahota bola bez hanblivosti; lebo vtedy celá pohlavnosť i sexuálna túžba mali iba jedinú krásnu formu: milovať druhého ako Boží obraz (bez hriechnej žiadostivosti), ba ešte viac – vidieť Božiu lásku. Prvotná nahota dokonale plnila prorockú (profetickú) úlohu ľudského tela.

Hriech však spochybňuje Boha a každý jeho dar (por. konštit. *Lumen gentium* 16; *KKC* 844). Hriech skresľuje všetko videnie (Boha, sveta, človeka, tela...): zo samotného Darcu robí tyrana a z pohlavnosti robí predmet žiadostivosti. Z prvotnej nahoty sa stratila „plnosť poznania“ a stal sa z nej falošný prorok, ktorý zvädza: miluj seba – a nie Boha a blížneho. Nahota sa stala falošná a jej „reč tela“ prepadla lži. Hriech ponížil dôstojnosť človeka (žiadostivosťou, zmyselnosťou) a spôsobil hanblivosť. Hanblivosť je totiž obranná reakcia človeka pred ohrozením ľudskej dôstojnosti (por. *KKC* 2524); hanblivosť – vo vzťahu k čistote – chráni intimitu osoby. Hanblivosť tak dokazuje, že po hriechu nahé telo stratilo vznešenú úlohu „teológie“ – ukázať Božie tajomstvo (čisto, jasne a výrečne); po hriechu sa slušný človek za zmyselnosť hanbí. Cudnosť je vyššia forma hanblivosti, je to nábožensky vyformovaná hanblivosť. Cudnosť je integrálnou súčasťou čnosti miernosti (*KKC* 2521).

Pred hriechom bola sexuálna túžba spojená so slobodou a viedla človeka primárne k tomu, aby sa daroval. Bolo to preto, lebo Adam a Eva žili „v prvotnej milosti“, boli svätí. Po hriechu sa z túžby stala žiadostivosť (nezriadená túžba) a zmyselnosť (nezriadená sexuálna túžba), ktorá je spojená s nutkavou potrebou a vedie človeka primárne k jeho sebauspokojeniu. Zmyselnosť je zredukovanie tej pôvodnej plnosti, ktorú Boh prvotne dal sexuálnemu vzťahu; je to degenerovaná láska. Avšak Kristus vykúpil svet a človeka povolal k tomu, aby opäť našiel slobodu (por. *Gal* 5, 1) a to aj v celej oblasti pohlavnosti.

Kristova obnova v teológii tela

Kristus Pán prišiel zmeniť ľudské srdce. Chce ho tak obnoviť, aby malo opäť živý étos (kresťanskú etiku – Božie prikázania) vo svojom vnútri; chce, aby sa jeho evanjelium „vtelilo“ do človeka. Tak sa človek stane „svätým“; bude žiť „podľa Ducha“ – duchovným pretvorením na obraz Krista (por. *KKC* 1109, 1682). Iba svätosť spôsobuje, že človek je živým Božím obrazom prostredníctvom sebadarovania. Božia posväcujúca milosť (milosť vykúpenia) mužovi i žene umožní, že budú žiť a milovať sa podľa Božieho zámeru (v milosti stvorenia). Manželsky sa milovať podľa Božieho zámeru znamená, že sa stanú „jedným telom“ (pohlavne sa spoja) a tak neverbálne ohlasujú Božiu lásku (reč tela). Manželská „reč tela“ hovorí, že telo je stvorené pre spoločenstvo lásky, ktorá je jednota a plodiaca. Tak sa svätosť manželov prejaví aj v ich tele a cez telo, ktoré si úprimne sebadarujú.

Boží zámer s telesnou láskou je, aby bola **úplná** (pohlavnosť volá „po láskyplnom sebadarovaní“); t.j. **slobodná** (rešpektuje intímnu nedotknuteľnosť každej osoby), **verná** (manželská láska je vo svojej podstate výlučná) a **plodná** (plodnosti sa nekladie prekážka). Lebo čo je od prirodzenosti „spojivé“, to je aj „plodivé“ (por. enc. *Humanae vitae* 12). Preto je každá antikoncepcia nemorálna, lebo nedovoľuje, aby manželský styk „odzrkadľoval Boha“ (plodnú lásku Trojice). Cirkev neodsudzuje (telesnú) lásku. Cirkev odsudzuje degenerovanú lásku (t.j. sebalásku), ktorá je okypťená o stvoriteľský rozmer agapé; antikoncepcné zmýšľanie a konanie blokujú osobné sebaovládanie má zlé dôsledky – neumožňuje ľuďom emocionálne a duchovne dozrievať (Katrina J. Zeno). Cirkev podporuje zámer Stvoriteľa a hlbokú – permanentne dozrievajúcu – manželskú spiritualitu i život.

Len v úplnom pohľade na človeka (kto je? prečo je?) možno správne vidieť jeho pohlavný život (Gilbert K. Chesterton, +1936). Podľa toho, do akej miery sa človek snaží žiť „podľa Ducha“, do takej miery skusuje aj „vykúpenie (svojho) tela“. Vidieť, chápať a prežívať svoje telo „v milosti stvorenia“ (ako to Boh spočiatku naplánoval), môže len čisté srdce (Mt 5, 8) – svätec žijúci podľa Ducha. Krása opačného pohlavia nevedie svätých k žiadostivosti, ale k hlbokej úcte a rešpektu – teda k agapé. Agapé je súčasťou zodpovedného rodičovstva, ktoré je prezieravé a veľkodušné. Ono prirodzene vedie: - raz k početnej rodine; - inokedy k odstupu medzi deťmi. Prirodzené metódy plánovaného rodičovstva (zhodujúce sa s Božím plánom) dosahujú 98% spoľahlivosť (aj pri nepravidelnom ženskom cykle). Prirodzene plánované rodičovstvo (PPR) nie je katolícka „antikoncepcia“, v ňom ide o podstatne rozdielnu vec. PPR zachováva pravdivosť a celistvosť manželského spojenia úplným darovaním sa. Tak sa rešpektuje Božia vôľa a zvrchovanosť; človek neberie otázku života celkom a arogantne do svojich rúk.

Určite, ide o veľmi náročné požiadavky. Ovládanie sexuálnych pudov rozumom a slobodnou vôľou vyžaduje premáhanie sa – askézu; ale človek je k nej povolaný, por. *Gn* 4, 7. Veď všetko, čo je dobré, vznešené a užitočné – je ťažké. Bez osobnej námahy – a potom aj bez Božej pomoci – to naozaj nemožno dosiahnuť (por. enc. *Humanae vitae* 20). Avšak disciplína, ktorá patrí k manželskej čistote, vzájomnej láske neškodí – naopak dáva jej vyššiu ľudskú hodnotu; umožňuje ľuďom denne emocionálne a duchovne dozrievať. Disciplína prináša rodinnému životu ovocie mieru i pokoja a prispieva k riešeniu ďalších problémov. Manželská zdržanlivosť nie je primárne „proti“ čomusi, ona je predovšetkým „za“ čosi, za zrelšie a hlbšie hodnoty (Ján Pavol II., +2005). Takáto „silná reč tela“ (živená sviatosťami a sebaovládaním) je veľkým príkladom pre vlastné deti i pre celé okolie.

Panenstvo (zasvätenie, celibát) v teológii tela

„Sakramentalita tela“ sa špeciálnym spôsobom (plnšou formou; nerozdeleným srdcom, por. *KKC* 922, 1579) prejavuje v panenstve. Panenská „reč tela“ hovorí, že telo je stvorené na večnú jednotu a spoločenstvo s Bohom.

Panenstvo je pevná vôľa navždy sa zrieknuť sexuálnej akcie v nikdy neporušenom subjekte – muž či žena; panenstvo je aj čnosť aj telesný stav (František Tondra, +2012). Neporušený subjekt sa chápe ako „tabula rasa“; nepopísaná doska, čiže subjekt, ktorý ešte „nepoužil“ pohlavnosť. Podľa morálnej teológie je táto telesná neporušenosť matériou panenstva. S použitím obrazu, že panenský človek je vo svojej pohlavnosti (teda v možnosti pohlavne žiť) „tabula rasa“, možno vidieť jeho zasvätenie ako odovzdanie „pohlavnej možnosti“ Pánovi, aby len on na ňu (tabula rasa) písal, ako on bude chcieť. Je to veľkodušný dar pohlavne nepoužitého tela, ktoré je zamerané na zjednotenie; a v tomto prípade len na zjednotenie s Bohom. Formou panenstva je zrieknutie sa sexuálnej akcie; je to pevná vôľa živená sebaovládaním a najmä Božou milosťou. K panenskému zmýšľaniu človek dorastá správnym psychosexuálnym vývojom. Do panenstva sa človek nenarodí, ani automaticky nedostane.

Avšak k „postojom panenstva“ môže dorásť aj človek, ktorý už mal pohlavný styk (Marko Ivan Rupnik). To je veľká príležitosť pre tých, ktorí sa chcú po rôznych životných skúsenostiach zasvätiť Bohu. Tento „prerod“ ich myslenia nie je pokrytectvom. Pokrytectvom je pohrdanie a posmech z panenstva. U človeka, ktorý už použil svoju pohlavnosť a popísal (čnosťne či hriešne) svoju „tabula rasa“, možno vidieť jeho zasvätenie ako dar Pánovi, aby Pán už popísané „prizdobil“ či „poopravoval“ tak, ako on bude chcieť. Zasvätený človek so zdravým postojom panenstva sa

dokáže pozerat' čistými očami na druhé pohlavie a na pohlavný život. Postoj panenstva pomáha človeku prekonávať telesné pokušenia a sexuálne vzrušenia, ktoré občas prichádzajú na každého zdravého človeka (Oldřich Pšenička, +2002).

Kresťanské panenstvo (pre Božie kráľovstvo) sa podstatne odlišuje od svetských ideálov panenstva, kde ide o potlačenie pohlavnej túžby (napr. nirvána – zničenie všetkých túžob). V kresťanstve ide o presmerovanie pohlavnej túžby (túžba po jednote) na vyššiu úroveň – na Boha, na jeho kráľovstvo (plnosť existencie; anticipácia v Eucharistii). Ženy a muži žijúci panenstvo (zasvätenie alebo celibát) vyjadrujú snúbenecký význam svojho tela tu na zemi kresťanským „darovaním sa druhým“; ide o tzv. duchovnú plnosť, plnosť Ducha Svätého (por. konštit. *Gaudium et spes* 24). Kresťanské panenstvo (zasvätenie, celibát) sa tak stáva pre svet silným znamením existencie Boha.

Prirodzená veľkosť človeka

Prirodzená veľkosť človeka spočíva v tom, že je stvorený „na Boží obraz“. Predovšetkým ide o nasledujúce dimenzie.

Človek je slobodný

Vďaka svojej duši je človek obdarený slobodou, ktorá je vynikajúcim znakom Božieho obrazu v človeku. Boh totiž ponechal človekovi možnosť rozhodovať sa, aby človek sám od seba hľadal svojho Stvoriteľa a slobodne dosiahol blaženú dokonalosť tým, že si Boha zamiluje. Takto je človek obdarený schopnosťou konať z vlastného popudu a byť pánom svojich činov. Jeho rozum je čiastočne mechanický, jeho vôľa je v podstate božská (Gilbert K. Chesterton, +1936). Čím viac dobra človek koná, tým sa stáva slobodnejším. Lebo pravá sloboda je iba tá, ktorá je v službe dobra.

Zvoliť si zlo je zneužitím slobody, čo vedie do otroctva hriechu, por. *Rim* 6, 15-16; *Sir* 15, 14-18. Sloboda robí človeka zodpovedným za svoje vlastné činy v takej miere, v akej sú dobrovoľné. Čím viacej dobrovoľnosti, tým viacej zodpovednosti. Dar osoby je pre človeka úlohou. Nemožno sa jej vyhnúť. Vlastnou prácou ju treba uskutočniť. Je to práca na celý život (J. Ch. Korec). Konanie dobra, čiže praktizovanie mravnosti v každodennom živote, svedčí o dôstojnosti a hodnote človeka. Celý život človeka, tak osobný ako spoločenský, sa javí ako dramatický zápas medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a tmou. Tento zápas treba čestne bojovať. Inak človeku hrozí duchovná schizofrénia.

Človek je konajúci

Rozum a vôľa sú základné schopnosti ľudského ducha; vďaka nim človek slobodne koná, por. *KKC* 2108. Sloboda je schopnosť voliť a určovať svoje vlastné konanie. Rozum a vôľa sú najzrejmejším dôkazom, že človek má dušu.

Mravne dobrý skutok je prirodzené dobro. Hriešnik môže, aj keď nevlastní nadprirodzenú milosť, konať prirodzene dobré skutky (dogma; por. *Dan* 4, 24; *Mt* 3, 2; Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1557, 1526; *KKC* 405).

Kard. J. Ch. Korec predstavil sľubnú perspektívu: „Človek je bytosť, ktorá myslí. Mysliaca bytosť práve preto, že sa môže sústrediť na seba, sa stáva schopnou rozvinúť sa do novej oblasti.“

Človek je spoločenský

Človek má schopnosť vstupovať do spoločenstva s inými osobami, por. *KKC* 1879, 2331; konštit. *Gaudium et spes* 25. Personalisti, ako Wincenty Granat (+1979), Štefan Wyszyński (+1981), pápež Ján Pavol II. (+2005), kladú dôraz na nesmiernu veľkosť aj jednotlivca, aj spoločnosti, pričom vznik spoločnosti, ako takej, pokladajú za ešte väčšie tajomstvo ako vznik človeka. Spoločenstvo totiž nie je druhoradou existenciou, ani akýmsi „dodatkom“ k ľudskej prirodzenosti. Spoločenstvo ustanovuje a napĺňa prirodzenosť človeka. Človek je súčasne akoby v dvoch rozmeroch: ako jedinec i ako spoločenstvo, a pritom nie je ani akási „časť“, ani akýsi „sumár“.

Sväté písmo hovorí, že Boh ich stvoril ako muža a ženu (por. *Gn 1, 27*), čo vyjadruje ich prapôvodnú „schopnosť pre spoločenstvo“. Toto spoločenstvo osôb môže byť prirodzené – manželstvo, rodina, priateľstvo, pracovný kolektív, obec, štát... Dobro spoločenstva je naozaj veľké a nenahraditeľné. Spoločenstvo osôb môže byť (a musí byť) aj nadprirodzené – láskavý vzťah s Bohom a s Cirkvou v spoločenstve svätých (na zemi i vo večnosti).

Autorita má svoj základ v ľudskej prirodzenosti (*KKC 1898*). Preto nikdy nestratí zmysel; môže však rozvíjať svoje „formy a spôsoby“. Autorita je potrebná nielen pre jednotu občianskej spoločnosti, ale aj vo výchove, aj v Cirkvi. Úlohou autority je zabezpečovať, nakoľko je to možné, spoločné dobro spoločnosti (por. konštit. *Gaudium et spes 74*).

Človek je náboženský

Človek je nepochybne pozvaný aj do nadprirodzeného spoločenstva, bez ktorého by nebol „celý“, por. *KKC 27, 365*. Vďaka rozumnej duši jedine človek – zo všetkých viditeľných stvorení – je schopný poznať a milovať svojho Stvoriteľa.

Človek je po psycho-fyziologickej stránke „stavaný“ pre vieru, por. *KKC 44, 2702*. Odborníci venujúci sa štúdiu mozgu (štruktúra a činnosť) skúmali súvislosti medzi skúsenosťami viery a aktivitou mozgu. Už dlhšiu dobu je známe, že určité oblasti mozgu sú pri modlitbách mimoriadne aktívne. Existujú teda neurobiologické predpoklady pre schopnosť viery u človeka? Je náboženstvo výhoda v evolučnom procese, alebo predstavuje chybnú funkciu mozgu?

Časť neurológov považuje Boha iba za produkt fyziologických procesov v mozgu. Podľa nich viera v Boha bola v minulosti evolučnou výhodou a zabezpečovala fungovanie spoločenstiev, dnes však už nie je potrebná. Táto teória má značné medzery. Ako to možno tvrdiť, keď „náboženskosť“ je všeobecne rozšírená? Ako to možno tvrdiť, keď v krízových situáciách sa všetci ľudia (v minulosti i dnes) obracajú k Bohu (vyše 90% kladne a menej ako 10 % záporne)? Nesvedčia tieto fakty – dokázaná všeobecnosť a postoj v záťaži – o prirodzenosti? Podľa objektívnej znalosti áno; a veriacim to dosvedčuje aj Božie zjavenie.

Preto na objektívne skúmanie náboženských zážitkov nestačí iba merať látkovú premenu v mozgu. Je to tak, ako keby niekto celý život skúmal účinky hudby na mozog bez toho, že by niekedy počul napr. skladbu Johanna Sebastiana Bacha (Ulrich Eibach).

Dnes je časť intelektuálov nútená prijať veľmi trápnu skutočnosť, že ich názor „prírodné vedy sú intelektuálnou diaľnicou k ateizmu“ odmieta väčšina vedcov, bez ohľadu na ich náboženské presvedčenie (Alister McGrath).

Kristus, „pravzor človeka“, ukazuje, že láska sa žije cez sebadarovanie (por. *KKC 776*). Preto sa človek stane tým, čím má byť iba tak, že bude milovať ako Kristus (Ján Pavol II., +2005). Pri tomto prirodzenosť a nadprirodzenosť človeka majú koexistovať „v jednom kalichu“ každodenného života. Pozvanie „do spoločenstva“ sa špeciálne prejavuje v Cirkvi. Cirkev je vzorom „spoločenskej osoby“; Kristovu Cirkev treba chápať organicky, podmetovo a dokonca ako „kolektívnu osobu“.

Prirodzený zákon – spoločný, nemenný, zahmlený

Prirodzený zákon je účasť človeka na Božej múdrosti a добрote, *KKC 1978*. Prirodzený zákon je vpísaný a vrytý do duše každého človeka (Lev XIII., +1902; Ján Pavol II., +2005) – je súčasťou ľudskej prirodzenosti, súčasťou jej stvorenia; tak vyjadruje pôvodný morálny cit, *KKC 1954*. Tento zákon sa volá prirodzený preto, že rozum, ktorý ho vyhlasuje, je vlastný ľudskej prirodzenosti, *KKC 1955*. Prirodzený zákon prikazuje konať správne a zakazuje páchať hriech.

Napriek mnohorakým životným podmienkam (miesto, kultúra, čas, okolnosti...) zostáva prirodzený zákon normou, ktorá ľudí navzájom spája a popri nevyhnutných rozdieloch im ukladá spoločné princípy, *KKC 1957*. Prirodzený zákon je nemenný a stály v priebehu dejinných premien, *KKC 1958*. Avšak nie všetci ľudia chápu príkazy prirodzeného zákona jasne. Ľudia v stave hriechu potrebujú milosť a Zjavenie, aby mohli všetci poznať náboženské a morálne pravdy ľahko, isto a bez omylu, *KKC 1960*. Desatoro, ktoré patrí k Božiemu zjaveniu, je vynikajúcim vyjadrením „prirodzeného zákona“, *KKC 2070*.

Nikto nemôže nariadiť alebo ustanoviť niečo, čo je proti dôstojnosti osôb a proti prirodzenému zákonu, *KKC* 2235. Naopak, verejná moc má dbať na zachovávanie prirodzeného práva, *KKC* 2241. Práva človeka nezávisia ani od jednotlivcov, ani od rodičov, a nie sú ani koncesiou spoločnosti a štátu, patria k ľudskej prirodzenosti, *KKC* 2273.

Ľudské svedomie

Svedomie je najskrytejším jadrom a svätyňou človeka, kde je sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri (konštit. *Gaudium et spes* 16). „Svedomie je ozvena Božieho hlasu v človeku“ (Jozef Vrabec, +2003). Človek si musí vychovávať a formovať svedomie (por. *GS* 43; 52).

Stredoveká tradícia učila, že svedomie má dve roviny, ktoré treba rozlišovať a zároveň k sebe vzťahovať; iba tak sa vybuduje správna mienka o svedomí (Jozef Ratzinger).

Prvá rovina je ontologická (synteresis, habitus), druhá je aplikačná (conscientia, actus). Synteresis je spomienka, por. *Rim* 2, 14. Je to „iskra Božej lásky skrytá v ľuďoch“, lebo sú stvorení na Boží obraz. Láska k Bohu, konkretizovaná v prikázaniach, je teda do ľudí vštepená od začiatku a nie je daná neskôr – zvonka. Duchovná autorita (Cirkev, pápež, spovedník), ktorá túto prapôvodnú lásku (Boha) pomáha objaviť, nie je apriori „votrelec“, ale potrebný pomocník.

Druhá rovina je aplikačná, teda svedomie v užšom zmysle slova. Tomáš Akvinský (+1274) túto rovину nazval aplikovanie praspomienky v konkrétnych situáciách (por. *Theologická summa* I., 79, 13). V rovine aplikácie platí, že záväzná je aj bludná svedomie, por. *Rim* 14, 22-23. Avšak skutočnosť, že získané presvedčenie je vo chvíli konania záväzná, nekanonizuje subjektivismus (Jozef Ratzinger), pretože platí: „Boh rešpektuje svedomie človeka, ak sa človek usiluje poznať objektívnu pravdu“ (Jozef Minarovič, +2006).

Vinou teda nie je nasledovať získané presvedčenie, ale vinou je to, že človek dospel k takému zlému presvedčeniu, čím pošliapal praspomienku svojej existencie. Vina tak tkvie hlbšie, v minulosti – v ničení hlasu pravdy. Preto presvedčení „mesiáši“, napr. Stalin alebo Hitler, sú vinní.

Poriadok človeka – stvorený rytmus

Nielen v dnešnej (pretechnizovanej) dobe pociťuje človek nedostatok času. Šťastí je dôvodom vonkajší tlak a cudzie nároky, avšak v prevažnej miere je dôvodom nezachovávanie Božieho poriadku s človekom – jeho stvoreného rytmu: - modlitba, práca a odpočinok (por. *KKC* 337, 347, 378, 1608, 1704).

Nie všetky očakávania ľudí sú totiž pre jednotlivca aj očakávaniami Božími. Človek musí denne prosiť o praktické poznanie, čo – kedy a ako – má robiť (Gertrud Ressayguier). Augustín učil: „Chcete chváliť Boha? Buďte tým, čo hovoríte. Ste jeho chválou, ak dobre žijete“ (*Sermo* 34, 6).

Človek – individualita a spoločenstvo

Stvorenie človeka „ako muža a ženy“ v podstate určuje ráz ľudstva – ľudia sú aj individuálne aj spoločenské tvory, por. *Lk* 19, 13-15; konštit. *Gaudium et spes* 25; *KKC* 1880.

Avšak ľudská osoba je a musí byť základom všetkých spoločenských inštitúcií, por. konštit. *Gaudium et spes* 25; enc. *Sollicitudo rei socialis* 47; *KKC* 1892, 1929, 2319.

Človek – individualita, osobnosť

Človek je vrcholom stvoriteľského diela (*KKC* 343); je ľudskou osobou, por. *KKC* 1703. Mravný život človeka svedčí o dôstojnosti individuálnej ľudskej osoby, por. *KKC* 1706. Mravný život, osobné sebaovládanie, je dlhotrvajúca snaha, ktorá nikdy nekončí. Predpokladá úsilie začínať vždy znova, por. *Tit* 2, 1-6. Vyžadované úsilie môže byť intenzívnejšie v určitých obdobiach, napríklad keď sa formuje osobnosť, v detstve a počas dospievania (*KKC* 2342). Najväčšiu silu žiť mravne dáva láska, por. *KKC* 2346: „Láska je stvárňujúcim princípom všetkých čností.“

Boh povedal: „Hriech čiha pri dverách a sleduje ťa jeho žiadostivosť, a predsa ty ju máš ovládať“ (*Gn* 4, 7). Preto Žalmista úpenlivo prosí: „(Pane), riad' moje kroky podľa tvojho výroku;

nech ma neovláda nijaká neprávost“ (Ž 119, 133). Aby človek dosiahol sebaovládanie aj v dôležitej (por. *KKC* 2332) oblasti pohlavnosti, musí sa postupne vychovávať k sebakontrolu vôle, citov a emócií. Táto výchova sa musí rozvíjať počnúc najjednoduchšími gestami (Ján Pavol II., +2005). Následne mravný život, osobné sebaovládanie prináša veľké ovocie; na zemi (*Prís* 16, 32: „Lepšie je sa ovládať, než mesto zaujať“) i pre večnosť (*Zjv* 7, 9. 17: „Stáli pred trónom a pred Baránkom, oblečení do bieleho rúcha, v rukách mali palmy... A Boh im zotrie z očí každú slzu“).

Zároveň sa má každý človek, každé svedomie, pri morálnom posudzovaní svojich osobných činov vyhýbať uzatváraniu sa do individuálneho uvažovania. Má sa otvoriť, ako najlepšie vie, uvažovaniu o dobre všetkých (ako je vyjadrené v prirodzenom i zjavenom morálnom zákone; ako je v zákonoch Cirkvi a v autentickom učení Učiteľského úradu). Osobné svedomie sa totiž nemá stavať do protikladu s morálnym zákonom alebo s Učiteľským úradom Cirkvi, por. *Rim* 12, 8-11; *KKC* 1783, 2039.

Človek – spoločenstvo, kolektív

Keďže je človek stvorený na Boží obraz, jestvuje istá podobnosť medzi spoločenstvom božských osôb a spoločenstvom, ktoré majú ľudia utvárať medzi sebou, por. konštit. *Gaudium et spes* 24. Všetko, čo človek robí – dobro (por. *KKC* 970, 2660) i zlo (por. *KKC* 408) – ovplyvňuje svet.

Stvorenie človeka „ako muža a ženy“ v podstate určuje ráz ľudstva – ľudia sú od prirodzenosti spoločenské tvory (Anton Jurovský, +1985) určené pre kolektív, celok. Spoločnosť je súhrn osôb organicky spojených princípom jednoty, ktorý presahuje každú z nich. Spoločenstvo osôb pretrváva v čase: dedí minulosť a pripravuje budúcnosť. Človek rozvíja svoje schopnosti kontaktom s inými; tak žije a naplňa svoje povolanie (por. *KKC* 1879) a stáva sa „dedičom“, dostáva „talenty“, ktoré obohacujú jeho totožnosť a ktorých ovocie má rozvíjať. Každý človek má právo byť oddaný spoločenstvu (spoločenstvám, národu), ku ktorému patrí, a má rešpektovať authority, ktoré ho vedú, por. *Lk* 19, 13-15; *KKC* 1880.

Človek sa nielen prirodzene rozvíja, ale aj realizuje v medziosobných vzťahoch – s Bohom a s inými ľuďmi. Orientáciu, mieru týchto vzťahov, poskytuje Božie zjavenie, lebo vážne hrozí, že spoločenstvo pohltí osobu do seba a zničí jej autonómiu (totalitarizmus). Podľa Zjavenia vzťah medzi osobou a spoločenstvom je vzťahom jedného celku voči druhému celku, por. enc. *Caritas in veritate* 53; *Theologická summa* II-1., 21, 4, 3.

Okrem toho: - všetci ľudia sú povolani k tomu istému cieľu (k Bohu); - láska k Bohu je neoddeliteľná od lásky k bližnému, por. *KKC* 1878; - ľudská osoba potrebuje spoločenský život, ktorý je požiadavkou jej prirodzenosti, veď človek sa rozvíja kontaktom s inými, vzájomnými službami a dialógom s bratmi a sestrami; tak odpovedá na svoje povolanie, por. *KKC* 1879.

Pritom však platí, že ľudská osoba je a musí byť základom, subjektom a cieľom všetkých spoločenských inštitúcií, por. konštit. *GS* 25, enc. *Sollicitudo rei socialis* 47; *KKC* 1892, 1929, 2319.

Národ a vlastenectvo

Následkom hriechu sa rozpadla jednota ľudského pokolenia. Boh – Vykupiteľ najprv zakročil v prospech jednotlivých častí ľudstva, por. zmluvu s Noemom (*Gn* 9, 9), s Abrahámom (*Gn* 17, 5). Tak ukázal svoj „princíp poriadku spásy“ voči „národom“ (por. *Gn* 10, 5). Národ, ako širšia rodina, čiže „ľud zoskupený podľa svojej krajiny, jazyka a kmeňa“ (por. *KKC* 56, 59), má veľký význam v stvoriteľskom i vykupiteľskom Božom pláne.

Národ je nositeľom vzácných hodnôt, dobrých vlastností, tradícií, kultúr a vlôh (por. konštit. *Sacrosanctum concilium* 37; dekr. *Ad gentes* 21), ktoré treba ozdravovať a rozvíjať. Podľa Božieho plánu Pánov Duch obnoví v „posledných časoch“ srdcia ľudí tým, že do nich vpíše nový zákon; zhromaždí a zmieri rozptýlené a rozdelené národy; pretvorí prvé stvorenie a Boh bude prebývať s ľuďmi v pokoji (por. *KKC* 715) – veď „Kristus je svetlo národov“ (por. *Mt* 4, 15-16; *Lk* 2, 31-32; *Jn* 1, 4-5).

Len takto zhromaždené národy dokážu riešiť sociálno-ekonomické problémy sveta. Medzi národmi, ktoré už sú navzájom závislé, je nevyhnutne potrebná solidarita. Tá je ešte nevyhnutnejšia,

keď ide o to, aby sa zastavili „zvrátené mechanizmy“, ktoré prekážajú rozvoju menej vyvinutých krajín (por. Ján Pavol II., enc. *Sollicitudo rei socialis* 17). Ide o solidaritu medzi chudobnými navzájom, medzi bohatými a chudobnými, medzi pracujúcimi navzájom, medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, medzi štátmi a medzi národmi. Medzinárodná solidarita je požiadavkou morálneho poriadku a mieru (por. *KKC* 1941).

Kresťania majú žiť Bohu a Kristovi podľa počestných obyčají svojho národa a ako dobrí občania majú úprimne milovať svoj národ bez akéhokoľvek nacionalizmu (por. konštit. *Gaudium et spes* 75; dekr. *Ad gentes* 15). Kresťania majú vedieť, že sú tri skutočnosti, ktorými národ ukazuje svoju veľkosť – hrdinstvom vlády, hrdinstvom armády a hrdinstvom v umení (Gilbert K. Chesterton, +1936).

Boží poriadok množstva národov (por. *Sk* 17, 26-27) je určený na to, aby krotil pýchu padlého ľudstva i snahu zbožňovať národ, či jeho vodcu (por. *KKC* 57). Z pýchy a zo zbožňovania vzniká nacionalizmus (t.j. národný egoizmus, por. konštit. *Gaudium et spes* 82), ktorý sa prejavuje ideami, nariadeniami a akciami zameranými proti právu iných národov a všeobecným morálnym zásadám. Odsúdeniahodné, ako strašný zločin a smrteľný hriech, sú najmä vyhladenie obyvateľstva, národa alebo národnostnej menšiny (por. *KKC* 2313; konštit. *Gaudium et spes* 79).

Základné ľudské typy – charaktery (typológia človeka)

Každý človek je osobou, ktorá je povolaná stať sa osobnosťou. Osobnosť, ako taká, je súbor jedinečných psychických vlastností, ktoré sa tvoria pod vplyvom dedičnosti a prostredia. Na základe spoločných vlastností (hlavných znakov) boli vytvorené početné ľudské typológie. Hoci žiadna typológia nemôže byť dokonalá (vlastnosti sú zastúpené v rôznom pomere), predsa v Európe sú najznámejšie dve – Hippokratova (najstaršia) a Kretschmerova (jednoduchá, ľahká).

Staroveký lekár Hippokrates (+377 pr. Kr.) rozdelil osobnosti do štyroch typov (charakterov):

1. Sangvinik (prevláda krv - sanguis); je veselý, optimistický, dobromyseľný, spoločenský a pohyblivý typ, ktorý sa rýchlo nadchne a rýchlo upadá; v citoch je nestály.
2. Cholerik (prevláda žlč - cholé); je výbušný, netolerantný, ťažko ovládateľný typ, ktorý má silné emocionálne reakcie, je kritický a činný.
3. Flegmatik (prevláda hlien - flegma); je pokojný, pomalý, spoľahlivý, nevýrazne vyjadruje city, nie je náladový typ, ktorý reaguje pokojne aj v náročných situáciách.
4. Melancholik (prevláda čierna žlč - melam cholé); je uzavretý, nesmelý, depresívny, precitlivo typ, ktorého city sú trváce, ale sa tvoria pomaly.

Psychiater Ernst Kretschmer (+1964) rozdelil ľudí podľa stavby ich tela na tri typy:

1. Piknický typ (piknik - jedlo v prírode): tučná postava, guľaté formy, krátke končatiny z ochabnutým svalstvom a so sklonom k ukladaniu tuku; z vlastností prevažujú: dobrosrdečnosť, naivita, spoločenskosť, pokojnosť, otvorenosť, holdovanie pôžitkom.
2. Asketický typ (askéza - odriekanie): chudá postava, úzke ramená, dlhé kostnaté končatiny, šľachovité svalstvo, úzky plochý hrudník, vpadnuté brucho, čelná časť obličaja mimoriadne vyvinutá; z vlastností prevažujú: podráždenosť, chladnosť, dôslednosť, pedantnosť, vážnosť, bez zmyslu pre humor.
3. Atletický typ (atlét - športovec): súmerne stavaná postava, dobre vyvinutá kostra s pevným svalstvom, široké ramená; z vlastností prevažujú: pokojný, húževnatý, spoľahlivý, zotrúvajúci pri svojich názoroch.

Každý typ má svoje klady i zápory; človek každého typu môže byť svätý.

Autentický rozvoj človeka – inteligencia srdca

Autentický rozvoj človeka je Božím povolaním (por. enc. *Caritas in veritate* 16), a preto súvisí s celým jeho konaním – vnútorným i vonkajším, duchovným i materiálnym.

V druhej polovici 20. stor. vznikol pojem „inteligencia srdca“ (emocionálna inteligencia, afektívna inteligencia), ktorý označuje schopnosť poznávať a využívať svet citov – a to aj svojich, aj druhých. Hoci poznanie a cítenie sú dve psychicky odlišné funkcie (emócie predchádzajú pozna-

nie), nový pojem nie je teoretický výmysel; obe funkcie patria jednému subjektu, ktorý sa ich prežívaním formuje.

Srdce je vo všeobecnosti (por. *KKC* 2517) sídlo človeka ako morálnej bytosti a osobnosti, por. *Mt* 15, 19. Inteligencia srdca čerpá z inštinktívnej skúsenosti, a tak umožňuje rozhodovanie v intelektuálnom procese. Inteligencia srdca sa rozvíja najmä: - sebaúctou; - priateľstvom; - komunikáciou; - „panovaním nad časom“; - uprednostňovaním „byť“ pred „robiť“; - umením „dávať“ aj „žiadať“; - „panovaním nad emóciami“.

Sebaúcta je reálna mienka o sebe samom. U človeka rozvinutého „do celosti“ je sebaúcta založená na fakte, že je stvorený na Boží obraz. Čím viac sa človek týmto obrazom stáva – tým úspešnejšie sa realizuje.

Priateľstvo je puto, ktoré spája dve seberovné bytosti do vzťahu – dôverného a citového, ale nie sexuálneho.

Komunikácia je vzájomná výmena ideí a citov; môže byť verbálna i neverbálna.

„**Panovanie nad časom**“ je také využívanie dňa, v ktorom dobro osoby má prednosť pred dobrom objektu – zvieratá či nejakej veci. Zle je, ak je človek „posadnutý časom“, t.j. drží sa svojho plánu aj vtedy, keď to ide na úkor skutočného dobra nejakej osoby (druhého i seba); rovnako je zle, ak človek nedokáže čakať. Neporiadok, nedôslednosť a pravidelná nepresnosť nie je „panovanie nad časom“ – to je otročenie ľudským slabostiam.

Uprednostňovanie „byť“ pred „robiť“ súvisí s pravdou, že človek je stvorený na Boží obraz – nie na obraz robota. Pritom vôbec nejde o lenivosť či útek pred zodpovednosťou – „byť na Boží obraz“ je najdynamickejšie konanie na svete.

Umenie „dávať“ druhým aj „žiadať“ od druhých súvisí s pravdou, že človek je spoločenská bytosť; jeho spoločnosť presahuje do prirodzenej (rodina...) i nadprirodzenej roviny (Cirkev...).

„**Panovanie nad emóciami**“ znamená poznať emócie, vychovávať ich (podľa Božieho povolania) a rešpektovať ich. Kto sa ich bojí, kto nimi pohŕda, alebo ich „vytiska“ zo svojho života, prestáva byť človekom a stáva sa nejakým objektom.

Pravý rozvoj človeka sa môže realizovať len vtedy, ak sa osoba neuzatvára pred Božím povolaním, ak je otvorená pre transcendentno (por. enc. *Populorum progressio* 42). Autentický rozvoj človeka nie je možný bez „pravdy a lásky“. Boh je Pravda a Láska – a jeho treba slobodne prijať (por. enc. *Caritas in veritate* 52). Človek sa naozaj realizuje len v tvorivej slobode (Nikolaj Berďajev, +1948).

Dimenziu „celosti človeka“ možno ľahko rozoznať v oblasti sexuality: nerozvinutý človek redukuje sexualitu na osobný hedonizmus a jej výchovu na technickú inštruktáž; rozvinutý človek „do celosti“ prežíva sexualitu ako možnosť darovať sa („žiť pre druhého“) – a teda otvorenosť pre život, kde zodpovedné rodičovstvo je sociálnym i ekonomickým bohatstvom (por. enc. *CV* 44).

Autentický rozvoj ľudstva – spoločenstvo svätých

Autentický rozvoj ľudskej spoločnosti súvisí s rozvojom jednotlivca (Anton Jurovský, +1985). Rozvoj ľudskej spoločnosti pochádza z primeraného (spravodlivého a solidárneho) delenia zdrojov a dohier. Takéto delenie nezaručí samotný technický rozvoj ani nejaké pravidlá spoluzitia (zákony, nariadenia), ale **potenciál lásky**, ktorý premáha zlo dobrom (por. *Rim* 12, 21) a **potenciál svedomia**; láska a svedomie otvára slobodu pre dobro (por. enc. *Caritas in veritate* 9). Spoločnosť musí okrem nutnej profesionálnej prípravy odborníkov (ekonómov, politikov, technikov...) dbať aj o prípravu ich svedomia k mravnej dôslednosti (por. enc. *CV* 71).

Do prirodzeného ľudského spoločenstva je zasadená pozemská časť spoločenstva svätých (Cirkev) podľa starovekej zásady – „milosť stavia na prirodzenosti“. Preto aj autentický rozvoj spoločnosti je v podstate „povolaním“ (por. enc. *CV* 16). Pravý spoločenský humanizmus existuje len vtedy, ak sa neuzatvára pred transcendentnom (por. enc. *Populorum progressio* 42).

Ľudské spoločenstvo (manželstvo, priateľstvo, kolektív, komunita...) treba vytrvalo budovať (učiť sa schopnosti „byť s inými“) a vyhýbať sa tomu, čo spoločenstvo najviac ohrozuje. Ľudskému

spoločenstvu najviac škodí: - stála a ostrá kritika; - priame (ale aj maskované) opovrhovanie; - zaťatý obranný postoj („všetci sú proti mne“); - uzavretosť (mlčanie, ticho).

Stála a ostrá kritika nie je objektívna ani „konštruktívna“; táto kritika je zameraná na ničenie a trestanie (osoby) a chce sa stať nástrojom moci a ovládania druhého. Spoločenstvo (najmä rodinné, bratské, komunitné...) možno budovať len v dimenziách odpúšťania (prejaveného aj navonok). Zmierenie je jediná (historicky overená) cesta k pravému spoločenstvu.

Priame (ale aj maskované) opovrhovanie je znevažujúci i odmietavý postoj voči osobe. Pohrdanie a odmietanie si môže zaslúžiť len zlý skutok (hriech), ale nie osoba; veď pokiaľ človek žije, má možnosť byť lepší, byť svätý; túto možnosť dáva každej rozumnej bytosti Boh – a človek ju nemôže ignorovať.

Zaťatý obranný postoj je prejavom tvrdohlavosti, zanovitosti a obmedzenosti (hlúposti) človeka. Je to škodlivá a preexponovaná obrana – „všetci sú proti mne“. Bežné vyjednávanie a „ochota povedať a počúvať“ sú nevyhnutné kroky na ceste kompromisu (v dobrom zmysle slova).

Uzavretosť (mlčanie, ticho) škodí spoločenstvu neraz viac ako nejaký nezvládnutý emocionálny „výbuch“; uzavretosť totiž nedovoľuje nadviazať kontakt a dialóg; je to vopred zatarasená cesta k opravdivému a zdravému spoločenstvu.

Ľudskému spoločenstvu napomáha tzv. inteligencia srdca jeho členov, ktorá sa najkrajšie realizuje v spoločenstve svätých (kde nechýba ani Božia milosť).

Ľudská neha a blízkosť

Duša a telo vytvárajú jediná ľudskú prirodzenosť (por. *KKC* 365, 382). Preto každý normálny človek potrebuje blízkosť aj duševnú, aj duchovnú, aj telesnú.

Duchovní otcovia hovoria, že neha a blízkosť je v prípade zasvätenej osoby žitá v duchu „*Dominus vobiscum*“; väčšiu blízkosť ako Ježiš Kristus nemôže dať žiadne stvorenie. Odmietanie celibátu pre „deficit citu“ protirečí modernej snahe, ktorá chce odstrániť aj zo súkromnej pobožnosti všetky citové náznaky, napr. slová „sladký Ježišu“ (Gertrud Ressayier).

Neporiadok (hriechy) v oblasti ľudskej nehy, nepochádza z prirodzenosti muža a ženy ani z prirodzenej povahy ich vzťahov, ale z hriechu. Prvotný hriech spôsobil zlom v prirodzenom spoločenstve muža a ženy (*KKC* 1607).

Ekológia – človek a svet

Cirkev má zodpovednosť za celé stvorenstvo. Preto jej je ekologizácia – t.j. znižovanie negatívnych vplyvov na životné prostredie – blízka. Cirkev chráni zem, vodu i vzduch, ale to by nebolo všetko; ona musí chrániť aj človeka; ide o tzv. humánnu ekológiu. Tak, ako sú medzi sebou spojené ľudské čnosti, tak musí byť spojené aj zdravé spolužitie spoločnosti s dobrým vzťahom k prírode. Preto sa musí rešpektovať aj právo na život a na prirodzenú smrť. Inak spoločné svedomie končí v strate humánnej ekológie i v strate ekológie prostredia (por. enc. *Caritas in veritate* 51).

Avšak pri ochrane človeka nemožno zabúdať na to najhlavnejšie – na jeho duchovnosť (por. *KKC* 2519). Lebo len tým, čo majú „čisté srdce“, je prisľúbené, že uvidia Boha z tváre do tváre (por. *I Kor* 13, 12; *I Jn* 3, 2). Dôsledná ekológia hľadá aj na „čisté srdce“ a pranieruje propagáciu násilia, nemravností a každého hriechného zla. Čisté srdce už teraz robí ľudí schopnými vidieť všetko – seba, svet, druhého – z hľadiska Boha a prijímať druhého ako „bližného“.

Ekonomika a morálka

Ekonomika (trh) nie je schopná vyprodukovať to, čo ju presahuje. Ekonomika potrebuje čerpať morálnu silu z iných zdrojov – zo zamerania na spoločné dobro. Ekonomika neexistuje v čírom stave, svoje formy nadobúda z toho, čo ju špecifikuje a orientuje. Preto by ekonomika mala byť spojená so zdravou politikou (orientácia na spoločné dobro, solidaritu), inak dôjde k veľkým napätiam (por. enc. *Caritas in veritate* 35-36).

Zdravá ekonomika teda predstavuje systém, ktorý má tri subjekty: trh, štát a občiansku spoločnosť (por. enc. *Centesimus annus* 35). Trh má dimenziu „dám, aby som mal“; štát má dimenziu

„dám, lebo musím“. Len občianska spoločnosť má dimenziu sociability – otvorenosť pre obdarovanie (por. enc. *Caritas in veritate* 39).

Ľudská rodina

Rodina odzrkadľuje spoločenstvo osôb Najsvätejšej Trojice. Rodina je základnou bunkou spoločnosti, od zdravia ktorých závisí zdravie celého organizmu (por. konštit. *Gaudium et spes* 47).

Sväté písmo

Písmo učí, že muž a žena sú stvorení jeden pre druhého: „Nie je dobre byť človekovi samému“ (*Gn* 2, 18); že žena je rovná a blízka mužovi (*Gn* 2, 23), že mu bola daná ako pomoc. „Preto muž opustí svojho otca a svoju matku a príľne k svojej manželke a budú jedným telom“ (*Gn* 2, 24). Pán Ježiš potvrdil, že toto znamená trvalú jednotu životov obidvoch: „A už nie sú dvaja, ale jedno telo“ (*Mt* 19, 6).

Gn 1, 27-28: „Stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril. Boh ich požehnal a povedal im: Plodte a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe na zemi!“

Dt 5, 16: „Cti svojho otca a svoju matku, ako ti prikázal Pán, tvoj Boh, aby dni tvojho života dlho trvali a aby sa ti darilo na zemi, ktorú ti dá Pán, tvoj Boh!“ Exegéza: Pán Boh na Sinaji (Horeb) odovzdal Božiemu ľudu dve tabule Desatora. Prvá upravuje vzťahy človeka k Bohu, druhá upravuje vzťahy medziľudské – na prvom mieste je 4. Božie prikázanie: Cti svojho otca a svoju matku! Por. *Ef* 6, 1-4; *2 Kor* 12, 14; *Sk* 3, 25.

Písmo sa začína stvorením muža a ženy (por. *Gn* 1, 26-27) a končí sa videním „svadby“ (por. *Zjv* 19, 7. 9). Tak – od svojho začiatku až do konca – hovorí o manželstve a rodine.

Tradícia

Didaché (okolo r. 100): „Cesta smrti je takáto: predovšetkým je zlá a plná prekliatia; vraždy, cudzoložstvo, zlé žiadosti, smilstvá, krádeže a modloslužby... nepoznajú toho, ktorý ich stvoril, zabíjajú deti, ničia Boží zárodok (v matkinom tele)“ (V, 1-2). „Neodťahuj ruku od svojho syna alebo svojej dcéry, ale uč ich od mladosti bázi pred Bohom“ (IV, 9).

Klement Rímsky (pápež v r. 92-101; list z r. 96): „Deti vychovávajú v Kristovi“ (*List Korint'anom* 21, 8).

Ignác Antiochijský (+117): „Povzbudzuj moje sestry, aby milovali Pána i manželov; nech manželov uspokojujú telesne i duchovne. Rovnako povzbudzuj aj mojich bratov, v mene Ježiša Krista, aby milovali svoje manželky, ako Kristus Cirkev“ (*Polykarpovi* 5, 2).

Cyril Jeruzalemský (+386): „Keď si uctieваме nebeského Otca, ctíme si aj svojich telesných otcov. Lebo sám Pán jasne prikázal v Zákone i u prorokov: Cti otca svojho i matku svoju, aby sa ti dobre darilo a aby si dlho žil na zemi! Deti, buďte poslušné svojim rodičom vo všetkom, lebo sa to páči Pánovi!“ (*Catecheses illuminandorum* 7, 15). „Prvou kresťanskou čnosťou je úcta k rodičom“ (*Catecheses illuminandorum* 7, 16).

Ján Zlatoústý (+407): „Pavol dáva mnoho prikázaní ohľadne rodičov, keď prikazuje, že im máme byť poslušní vo všetkom (por. *Kol* 3, 20), nediv sa tomu, lebo tvrdí, že ich máme poslúchať iba v tom, čo sa neprotiví bohobojnosti (por. *Ef* 6, 1). Je svätou vecou vzdávať im všetku patričnú úctu, keď však vyžadujú viac, netreba ich poslúchať“ (*Homilia in Matthaеum* 35, 1). „Všetci vedia: že ľudia, ktorí podliehajú tejto chorobe (túžba po peniazoch) sa búria proti dlhému životu otca; považujú za trpkú a ťažkú vec to, čo si iní žiadajú – menovite mať deti. Teda z tejto príčiny mnohí zostali bezdetní, urobili prirodzenosť neplodnou, teda nezabíjajú narodené deti, ale predišli ich počatiu“ (*Homilia in Matthaеum* 28, 5).

Augustín (+430): „Každý človek je časťou ľudského rodu a ľudská prirodzenosť je čímisi sociálnym, má v sebe aj veľké a prirodzené dobro a tiež aj silu priateľstva“ (*De bono coniugali* 1, 1).

Rozumová úvaha

Tomáš Akvinský (+1274) konštatoval, že človek je od prirodzenosti spoločenský tvor (por. *Theologická summa* I., 96, 4); muž a žena vstupujú do manželstva, ktorého podstatou je nerozlučné spojenie duší; k manželstvu patrí súlož a výchova potomstva (por. *Theologická summa* III., 29, 2).

Rodina je prirodzené a základné ľudské spoločenstvo. Vystupuje vo všetkých svetových kultúrach a pozostáva z matky, otca a detí (dieťaťa). Základom rodiny je manželstvo.

Rodina je základnou bunkou spoločnosti. Rodina, ako pozemský obraz troch božských osôb Najsvätejšej Trojice, musí: - byť milujúce spoločenstvo osôb (proti egoizmu; viac „my“ ako „ja“); - mať osobnú dôstojnosť (nikto nemôže byť otrokom, či nechceným – ani malý, ani chorý, ani starý...); - viesť dialóg, vzájomnú komunikáciu (s Bohom i medzi sebou).

V minulosti zohrávala veľkú úlohu pozícia moci v rodine – patriarchát či matriarchát. Ideálom súčasnosti je rovnovážna (egalitárna) pozícia moci: v duchu lásky, zodpovednosti a vzájomného dopĺňania sa.

Rodina prechádza postupnými vývojovými štádiami: - prípravné štádium; - „pred-detná“ rodina; - „detná“ rodina; - „kvázi-detná“ rodina (postupné vzd'aločovanie sa dospelých detí); - „po-detné“ štádium.

Povolanie človeka k svätosti sa realizuje v dvoch rozmeroch – povolaním k panenstvu a povolaním k manželstvu, por. pápež Pius XII. (1939-1958), enc. *Sacra virginitas*, r. 1954; *KKC* 2379; Kongregácia pre katolícku výchovu, *Smernice na formáciu seminaristov...*, č. 31, r. 1993.

Magistérium

Materiálna dogma: „Stvorením muža a ženy Boh ustanovil ľudskú rodinu a dal jej základné zriadenie.“

Por. *Gn* 1, 27-28; *Ef* 6, 1-4; *2 Kor* 12, 14; dekr. *Apostolicam actuositatem* 11; konštit. *Gaudium et spes* 25; *KKC* 1602-1603, 2334-2336.

Členovia rodiny sú osoby (manželia a deti), ktoré majú rovnakú dôstojnosť. Verejná moc je povinná takúto rodinu prijať; rodina nepotrebuje „uznanie“ verejnej moci, rodina ako prvotná bunka spoločnosti je privilegované prirodzené spoločenstvo.

V sídle OSN v New Yorku dňa 5.12.2014 Transatlantický summit verejných činiteľov a občianskych organizácií opätovne potvrdil, čo je dlhodobo uznávané v medzinárodnom práve: že rodina založená na manželstve medzi mužom a ženou je prirodzenou a základnou bunkou spoločnosti a má nárok na ochranu zo strany spoločnosti a štátu.

Istá náuka: „Manželstvo a rodina sú zamerané na dobro manželov a na plodenie a výchovu detí.“

Por. *Gn* 2, 18; 1, 28; *Sir* 22, 3n; *KKC* 2201.

Toto platí o každej rodine – i nekresťanskej. Pre spoločné dobro členov rodiny sú v nej rozmanité zodpovednosti, práva a povinnosti (*KKC* 2203, 2333).

Definitívna pravda: „Sexuálne aktivity sú vlastné a vyhradené len manželom.“

Por. *Ex* 20, 14; *Lv* 20, 10; *Mt* 5, 27-28; *KKC* 2360-2363; exh. *Familiaris consortio* 11.

Prirodzená manželská láska je základom rodiny a zdrojom jej rastu. Manželské spojenie má dva rozmery – zjednocujúci a plodiaci; a tie nemožno umelo rozdeliť bez toho, aby sa nenarušila intímna pravdivosť manželského úkonu. Sexualita sa len vtedy prejavuje ľudským spôsobom, ak je integrálnou súčasťou lásky, ktorou sa muž a žena úplne zaväzujú jeden druhému až do smrti. Anti-koncepcia je proti vzájomnému a úplnému darovaniu sa manželov (por. enc. *Humanae vitae* 17; enc. *Evangelium vitae* 13; exh. *Familiaris consortio* 32).

Dôležitým putom manželstva je dieťa. Dieťa spája manželov a aktivizuje manželskú solidaritu i spoluzodpovednosť; rodina sa stáva školou väčšieho človečenstva; v rodine dozrieva osobnosť rodičov.

Istá náuka: „Kresťanská rodina má byť „domáca cirkev“.

Por. *Ef* 5, 21-6, 4; *Kol* 3, 18n; *1 Pt* 3, 1n; *KKC* 2204; exh. *Familiaris consortio* 21.

Rodina – vďaka tomu, že je spoločenstvom viery, nádeje a lásky – uskutočňuje cirkevné spoločenstvo. Všetci musia premáhaním vlastného sebeckta nasledovať Ježiša Krista. Bez obety niet opravdivej lásky – ani k Bohu ani k bližnému (por. exh. *FC* 9).

Prostriedky, ktorými sa tvorí a žije „domáca cirkev“, sú: - modlitba, - skutky lásky, - plná účasť na svätej omši, - katechéza detí, - citlivosť pre duchovné povolanie (por. Kongregácia pre katolícku výchovu, *Smernice na formáciu seminaristov...*, č. 35, r. 1993).

Istá náuka: „Rodina nie je absolútnou hodnotou; spojenie s Bohom – Kristom má prednosť.“

Por. *Mt* 19, 29; *KKC* 1618.

Existujú dve základné povolania kresťanského života – povolanie k panenstvu a k manželstvu (*Smernice na formáciu seminaristov ohľadne problémov týkajúcich sa manželstva a rodiny* 20).

Rodinný poriadok a hlavné úlohy rodiny

Cirkev poučená Božím slovom – *Starého i Nového zákona* – učí, že prvoradou v rodine musí byť láska (por. *1 Kor* 13; exh. *Familiaris consortio* 11). Táto láska sa prejavuje vo viacerých podobách, formách a vlastnostiach. Stručne možno hovoriť: - o láske rodičov k deťom; - o láske detí k rodičom. Plnenie si svojich stavovských povinností, ako prejav lásky, je druhoradou vecou rodinného poriadku (por. *1 Pt* 2, 5; *KKC* 901, 1603).

Pápežská exh. *Familiaris consortio* (17) učí o štyroch úlohách: 1. vytváranie osobného spoločenstva; 2. služba životu; 3. účasť na rozvoji spoločnosti; 4. účasť na živote a poslaní Cirkvi.

Úloha stvorení v tvorení a manželská spiritualita

Hoci Boh nepotrebuje nijakú vopred jestvujúcu vec ani nijakú pomoc, aby niečo stvoril (por. *KKC* 296), predsa na uskutočňovanie svojho plánu „stvorenia“, používa aj **spolupôsobenie stvorení** (podľa ich prirodzenosti, por. *KKC* 1884). Toto „zapojenie“ stvorení do tvorenia nie je znak Božej slabosti, akejsi potrebnosti či neschopnosti, ale veľkosti a dobroty všemohúceho Boha.

Boh nedáva svojim stvoreniam iba jestvovanie, ale aj dôstojnosť, aby konali samy, aby jedny boli príčinou a počiatkom druhých (por. *KKC* 306). A nielen to: Boh ľuďom dáva aj schopnosť slobodne mať účasť na jeho prozreteľnosti, keď im zveruje zodpovednú úlohu „podmaniť si“ zem a ovládať ju (por. *Gn* 1, 26-28). Boh takto uschopňuje ľudí, aby boli **rozumnými a slobodnými príčinami**, aby dopĺňali dielo stvorenia a zdokonaľovali jeho súlad pre svoje dobro a pre dobro blížnych (por. *KKC* 307).

Pri manželskom akte podľa Božieho poriadku, kde je telesná láska úplná; t.j. slobodná, verná a plodná (plodnosti sa nekladie prekážka, por. enc. *Humanae vitae* 12) a ktorá je nutne spojená s manželskou zdržanlivosťou i zodpovednosťou (por. konštit. *Gaudium et spes* 50), sa špeciálne hovorí o manželskej spiritualite (Ján Pavol II., +2005).

Povinnosti manželov – rodičov (tri)

A) Láska manželov a (neskôr) rodičov má byť:

- čistá; čisté chodenie a správanie sa mladých ľudí je najlepšou prípravou do manželstva; sexuálny život patrí len do manželstva;

- bez postranných úmyslov; vstupovať do manželstva treba pre „osobu“; či osoba má majetok, byť, postavenie, je až druhoradé;

- otvorená životu; antikoncepcia ničí vzájomnú lásku, lebo z manželov robí sebeckých konzumentov sexuálnej túžby a zväčša ničí aj počínajúci sa život, lebo takmer všetka antikoncepcia má aj abortívne účinky;

- nie majetnícka; dieťa nie je majetok rodičov; každé dieťa patrí Bohu; dieťa by malo byť vychovávané k samostatnosti, k zodpovednosti a „pre druhého“ – že raz bude žiť svoj vlastný život; že si raz založí svoju vlastnú rodinu;

- nie slepá; rozlišovať treba vždy – dieťa milujem, ale jeho zlé správanie odsudzujem, neschvaľujem; pravá láska „dobro“ vidí i predvída.

Láska teda potrebuje normu, pretože nie je obyčajným citom, ale slobodným darom, ktorý spadá do oblasti zodpovednosti. Norma môže byť prežitá len v napätí smerom k ideálu, teda v perspektíve spirituality. K spiritualite norma smeruje a žije ňou, ak je prítomné prostredie spoločenstva, ktoré pomáha rodine a sprievádza ju tým, že vytvára „rodinu rodín“ (Ján Pavol II., +2005).

B) Starostlivosť o hmotné i duchovné dobro detí. Obe dobrá sú potrebné, to duchovné je však dôležitejšie. Preto treba byť viac „s nimi“ (zhruba do 15. roku veku), ako byť „pre nich“ v práci (ďaleko za hranicami; na týždňovkách).

C) Výchova v kresťanskom duchu. Rodičia sú prvými katechétami svojich detí; oni sú príkladom zbožnosti a cirkevného života. Až potom nasleduje školská a farská katechéza, o ktorú by sa mali rodičia tiež postarať: je ich právo i povinnosť prihlasovať svoje deti na náboženstvo.

Povinnosti detí (štyri)

A) Úcta k rodičom. Úcta zaväzuje deti po celý život; i v tom prípade, že to rodičia „sťažia“ svojim zlým správaním.

B) Poslušnosť. Poslušnosť zaväzuje do dospelosti, do 18. rokov. Odvtedy je človek zodpovedný pred štátnym i cirkevným zákonom sám za seba.

C) Zodpovednosť za rodinu. Starosť o rodičov, najmä keď sú odkázaní na pomoc pre starobu či chorobu. Starostlivosť o nich má mnoho foriem, nemusí ísť len o „bývať spolu“ v jednej domácnosti; mnohé sídliskové byty to neumožňujú.

D) Súrodenecké vzťahy. Žiaden rodič nie je rád, keď sa súrodenci neznášajú; a vždy sa teší, keď si bratia a sestry vedia navzájom pomôcť – radou, spoluzodpovednosťou, hmotne...

Rodina – tvorca ľudských a kresťanských hodnôt

Rodina (podľa Božieho poriadku) žije logiku láskavého spoločenstva; vedie k vlastnému i spoločnému úspechu; ctí si svojráznosť, slobodu a základné antropologické rozdiely oboch pohlaví (žena a muž) i generácií (rodičia a deti).

Rodina pestuje osobné a spoločenské čnosti: dôverovanie druhému, životu a Bohu; úcta k sebe i každému druhému; spravodlivosť, lojalita, služba, pracovitosť, solidarita, odpustenie, dialóg, úprimnosť, vernosť, spolupráca, spolucítenie... V láskavom ovzduší, v ktorom rodina žije, si deti osvojujú etické hodnoty a normy; asimilujú ich ako požiadavky života a nevnímajú ich ako teóriu, či diktát „zvonka“. Preto je rodina prvou a nenahraditeľnou školou spoločenského správania (Ennio Antonelli).

Dôležité je znova spoznávať krásu manželstva a rodiny; prežívať ju v plnosti a svedčiť o nej skutkami. Treba ukázať pravú tvár a konečný cieľ stvorenia muža a ženy: - vystúpenie z vlastnej izolácie i z vlastného „egoizmu“; - otvorenie sa pre druhého a – silou krásy telesného spojenia – zatúžiť po tej láske a radosti, ktoré nemajú konca (Raniero Cantalamessa).

Charta práv rodiny

Z poverenia pápeža Jána Pavla II. (+2005) vypracovala Apoštolská stolica v r. 1983 *Chartu práv rodiny* a predložila ju zainteresovaným inštitúciám a úradom; má úvod a 12 článkov.

1. Každý človek má právo zvoliť si životnú cestu; uzavrieť manželstvo alebo ostať slobodným.
2. Manželstvo možno uzavrieť iba na základe dobrovoľného a obojstranného súhlasu.
3. Manželia majú neodňateľné právo založiť si rodinu a rozhodovať o tom, kedy a koľko detí majú mať (pričom majú brať do úvahy povinnosti navzájom voči sebe, voči deťom, voči rodine a spoločnosti; v súlade s hierarchiou hodnôt a s prirodzeným morálnym poriadkom, ktorý odmieta antikoncepciu, sterilizáciu a potrat).
4. Ľudskému životu od samého počatia bezpodmienečne patrí starostlivosť a úcta.
5. Rodičia majú prvotné, neodňateľné a prednostné právo na výchovu svojich detí.
6. Rodina má právo existovať a rozvíjať sa ako rodina.
7. Rodina má právo slobodne organizovať svoj náboženský život doma aj na verejnosti, bez toho, že by za to mohla byť diskriminovaná.
8. Rodina má právo plniť svoju spoločenskú a politickú funkciu pri výstavbe spoločnosti.
9. Rodiny majú právo očakávať od vlád náležitú a nikoho nediskriminujúcu rodinnú politiku, pokiaľ ide o právne, hospodárske, sociálne a finančné záležitosti.
10. Rodiny majú právo na také usporiadanie hospodárstva, aby práca umožnila členom rodiny spoločný život a neohrozila úspešnosť, zdravie či stabilitu rodiny.

11. Rodina má právo na byt vhodný na rodinný život a úmerný počet jej členov, v prostredí, v ktorom sú poruke základné služby nevyhnutné pre život rodiny a spoločenstva.
12. Rodiny migrantov majú právo na takú istú ochranu, akú spoločnosť poskytuje iným rodinám.

Generačné radosti a starosti

Boh zjavil (por. Ž 128; Gn 32, 23n; Dt 4, 9), že radosť z potomstva je Božím požehnaním a odmenou za zbožný život: „Nech ťa žehná Pán zo Siona,... aby si videl synov svojich synov“ (Ž 128, 4. 6). Skúsenosť, ktorú môžu starí ľudia priniesť do humanizácie a kultúry spoločnosti, tvorí tzv. charizmy staroby: nezištnosť (neproduktívni a starí na ňu upozorňujú); pamäť (zmysel pre dejinnosť); skúsenosť (životné pravdy); závislosť (ľudia sa navzájom potrebujú); ucelenejší pohľad na život (životný nadhľad), por. *Dôstojnosť starého človeka a jeho poslanie v Cirkvi a vo svete I*.

Ešte väčšiu hodnotu, ako sú prirodzené charizmy staroby, majú modlitby a obety starých ľudí. „Modlitba je ministériom, ktoré starí ľudia môžu konať pre dobro celej Cirkvi i sveta“, *Dôstojnosť starého človeka a jeho poslanie v Cirkvi a vo svete II*. a IV.

Na druhej strane ľudstvo pozná tzv. generačný problém, ktorý predstavuje celý súbor nepekných vzťahov medzi rodičmi a deťmi – deťmi a rodičmi. Generačný problém živí (často nevhodné, hoci dobre myslené) zasahovanie do novej rodiny a neustále poučanie. Rodičia – svokrovci by mali mať naširoko otvorené oči, uši, ruky a najmä srdcia, ale pevne zatvorené ústa a zviazané jazyky (Max Kašparů).

Materstvo a otcovstvo

Materstvo – povolanie ženy

Matka je tá, ktorá dáva život; otec je hlavou a ochrancom rodiny (por. *KKC* 239, 372). Oba majú za úlohu nielen deti splodiť, ale aj vychovať. Avšak rodičia sú vo výchove detí iba poverencami Pána Boha (por. *Ef* 4, 6; *I Kor* 4, 14; *Sk* 20, 31).

Sväté písmo

I Sam 1, 11: „(Anna) urobila takýto sľub: Pane zástupov, ak láskavo zhliadneš na biedu svojej služobnice a spomenieš si na mňa, ak na svoju služobnicu nezabudneš a dáš svojej služobnici mužského potomka, darujem ho po všetky dni jeho života Pánovi a britva sa jeho hlavy nedotkne.“ Por. aj *Gn* 3, 20; 4, 1; *Gn* 30, 1-9.

Lk 1, 24-25: „Po tých dňoch jeho manželka Alžbeta počala, ale skrývala sa päť mesiacov a hovorila: Toto mi urobil Pán v čase, keď zhliadol na mňa, aby ma zbavil hanby pred ľuďmi.“ Por. *I Tim* 2, 15. Exegéza: Pán Boh vložil do srdca ženy túžbu byť matkou.

Lv 20, 9: „Lebo každý, kto bude zlorečiť svojmu otcovi alebo svojej matke, musí zomrieť. Zlorečil otcovi a matke, jeho krv bude na ňom.“ Por. *Dt* 21, 18-21; *Ex* 20, 12; *Prís* 19, 26; 20, 20.

Sir 3, 3. 5: „Boh priznal úctu otcovi na synoch, a keď vymedzoval právo matky, ustanovil ho oproti synom. Kto si ctí matku, (počína) si tak, ako keby si zhromažďoval poklady.“ Por. *Mt* 15, 4-7; *Ef* 6, 1. Exegéza: Boh prikázal úctu k matke.

Okrem toho Ježiš kázal prekonať úctu k matke naplniac ju úctou k Bohu.

Mt 10, 35. 37: „Prišiel som postaviť syna proti jeho otcovi, dcéru proti matke, nevestu proti svokre. Kto miluje otca alebo matku viac ako mňa, nie je ma hoden.“ Por. *Mt* 19, 29; *Lk* 14, 26.

Napokon Ježiš učil aj o duchovnom materstve, ktoré rozšíril na všetkých svojich učeníkov.

Mt 12, 48-50: „(Ježiš) však odvetil tomu, čo mu to vravel: Kto je moja matka a kto sú moji bratia? Vystrel ruku nad svojich učeníkov a povedal: Hľa, moja matka a moji bratia. Lebo každý, kto plní vôľu môjho Otca, ktorý je na nebesiach, je môj brat i sestra i matka.“ Por. *Jn* 19, 26.

Otcovstvo – povolanie muža

Písmo predstavuje otcovstvo v horizontálnej i vertikálnej rovine.

V horizontálnej rovine je otec hlavou (pánom, ochrancom) rodiny a jej vychovávateľom.

Gn 20, 2-3: „Abimelech, kráľ Gerary, dal ju (Sáru) uniesť. V noci však vo sne prišiel ku kráľovi Abimelechovi Boh a povedal mu: Doista zomrieš pre ženu, ktorú si dal uniesť, lebo má muža.“ Por. Gn 18, 12; Jer 35, 18-19; Lk 2, 51.

Sir 30, 1-2, 13: „Kto si miluje syna, často používa aj tresty, aby sa nakoniec radoval a nemusel ohmatávať brány blížnych. Kto si vyučuje syna, dožije sa na ňom chvály a môže sa ním honosiť v kruhu svojich domácich... Vyučuj si syna a zapracúvaj ho, aby si nenarazil na jeho neslušnosť.“ Por. Ex 21, 7; 2 Sam 19, 1.

Vo vertikálnej rovine otec je prvý v rodovej línii (počiatok potomstva) a zakladá budúcnosť rodu.

Gn 12, 2: „Tu Pán povedal Abramovi: Urobím z teba veľký národ, požehnám ťa a preslávim tvoje meno a ty budeš požehnaním.“ Por. Gn 21, 12; 48, 16.

Gn 49, 3-4: „Jakub povedal: Ruben! Ty si môj prvorodený, ty si moja sila a prvotina mojej mužskosti... Prekypoval si sťa voda: nuž nebudeš prvým, lebo si vstúpil na lôžko svojho otca a zneuctil si ho!“ Por. Gn 9, 20-25.

Pán Boh zjavuje aj duchovné otcovstvo, ktoré vzniká z Božích prísľubov daných všetkým, ktorí budú nasledovať vieru praotcov; ono sa uskutočňuje vierou, a nie telesným zrodom.

Iz 51, 1-2: „Počúvajte ma, čo sledujete pravdu a hľadáte Pána: Pozrite na skalú, z ktorej ste vytesaní, a na hĺbku studne, z ktorej ste vykopaní. Pozrite na Abraháma, svojho otca, a na Sáru, ktorá vás zrodila.“ Por. Iz 56, 3-8; 1 Krn 6, 32.

Sk 3, 13: „Boh Abraháma, Boh Izáka a Boh Jakuba, Boh našich otcov, oslávil svojho Služobníka Ježiša...“ Por. Gal 3, 7-9; Rim 4, 11-16; Sk 3, 25.

Úctyhodné telesné otcovstvo (horizontálna rovina) pripravovalo Izrael, aby v Pánu Bohu spoznal Otca. Následný nový rozmer – zduchovenie tohto otcovstva (vertikálna rovina) – umožnil zjaviť v tajomstve Najsvätejšej Trojice otcovstvo Boha – prvej božskej osoby. Por. Mt 6, 9; 11, 25; Jn 1, 12; Ef 3, 14-15; 1 Jn 3, 1; 5, 1.

Ľudské otcovstvo pomáha priblížiť sa k tajomstvu Božieho otcovstva; predsa Božie otcovstvo je viac a je prvé, lebo ono dáva všetkým ľudským otcovstvám plný význam. Nik nie je tak otcom (i matkou), ako je Otcom (i Matkou) Boh, por. KKC 239.

Tradícia

Otcovia tradície poznali rodičovstvo telesné i duchovné a obe si ctíli.

Augustín (+430): „Tvoja služobnica (sv. Monika) ma porodila telom pre časný život a srdcom pre večný život“ (*Vyznania* 9, 8). „Vnukni, Pane Bože môj,... aby ktokoľvek toto bude čítať, spomenul si pri oltári na tvoju služobnicu Moniku a na jej niekdajšieho manžela Patrícia, ktorí mi dali telesný život“ (*Vyznania* 9, 13).

Cyril Alexandrijský (+444): „Znova tvrdíme, že my všetci, keď sme prijali jedného a toho istého Ducha, totiž Svätého, určitým spôsobom sa spájame aj navzájom, aj s Bohom... Lebo ako sila svätého (Kristovho) tela robí spoluúdmi tých, v ktorých je, myslím si, že vo všetkých prebývajúcich jeden nedeliteľný Boží Duch takisto spája všetkých do duchovnej jednoty“ (*Commentarius in Ioannem* 11, 11).

Lev Veľký (+461): „Blahoslavený Abrahám dostal prísľúbenie, že bude mať nespočetné potomstvo, ktoré sa nezrodí z telesného semena, ale z plodivej sily viery. Bolo prirovnané k množstvu hviezd, aby sa od otca všetkých národov očakávalo nie pozemské, ale nebeské pokolenie“ (*Sermo 3 in Epiphania Domini*).

Rozumová úvaha

Božie otcovstvo (rodičovstvo) je prameňom ľudského otcovstva (rodičovstva), por. Ef 3, 15; KKC 2214. Tomáš Akvinský (+1274) učil, že Božie otcovstvo a ľudské otcovstvo nie sú rovnaké, ale len podobné (por. *Theologická summa* I., 31, 3, 3). V každom rode, aj v tom ľudskom, prvý je príčinou tých, ktorí nasledujú (por. *Theologická summa* III., 56, 1).

Bez matky a otca nemožno splodiť ľudský život. Žena sa stáva v plnom zmysle slova matkou, keď porodí dieťa. Muž sa stáva otcom, keď sa narodí jeho dieťa. Splodením a najmä narode-

ním dieťaťa, sa začína realizovať vznešená úloha materstva a otcovstva. Materstvo a otcovstvo sú veľké úlohy ženy i muža a patria k najvznešenejším úlohám človeka. Materstvo a otcovstvo obsahujú najmä dva aspekty: plodenie a láskavú starostlivosť, por. *KKC* 1914, 2205.

Rodičovstvo (materstvo a otcovstvo) môže byť dvojaké – fyzické (pokrvné) a duchovné, por. *Jn* 19, 26-27; *Rim* 8, 29; *KKC* 501, 738.

Magistérium

Materiálna dogma: „Boh je pôvodcom a mierou otcovstva i materstva.“

Por. *Ef* 3, 14-15; *Iz* 49, 15; konštit. *Gaudium et spes* 50; *KKC* 239, 2214, 2367.

Stať sa fyzickým otcom a matkou je cieľom manželstva (por. *CIC* 1051 § 1; *DH* 3702; konštit. *Gaudium et spes* 47-52). Otcovstvo a materstvo sú Božím darom (por. *KKC* 2366, 2378) a vytvárajú úplnú rodinu (dekr. *Apostolicam actuositatem* 11). Dieťa, plod otcovstva a materstva, nie je dlh, na ktorý možno mať nárok. Dieťa – nová ľudská osoba – je dar. Keďže dieťa nie je predmetom vlastníctva, nemožno hovoriť o „práve na dieťa“ (konštit. *Gaudium et spes* 50). Dieťa však už má skutočné práva (*KKC* 2378):

1. Právo byť plodom úkonu manželskej lásky svojich rodičov.

2. Právo byť od svojho počatia rešpektované ako osoba.

Istá náuka: „Otec a matka sú povinní zabezpečiť deťom kresťanskú výchovu.“

Por. *Sir* 30, 1-13; *KKC* 902, 2221; *CIC* kán. 835 § 4;

Okrem toho, že rodičia majú povinnosť, pokiaľ im je to možné, postarať sa o hmotné a duchovné potreby svojich detí (por. *KKC* 2252), viaže ich aj veľmi vážna povinnosť poskytnúť svojmu potomstvu výchovu. Preto oni sú prví a hlavní vychovávatelia svojich detí (por. dekl. *Gravissimum educationis* 3).

Istá náuka: „Materstvo a otcovstvo možno realizovať aj v duchovnej oblasti.“

Por. *Mt* 12, 50; *Lk* 8, 21; konštit. *Gaudium et spes* 50.

Pán Boh stvoril človeka z lásky a povolal ho k láske: k Bohu (por. *Lk* 14, 26) a potom k blížnemu (por. *Mk* 12, 28-33). V Cirkvi od počiatku existovali vedľa seba dve formy – fyzická a duchovná, ako túto lásku prežívať.

Každá žena má materské telo, materské zmýšľanie i materské srdce. „Žena sa nestáva matkou, je ňou od narodenia“ (Carmen Sylva, +1916). Každý muž má otcovské telo, otcovské zmýšľanie i otcovské srdce. Toto rodičovstvo (materstvo i otcovstvo) sa má ustavične rozvíjať a má sa stať univerzálnym – vo vzťahu ku všetkému stvorenstvu.

Špeciálnou cestou k univerzálnemu rodičovstvu sú aj Bohu zasvätené panenstvo a celibát klerikov, ktoré sa môžu stať duchovným materstvom i otcovstvom (por. *KKC* 914, 915, 922, 1579). K evanjeliovej čistote (panenstvo, celibát) sa človek musí formovať, nielen vychovávať. Výchova totiž pomáha realizovať to, čo v človeku je. Formovať je viac, lebo formácia napomáha nadobudnúť konkrétny životný štýl (Giuseppe Brondino, Mauro Marasca). V duchovnom rodičovstve osoba „dáva život“ rozdávaním seba slúžiac blížnym. Duchovné rodičovstvo môže mať mnoho foriem, por. *KKC* 917.

V Panne Márii, Božej Matke a našej matke, dosahuje telesné i duchovné materstvo najvyššiu dokonalosť.

Identita a vlastnosti ženy

Človek je od stvorenia – podľa Božej vôle (*Gn* 1, 27) – v dvojacom rovnocennom vydaní, preto je správne hovoriť aj o ženských aj o mužských (typických) vlastnostiach.

Ženy „žijú“ (objavujú, rozvíjajú a chránia) svoju identitu tak, že vstupujú do vzťahu. Silnou stránkou vzťahovej identity je hlboká citovosť a empatia. Ženám je viac daný cit, trpezlivosť, zmysel pre detail; ich správanie viac smeruje k subtilnosti, ku konkrétnej potrebe, k dokončovaniu, k bežným maličkostiam. Byť ženou bez vzťahu – je ťažké.

Vzťahová identita je spojená s prianím darovať sa – dušu i telo Bohu a blížnemu (Ulrika Wagner-Rau). Preto je materstvo (duchovné či telesné) celkom prirodzeným stavom, ktorý privádza ženy k plnosti. Napr. počas tehotenstva a starania sa o dieťa ženy prežívajú pocit tvorenia nového

života. A mnohé zasvätené ženy namiesto fyzických detí privádzajú na svet duchovné deti v podobe kresťanskej výchovy, starostlivosti, formácie a tvorivých nápadov či diel. Archetyp matky – nesebecké žiť pre druhého – vyžaruje najmä z kresťanskej ženy.

Identita a vlastnosti muža

Muži „žijú“ (objavujú, rozvíjajú a chránia) svoju identitu tak, že sa odlišujú a oddeľujú. Silnou stránkou odlišujúcej identity je citová nezávislosť, ktorá mužom dovoľuje tak hlboko sa venovať istému dieľu, že sa s ním takmer identifikujú a nerušia ich nejaké ťažké vzťahy. Mužom je viac daná idea, nadhľad, smerovanie; ich správanie smeruje viac k podstate, k celku, k veľkosti a moci. Byť mužom neodlišeným a neoddeleným – je ťažké (Ernst Kretschmer, +1964).

Zrelý muž má zušľachtené a rozvinuté tie najkrajšie mužské vlastnosti – odvahu, múdrosť, silu, pokoj, usilovnosť, dôstojnosť... Odlišujúca identita je spojená s prianím samostatne tvoriť a konať – pre Boha a blížneho (Ulrika Wagner-Rau). Preto je otcovstvo (duchovné či telesné) celkom prirodzeným stavom, ktorý privádza mužov k plnosti. Napr. počas starania sa o drahých v rodine muži prežívajú pocit užitočnosti. Mnohí zasvätení muži namiesto starosti o pokrvné deti, pracujú pre duchovné deti v podobe kresťanskej výchovy, starostlivosti, formácie a tvorivých nápadov či veľkých diel. K základným vlastnostiam muža patria aj vernosť a dobrota (Max Kašparů). Archetyp otca – mocné konanie – predstavuje najmä kresťanský muž.

Kresťanský feminizmus pápeža Jána Pavla II.

Cirkevný pohľad na ženy sa pod vplyvom viacerých okolností rozvíja. Nikdy však nebol a priori negatívny (por. *Mt* 19, 4; *Gal* 3, 28), skôr pozitívny (jedinečnosť Panny Márie, vyzdvihnutie Márie Magdalény, Lýdie...). Zjavenie bolo odovzdané ľudstvu v patriarchálnej spoločnosti, čo malo istý vplyv aj na jeho dobový výklad (por. *Gn* 3, 6; *I Kor* 11, 8; 14, 35; *Ef* 5, 21n). Kresťania vždy boli a sú dedičmi dejín s ich okolnosťami.

Pavol apoštol použil jazyk svojej doby. Išlo však o výzvu k dokonalosti „ako je Cirkev podriadená Kristovi“ (*Ef* 5, 24), ktorá platí pre oboch – aj muža aj ženu. Výraz „hlavou ženy je muž“ (*I Kor* 11, 3) treba chápať nielen v kontexte tej doby, ale aj v naznačenom teologickom význame „hlavou každého muža je Kristus – hlavou Krista je Boh“ (por. *I Kor* 11, 3). Znamená to, že muž má tak milovať svoju ženu (deti), že za nich položí aj svoj život.

Cirkev trvalo obhajuje dve základné pozície – osobnú rovnocennosť (ženy a muža) a ich rozdielnu (fyzickú i psychickú) ľudskú stavbu a z nej vyplývajúce rozdielne úlohy. Dejiny potvrdzujú, že Cirkev stála na strane žien; ony viedli rehoľné komunity, školy, nemocnice, sirotince... (Milan Fula). Pritom európska občianska spoločnosť prijala rovnocennosť ženy a muža až v 19. stor. (osvietenec Immanuel Kant /1724-1804/ tvrdil, že veda je len pre mužov) a ich štrukturálnu rozdielnosť až koncom 20. stor. (proti bol radikálny feminizmus a marxizmus).

Feminizmus (prúd usilujúci sa odstrániť diskrimináciu žien) sa zrodil ako hnutie koncom 18. stor. (Francúzsko, Veľká Británia, USA). Čoskoro sa rozdelil na umiernený feminizmus (práva žien spojené s materskou úlohou) a radikálny (rovnosť žien a mužov). Od 60. rokov 20. stor. sa pod vplyvom sexuálnej revolúcie rozšíril antimužský feminizmus (muž – nepriateľ), ktorý odmieta manželstvo i materstvo. Žiaľ, že medzinárodné organizácie podporujú feminizmus koncentrujúci sa na individuálne práva (právo na telo, na sex, na reprodukciu, na rodovú rovnosť...). Tento antimužský (postmoderný) feminizmus Cirkev odmieta.

Existuje aj nový feminizmus – feminizmus Jána Pavla II. (+2005) – čerpajúci z pokoncilovej mariológie a antropológie. Ide o kresťanské chápanie ženy s jej dôstojnosťou, darmi, charizmou a poslaním, ktoré by malo viesť k vzájomnému oceneniu svojrázností oboch pohlaví a k boju „o prvenstvo v láske“ (Mária Raučinová). V praxi chce dosiahnuť rovnosť práv osoby, paritu mzdy pri parite práce, špeciálnu ochranu pracovníčky – matky, spravodlivý postup v kariére, rovnosť v rodinnom práve a i.

Kultúra života verus kultúra smrti

Evanjelium života

„Evanjelium života sa nachádza v samom srdci posolstva Ježiša Krista“ (enc. *Evanjelium vitae* 1). Na evanjeliu života stojí „kultúra života“, ktorú chce Cirkev hlásať.

Pápež Ján Pavol II. (+2005) chcel, aby členovia Cirkvi poskytli svetu nové znamenia nádeje tým, že sa budú pričiňovať o rast spravodlivosti, solidarity a o upevnenie novej kultúry ľudského života, por. enc. *Evanjelium vitae* 6. Pápež odsúdil všetko, čo je proti samému životu, ako vražda, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda; všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby ako okyptovanie, fyzické alebo duševné trýznenie; všetko, čo uráža ľudskú dôstojnosť, ako sú neľudské životné podmienky, svojvoľné väznenia, deportácie, otroctvo, prostitúcia, obchod so ženami a s mladistvými, a tiež potupné pracovné podmienky, v ktorých sa s pracujúcimi zaobchádza ako s obyčajnými nástrojmi zisku: všetky tieto a im podobné veci sú naozaj hanebné; ničia civilizáciu, pričom viac poškvrňujú tých, ktorí ich páchajú, než tých, ktorí týmto bezprávím trpia, a ťažko urážajú Stvoriteľa, por. enc. *EV* 3.

Pápež Ján Pavol II. (+2005) zaviedol výraz kultúra smrti, ktorým opísal novodobý fenomén, ktorý ponúka len čiastkový (neúplný, skreslený, zavádzajúci) pohľad na človeka a snaží sa o masové rozšírenie najrôznejších metód a spôsobov zabitia ľudského tela a súčasne zatratenia ľudskej duše, por. enc. *EV* 12. Spôsoby tohto fenoménu sú také zlé a drastické, že si ani nezaslúžia menovať sa vznešeným slovom „kultúra“, v podstate ide o „antikultúru“.

S novými perspektívami pokroku sa rodia nové formy útokov na dôstojnosť ľudskej bytosti a zároveň sa utvára nová kultúra proti životu. Niektorí jej zástancovia poukazujú na dlhodobu neudržateľnosť „preľudnenie“ našej planéty. Podľa nich by mali chudobní ľudia predať „svoje právo na plodnosť“ tak, ako sa to dialo v pomaostickej Číne. Čínska politika jedného dieťaťa bola vraj opodstatnená. Svetové štatistiky pritom dokazujú, že avizované preľudnenie planéty bolo prehnané. Okrem toho existujú aj iné – prirodzené a morálne – spôsoby regulácie rastu populácie.

Značná časť verejnej mienky ospravedlňuje prečiny proti životu aj v mene práva na slobodu jednotlivca – a žiada od štátu nielen ich beztrestnosť, ale aj schválenie konať ich, por. enc. *EV* 4. K najrozšírenejším praktikám kultúry smrti patria – umelé oplodnenie, umelý potrat, gender ideológia a eutanázia.

Umelé oplodnenie

Medicína lieči neplodnosť rodičov aj tzv. asistovanou reprodukciou. Ide o široké spektrum liečebných postupov, ktoré majú jedno spoločné: pripravujú ženské vajíčka a mužské spermie tak, aby dali vznik zárodku a neskôr vnútromaternicovému tehotenstvu.

Z morálneho hľadiska sú tieto techniky zásahom cudzej osoby, ktorá nepatrí k manželskej dvojici (darovanie spermií alebo vaječnej bunky, prepožičanie matrice) – a preto sú vážne nemorálne. Tieto techniky (heterológna inseminácia a heterológne umelé oplodnenie, t. j. od iného darcu) porušujú právo dieťaťa narodiť sa z vlastného otca a matky; tieto techniky zradzajú výlučné právo manželov stať sa otcom a matkou iba „jeden prostredníctvom druhého“, por. inštr. *Donum vitae* 2; *KKC* 2376.

Ak sa techniky (homológna inseminácia a umelé homológne oplodnenie) používajú vnútri manželského páru, sú menej škodlivé, ale ostávajú morálne neprijateľné. Oddelujú totiž pohlavný úkon od úkonu plodenia. Život a identita embrya je pod nadvládou techniky. Takáto nadvláda je svojou povahou v rozpore s dôstojnosťou a rovnosťou, ktoré majú byť spoločné rodičom i deťom, por. inštr. *Donum vitae* 2, 4, 5; *KKC* 2377.

Asistovaná reprodukcia vykazuje vysoké percento nezdarov: týka sa to aj samotného faktu oplodnenia, ale najmä nasledujúceho vývoja embrya, vystaveného riziku rýchlej smrti. Okrem toho sa vyprodukuje väčší počet embryí; tieto tzv. nadbytočné embryá sa zabíjajú alebo využívajú vo vedeckých výskumoch. Tak sa ľudský život nedôstojne redukuje iba na „biologický materiál“, por. enc. *Evanjelium vitae* 14, 63.

Umelý potrat

Interupcia (z lat. prerušenie, umelé prerušenie tehotenstva) je zavádzajúce pomenovanie zákroku, ktorý násilným spôsobom ukončuje tehotenstvo. K zákroku vedú rôzne dôvody, napr. nechcené tehotenstvo, zdravotné dôvody ženy, nezdravý vývoj ľudského plodu, sociálne pomery, pochatie zo znásilnenia, z incestu... Napriek tomu, že mnohé dôvody sú naozaj alarmujúce, každej ľudskej bytosti už od prvej chvíle jej jestvovania treba priznať práva osoby, medzi ktorými je nedotknuteľné právo na život, por. inštr. *Donum vitae* 1, 1.

Cirkev, vychádzajúc z Božieho zjavenia – por. *Ex* 20, 13; *Jer* 1, 5; *Jób* 10, 8-12; *Ž* 22, 10-11; 139, 15 – vždy učila, že každý vyvolaný potrat je morálne zlo. Priamy potrat, to znamená chcený ako cieľ alebo ako prostriedok, závažne protirečí morálnemu zákonu, por. *KKC* 2271.

Rodová rovnosť – gender ideológia

Rodová rovnosť alebo gender ideológia (lat. genus - rod) je novodobým a silne (ekonomicky i politicky) podporovaným výstrelkom kultúry smrti.

Ide o veľké zneužitie dvoch ideálov – rovnosti v odmeňovaní žien i mužov za rovnakú prácu a ochrany slabších (zväčša žien) pred násilím silnejších – v spojení s nesprávnym ideologickým tvrdením, že dvojaká pohlavnosť (ženská a mužská) vlastne ani neexistuje. Toto tvrdenie je však v ostrom rozpore so židovsko-kresťanským obrazom človeka (por. *Gn* 1, 27), ktorý je v súlade s ľudskou skúsenosťou a s vedeckými poznatkami; veď vyspelá genetika pozná pri človeku len dve pohlavia: ženu a muža.

Eutanázia – nedokonalý súcitiť

Eutanázia (gr. dobrá smrť) v medicíne je umelé skrátenie smrteľného zápasu; tzv. pomoc pri umieraní. Eutanáziu potvrdzujú najstaršie archeologické nálezy a diela – napr. starý *Rímsky zákon XII. tabuľ* a Platónovo dielo *O ideálnom štáte* (filozof Platón, +347 pr. Kr.). Výraz „eutanázia“ prvýkrát použil historik Gaius Suetonius (+130) v diele *Životopis dvanástich cisárov*, pri opisovaní smrti cisára Augusta (+14). V novodobom zmysle sa prvenstvo tohto označenia pripisuje Francisovi Baconovi (+1992).

Program eutanázie podnietila kniha právnika Karla Bindinga (+1920) *Súhlas k ukončeniu života, ktorý nie je hodný žiť* a práce lekára Gerharda Wagnera (+1939). V r. 1935 predložili Adolfovi Hitlerovi (+1945) požiadavku, aby duševne chorí a defektní pacienti psychiatrických ústavov (vrátane detí) boli usmrcovaní. Takto vznikol program novej eutanázie a stal sa odrazovým mostíkom k holokaustu. Odhaduje sa, že pomocou eutanázie bolo zabitých až 120 tisíc ľudí.

Pri propagovaní eutanázie sa zneužíva slovo „súcitiť“, podľa ktorého by sa malo robiť všetko pre to, aby nikto netrpel. Avšak samotný bezhlavý (do dôsledkov neuvážený) útek pred bolesťou spôsobuje bolesť. Treba súcitiť s každým trpiacim, ale uvážlivo; t.j. v úplnom pohľade na človeka a jeho existenciu. Nemožno v pozemskom živote tak žiť (konať), aby to spôsobovalo ujmu večnému životu (*Mt* 16, 26); táto ujma je najväčšou krivdou, ktorej sa spoločnosť dopúšťa na jedincovi. Veď iba spojenie s Kristom – aj v smrti – vedie do večného života (*Rim* 6, 8).

Moderná medicína dokáže účinne a dlhodobo utlmiť bolesti bez eutanázie.

II. časť: Nadprirodzenosť človeka – svätosť

Ježiš, nový Adam (*I Kor* 15, 45), je hlavou vykúpeného ľudstva (*Kol* 1, 18). Od neho – z nevyspytateľnej dobroty Boha – ľudia „dostali milosť za milosťou“ (*Jn* 1, 16; *KKC* 27, 358; konštit. *Gaudium et spes* 19). „Svätec“ je druhým vrcholovým bodom rozvoja človeka (por. *KKC* 374).

Sväté písmo

Gn 1, 26-27: „Nato Boh povedal: Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby! A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril.“ Por. *Gn* 5, 1; *Sk* 17, 24-27. Exegéza: Výraz „byť na Boží obraz“ okrem prirodzených darov znamená aj darovanú

svätosť; druhý výraz „podoba“ svätosť ešte umocňuje (por. *KKC* 705; „obrazu“ po hriechu chýba „Božia sláva“, t.j. „podoba“, por. *Rim* 3, 23). Človek „Adam“ pociťuje dvojakú samotu: - zo stvoriteľského povolania, potrebuje vzťah k Bohu; - z ľudskosti, potrebuje vzťah k seberovnému stvoreniu (medzi stvorením také nenašiel, pokiaľ nebola stvorená žena, por. *Gn* 2, 20. 22). Boh im obojm veľkodušne udelil svoj dar svätosti – obaja „boli v raji“.

Gn 2, 8-9: „Potom Pán, Boh, vysadil na východe, v Edene, raj a tam umiestnil človeka.“ Exegéza: Stromy v raji boli alegóriou duchovných Božích darov – Cirkvi, sviatostí, spásy, tabúl Božích prikázaní. Umiestnenie človeka do raja bolo znakom Božieho priateľstva. Nepociťovanie hanby z nahoty bolo znakom osobnej nevinnosti a svätosti prvých ľudí. Sám Eden bol znakom neba. Prechádzanie sa Boha po záhrade bola metafora Božej prítomnosti a milosti vo svete. Raj chápaný doslovne – hmotne neexistoval; opis predstavuje nadprirodzenú dokonalosť prvých ľudí, por. *KKC* 384.

I Kor 4, 7: „Kto ti dáva vyniknúť?! Čo máš, čo si nedostal? A keď si dostal, čo sa chvasceš, akoby si nebol dostal?“ Por. *Lk* 22, 19-20; *I Tim* 2, 5; *Jn* 1, 16. Exegéza: Človek je Božím dieťaťom čiže „svätým“ len z milosti, nie z prirodzenosti. Človek ustanovený v stave svätosti bol určený na to, aby ho Boh úplne „zbožštil“ v sláve, por. *KKC* 398.

2 Kor 3, 18: „My všetci s odhalenou tvárou hľadáme ako v zrkadle na Pánovu slávu a Pánov Duch nás premieňa na taký istý, čoraz slávnejší obraz.“ Exegéza: Boh stvoril človeka na svoj obraz (tzv. existenciálna veľkosť človeka) a neustále mu dáva svoju lásku, aby aj on miloval (tzv. osobná či životná veľkosť človeka) – a to Boha i blížneho. Osobná (alebo aj životná) veľkosť/zrelosť človeka je jeho svätosť.

Písmo zjavuje (por. *KKC* 257, 381), že Boh (por. *Ef* 1, 9) si ešte pred stvorením sveta predsavzal predurčiť nás, „aby sme sa skrze Ježiša Krista stali jeho adoptovanými synmi“ (*Ef* 1, 5); čiže, aby sme sa stali „podobnými obrazu jeho Syna“ (*Rim* 8, 29) skrze „Ducha adoptívneho synovstva“ (*Rim* 8, 15).

Tradícia

Biblické vyjadrenie, že človek je stvorený na Boží obraz a podobu, zaujalo teológov od najstarších čias. Vyjadrenie „Boží obraz“ či „obraz Syna“ chápali rôzne, ale vždy veľmi pozitívne – ako mimoriadnu kvalitu.

Hermas (+c.160): „Azda Boh nestvoril svet pre človeka a nepodriadil mu všetko stvorenie? Nedal mu moc ovládať všetko, čo je pod nehom? (*Pastor, Mandatum XII., IV., 2*).

Irenej (+202): „Keď sa (Ježiš) vtelil a stal sa človekom, zhrnul v sebe dlhý vývoj ľudstva a v krátkom čase nám zaslúžil spásu, aby sme to, čo sme stratili v Adamovi, totiž, že sme boli stvorení na Boží obraz a podobu, znova dostali v Kristovi Ježišovi“ (*Adversus haereses III, 18, 1*).

Gregor Nysský (+394): „Poznaj, že Stvoriteľ si ťa viac poctil ako ostatné stvorenia. Nie je Božím obrazom ani nebo, ani mesiac, ani slnko, ani krása hviezd... Ty (ľudská duša) si sama obrazom Prirodzenosti, ktorá prevyšuje všetku inteligenciu, si podobou nezničiteľnej krásy, reprodukciou pravého božstva...“ (*In Cantica Cantorum*).

Kolumbán (+615): „Všemohúci, neviditeľný, nepochopiteľný, nevýslovný, neoceniteľný Boh vytvoril z hlíny človeka a poctil ho hodnosťou svojho obrazu. Je veľké vyznačenie, že Boh vložil do človeka obraz svojej večnosti a podobu svojho života. V podobnosti s Bohom je veľká dôstojnosť človeka, ak si ju zachová“ (*Instructio* 11, 1). Írsky opát a misionár rozlíšil pri stvorení človeka dar „obrazu“, čo znamená, že človek je „konajúci“ a dar „podobnosti“, čo znamená, že človek je „vzťahový“ (schopný utvoriť vzťah nadprirodzeného života predovšetkým s Bohom a potom aj s inými ľuďmi).

Maxim Vyznávač (+662): „Treba si dokonale obliecť nového človeka, ktorý je Duchom utvorený podľa Božieho obrazu“ (*Capitula theologica II, 27*).

Biskup Irenej (+202), ktorý sa postavil proti monizmu gnózy, začal rozlišovať medzi obrazom (t.j. všeobecnou podobnosťou Bohu) a vyššou podobnosťou Bohu (por. *Adversus haereses IV, 16*):

1. Obraz (hebr. selem, gr. eikon, lat. imago) – to sú prirodzené dary človeka: najmä rozum, vôľa, cit.
2. Podobnosť (hebr. demuth, gr. homiouis, lat. similitudo) – to sú nadprirodzené dary človeka: milosť, svätosť.

Západní otcovia vysvetľovali slová „obraz“ a „podoba“ ako synonymá s dôrazom na obraz. Východní otcovia (ako aj Augustín) vysvetľovali obraz ako ontologický (pasívny) obraz, trvajúci naďalej po hriechu; naproti tomu podobu ako nadprirodzenú (aktívnu) podobnosť, úplne zničenú hriechom. Podobne učí aj koncil (por. konštit. *Gaudium et spes* 22) aj katechizmus (por. *KKC* 705, 1161, 2566).

Rozumová úvaha

Vďaka Božiemu „obrazu a podobe“ má človek centrálné miesto v celom stvorení (por. Ž 8, 5-9). Raj je v dogmatickej teológii chápaný ako základná téma človeka na zemi. Raj (neuzatvorený na jedno miesto) treba chápať ako ideálne človečenstvo v stálej realizácii, ako anticipáciu eschatológie.

Teológia vidí pravdu „byť Božím obrazom“ z viacerých pohľadov (por. *KKC* 364, 1701n, 2002, 2319, 2331, 2427, 2501, 2713); tie sú navzájom prepojené a dopĺňajú sa tak, ako sa v človeku spája prirodzenosť a nadprirodzenosť (tie majú u človeka koexistovať „v jednom kalichu“ každodenného života). Byť „Boží obraz“ znamená najdokonalejšiu (nad-materiálnu) genealógiu človeka aj jeho osobné spojenie so svojim „Prameňom“.

Tomáš Akvinský (+1274) učil, že Ježiš Kristus pozdvihol Boží obraz na spásnu úroveň, hoci ho vyjadroval už stav prvotnej dokonalosti (por. *Theologická summa* I., 93, 2-6). Predovšetkým vykúpenie je zreštaurovaním obrazu a zvlášť navrátením „podobnosti“. Z Božieho rozhodnutia je človek predurčený stať sa „podobný Synovi“ (por. *KKC* 381, 2809), ktorý sa stal človekom a je obrazom Boha (por. *Kol* 1, 15; *Hebr* 1, 3; *Jn* 12, 45); teda stať sa svätým. Tak sa potvrdí, že Kristus je prvorodený medzi mnohými bratmi a sestrami, por. *Ef* 1, 3-6; *Rim* 8, 29; *KKC* 1701. Tento obraz sa v človeku premieňa v čoraz živší – dynamický, eschatologický, a dokonca večný. Nekonečne sa bude formovať v nebi (Česlav Stanislav Bartník).

Personalizmus učí o vzájomnom prenikaní a (konštruktívnom) ovplyvňovaní prirodzena a nadprirodzena v človeku. Človek, jeho rozum, sa neprestajne potrebuje očisťovať vierou (Zjavením) – a tiež viera človeka (jeho náboženskosť) sa neprestajne potrebuje očisťovať rozumom (por. enc. *Caritas in veritate* 56). Rozum bez viery sa stratí v ilúzii deštruktívnej všemohúcnosti (napr. biotechnológie, zbrane hromadného ničenia) a viera bez rozumu riskuje, že sa odcudzí konkrétnemu životu ľudí (por. enc. *CV* 74).

A tiež platí, že krstná milosť nikoho neoslobodzuje od slabosti prirodzenosti. Každý pokrstný musí bojovať proti hnutiam žiadostivosti, ktoré neprestajne podnecujú na hriech, por. *KKC* 978, 1426.

Magistérium

Materiálna dogma: „Človek (aj žena aj muž) je stvorený na Boží obraz a podobu.“

Por. *Gn* 1, 27; *Sir* 17, 5-6; konštit. *Gaudium et spes* 22; *KKC* 31, 343, 355-361, 396.

Boží obraz predstavuje dokonalosti (*KKC* 41) – prirodzené aj nadprirodzené (por. *KKC* 364 a 1701n). Prirodzený obraz sa v človekovi zvyšuje nadprirodzenými darmi, čo znamená byť povolaný k účasti na Božom živote (*KKC* 356). Isté je, že Boží obraz v ľuďoch nie je čosi statické – tento obraz „sa musí žiť“, „musí sa stávať“ v spolupráci s Bohom, por. *2 Kor* 3, 18.

Teologické rozlišovanie, že „obraz“ znamená prirodzené a „podoba“ nadprirodzené dary, sa uplatňuje aj dnes (por. *KKC* 705: „Človek znetvorený hriechom a smrťou ostáva „na Boží obraz“, na obraz Syna, ale chýba mu „Božia sláva“ (*Rim* 3, 23), je pozbavený Božej „podoby“... Sám Syn vezme na seba „obraz“ a obnoví ho v jeho „podobe“ s Otcom tým, že mu vráti slávu Ducha.“ *KKC* (1161, 2713, 2784, 2809) učí, že človek stvorený „na Boží obraz“ sa milosťou pretvára „na Božiu podobu“, por. *Rim* 8, 29; *1 Jn* 3, 2; *Jer* 31, 33. „Podoba“ znamená „svätého človeka“.

Dogma: „Prarodičia Adam a Eva boli stvorení v stave prvotnej svätosti a spravodlivosti.“

Por. *Gn* 1, 26; 2, 8-9. Tridentský koncil, r. 1546, *DH* 1511; konštit. *Lumen gentium* 2; *KKC* 375.

Prvotná svätosť blahodarne ovplyvňovala všetky rozmery ľudského života; tvorila prvotnú spravodlivosť – priateľstvo s Bohom, s ľuďmi, s prírodou a so sebou samým (por. *KKC* 376, 384, 398). Skutočnosť, že človek má okrem duchovnej duše aj svätosť (posväcujúcu milosť; prebývanie Ducha Svätého), sa dá vyjadriť aj výrazom „zbožštenie“, „zduchovené telo“ alebo „zbožštené telo“ (Ján Pavol II., +2005).

Istá náuka: „Vďaka spoločnému pôvodu i cieľu ľudské pokolenie tvorí jednotu.“

Por. *Gn* 2, 7; *KKC* 360.

Tomáš Akvinský (+1274) učil, že celé ľudské pokolenie je v Adamovi akoby telom jediného človeka, por. *Quaestiones disputatae de malo* 4, 1. Pre túto „jednotu ľudského pokolenia“ sú všetci ľudia zatiahnutí do Adamovho hriechu a rovnako – všetci sú zahrnutí do Kristovej spravodlivosti.

Cesty k Bohu

Človek je povolaný k tomu, aby Boha poznal a miloval. Keď človek hľadá Boha, objavuje určité „cesty“, ktoré sa volajú aj „dôkazmi jestvovania Boha“. Nejde o „dôkaz“ prírodných vied, ale o „presvedčivé argumenty“, ktoré umožňujú nadobudnúť istotu, že Boh je, por. *KKC* 31.

Východiskovým bodom týchto „ciest“ je **hmotný svet a ľudská osoba**. Človek sa pýta na príčinu: - sveta, - pohybu (života), - poriadku a účelnosti vo svete. Človek hľadá aj v hĺbke srdca: - dobro a pravdu (svedomie a náboženská prirodzenosť človeka), - šťastie. A Pán Boh vychádza v ústrety človeku: - cez krásu a silu stvorenia (makro i mikrosveta), - hovorí k ľuďom, - priťahuje ich svojou milosťou k sebe.

Tak človek svojou otvorenosťou pre pravdu a krásu, zmyslom pre morálne dobro, slobodou, hlasom svojho svedomia a túžbou po nekonečne a šťastí poukazuje na jestvovanie Boha, por. *KKC* 33, 286.

Cieľ (zmysel, dôvod existencie) človeka

Človek musí vedieť, prečo žije. „Odmietam byť riekou bez prameňa, ktorá sa nikam nevlieva“ (Michel Quist, +1997). Všetci ľudia sú povolani k tomu istému cieľu – tým je sám Boh (por. *KKC* 1878). Existuje totiž istá podobnosť medzi jednotou božských osôb a bratstvom, ktoré majú ľudia utvárať medzi sebou (por. *KKC* 1702) v pravde a láske (konštit. *Gaudium et spes* 24).

Človek žije preto, aby poznal a miloval Boha – a tak dosiahol spásu. Láska k Bohu je neoddeliteľne spojená s láskou k blížnemu (por. *KKC* 1878).

Ľudská solidarita

Všetci ľudia „sa realizujú“ v tele a duši; všetci ľudia dostali prirodzené aj nadprirodzené dary. A tak všetci ľudia sú si (aj pri bohatej rozmanitosti osôb, kultúr a národov) naozaj bratmi a sestrami, por. *KKC* 361. Solidarita, označovaná aj ako „priateľstvo“ alebo „sociálna láska“, je priamou požiadavkou ľudského a kresťanského bratstva (por. enc. *Sollicitudo rei socialis* 38-40). Láska k blížnemu je neoddeliteľná od lásky k Bohu. Čnosť solidarity zahŕňa materiálne i duchovné dobrá, por. *KKC* 1942. Zloba, najmä kriminalita je „chorobou“ sveta (Karl Birnbaum, +1950).

Hriech zraňuje prirodzenosť človeka a naruša ľudskú solidaritu, por. *KKC* 1849. Preto najmä rasizmus (teória o nadradenosti niektorých ľudských plemien; politika nerovnosti a diskriminácie tzv. menejcenných etník alebo celých národov) a genocídu (prenasledovanie nejakého národa; vyhladenie národa alebo národnostnej menšiny) treba odsúdiť ako smrteľný hriech, por. *KKC* 2313.

Neprekonateľným príkladom solidarity, priateľstva v plnom zmysle slova, je Ježiš. Napr.: *Jn* 10, 18: „Nik mi (život) neberie, ja ho dávam sám od seba.“ *Jn* 18, 8: „Keď teda mňa hľadáte, týchto nechajte odísť!“ *Jn* 14, 3: „Keď odídem a pripravím vám miesto, zasa prídem a vezmem vás k sebe, aby ste aj vy boli tam, kde som ja.“ Por. aj *Lk* 6, 1-5 a i.

Raj – Eden, obraz nadprirodzenej dokonalosti prvých ľudí

Autor *Knihy Genesis* v texte o rajskej záhrade spojil dve náboženské tradície do jednej informácie, ktorá je inšpirovanou pravdou o prvom človeku. Ak aj niektorí biblickí autori operovali konkrétnym geografickým miestom raja, tak „Eden“ bol vždy obrazným názvom. Podstatné sú duchovno-náboženské zmysly obsiahnuté v hĺbke inšpirovaných textov (Karl Rahner, +1984; Herbert Vorgrimler). Záhrada je miestom, kde prebýval Boh (Roland E. Murphy). Obraz raja znamená šťastie; raj chápaný hmotne neexistoval. Raj predstavuje duchovnú, nadprirodzenú dokonalosť prvých ľudí, por. *KKC* 384, 398. Preto nábožní Židia a kresťania nehľadajú geografické miesto raja, hoci stále žijú v horizonte „reálneho ľudského začiatku“.

Boh predurčil ľudí, aby došli k spásu; obrazom toho bol Eden. Raj bol jednoducho tam, kde geograficky začali jestvovať prví ľudia. Rajom vo svojej podstate bola protologicky celá „zem“ (adamah), z ktorej Stvoriteľ „spoetizoval“ človeka a ktorá je plná reálnosti napriek literárnemu jazyku *Bible*. Presné geografické určenie miesta, kde vznikol človek, patrí vedám (Česlav Stanislav Bartnik).

Cirkevní otcovia chápali raj a jeho miesto v duchovno-náboženskom zmysle. Raj je: v duši pokrsteného kresťana (Origenes, +253); v manželstve a rodine (Gregor Nysský, +394; Gregor Naziansky, +390); v širšom ľudskom spoločenstve a v Božom ľude – Kahal Jahve (starozákonní proroci); v Kristovej Cirkvi (Hieronym, + 420; Augustín, +430).

Prvotná svätosť ľudí nevyklučuje primitívny hospodársko-kultúrny počiatok ich života (Karl Rahner, +1984; Herbert Vorgrimler; Česlav Stanislav Bartnik).

Božia milosť a sloboda človeka

Sloboda patrí k základným atribútom človeka. V reflexii starovekých Grékov bola sloboda neprimerane obmedzovaná fatalizmom a slepým osudom. Až kresťanstvo, v súvislosti s vykúpením, začalo teoreticky i prakticky presadzovať hodnoty ľudskej slobody.

Teológia rozoznáva dvojakú slobodu: - slobodu voľby a - eschatologickú slobodu. Sloboda voľby (*Rim* 6, 20) sa u človeka nazýva aj metafyzicko-psychologická sloboda. Eschatologická sloboda je sloboda Božích detí; *Písmo* ju nazýva pravou slobodou.

Sväté písmo

Sir 15, 14-18: „Na počiatku stvoril Boh človeka a ponechal mu možnosť rozhodnúť sa. Dal mu svoje príkazy a ustanovenia. Ak chceš zachovávať príkazy, zachovajú ťa... Položil pred teba vodu a oheň: čiaň rukou po tom, čo si vyvolíš. Pred človekom leží život a smrť, dobro a zlo: dostane to, čo sa mu ľúbi.“ Exegéza: Boh stvoril človeka ako rozumnú bytosť schopnú konať z vlastného popudu a byť pánom svojich činov. Boh dal človekovi možnosť rozhodovať sa, aby ho hľadal ako Stvoriteľa a aby človek slobodne dosiahol blaženú dokonalosť, keď ho nájde.

Dt 30, 19: „Za svedkov proti vám volám nebo i zem. Predložil som vám život i smrť. Požehnanie i kliatbu. Vyvol si život, aby si ostal nažive ty i tvoje deti.“ Exegéza: *Pentateuch* hovorí o mužoch a ženách, ktorí majú slobodnú voľbu a realizujú Boží plán osídľovania zeme. Ľudia – ustanovení v stave svätosti – boli určení na to, aby ich Boh úplne „zbožštil“ v sláve. por. *KKC* 398.

2 Kor 3, 17: „Pán je Duch; a kde je Pánov Duch, tam je sloboda.“ Por. *Rim* 6, 11; 8, 2; *Gal* 5, 13; *2 Pt* 2, 19. Exegéza: Pravá sloboda je iba tá, ktorá je v službe dobra a spravodlivosti. Pokiaľ sloboda „Božieho dieťaťa“ definitívne nezakotví v Bohu, zahŕňa v sebe možnosť voliť medzi dobrom a zlom: rásť v dokonalosti alebo zhrešiť. Sloboda sa stáva prameňom chvály alebo hany, zásluhy alebo viny.

Tradícia

Irenej (+202): „Človek je rozumná bytosť a tým je podobný Bohu; bol stvorený slobodným v rozhodovaní a pánom svojich činov“ (*Adversus haereses* IV, 4, 3).

Cyril Jeruzalemský (+386): „(Pán) nehádže psom sväte veci, ale keď vidí dobrú vôľu, tam dáva spásnu a predivnú pečat', pred ktorou sa trasú satani, a ktorú poznajú anjeli. Prví hneď pred ňou utekajú, naproti tomu druhí ako čosi príbuzné vítajú. Kto túto spásnu pečat' dostáva, nech pripojí horlivosť. Ako rydlo na písanie či zbraň potrebuje šikovnú ruku, tak i milosť potrebuje vieru“ (*Catecheses illuminandorum* 2, 3).

Ján Zlatoústý (+407): „Keď chýba naša spolupráca, ani Boh nemôže pomôcť“ (*In Matthaem homilia* 50). Autor vyznáva, že Boh všetko môže, len pri spáse rešpektuje ľudskú slobodu.

Augustín (+430): „Ten, ktorý ťa stvoril bez teba, neospravedlní ťa bez teba“ (*Sermo* 169, 11, 13). Augustín v spise *De gratia et libero arbitrio* z r. 426-427 zastával aj Božiu milosť nutnú k spáse (proti pelagiánom) aj ľudskú slobodu (proti tým, čo zastávali osudovosť – fatalizmus).

Rozumová úvaha

Sloboda vôle patrí k prirodzenosti človeka; charakterizuje ľudské činy v pravom zmysle slova; robí človeka zodpovedným za činy, ktorých je dobrovoľne pôvodcom (por. *KKC* 1745). Tomáš Akvinský (+1274) učil, že človek práve preto, že je rozumný, má slobodu rozhodovať sa; inak by boli zbytočné rady, napomínania – odmeny a tresty (por. *Theologická summa* I., 83, 1). Slobodné rozhodovanie je schopnosť – a nielen zvyk či úkon (por. *Theologická summa* I., 83, 2); táto prirodzená schopnosť túži po dobre (por. *Theologická summa* I., 83, 3).

Ani hriech ani milosť prirodzenú slobodu neodstránia (inak by Božia odmena a trest nemali zmysel). Hriechom sa síce stráca eschatologická sloboda, ale nie sloboda voľby (hoci sa oslabí). Milosť umocňuje prirodzenosť – dvíha ju (por. *Theologická summa* III., 52, 7, 3).

Sloboda dosahuje svoju dokonalosť, keď je zameraná na Boha (*KKC* 1731) a podriaďuje Božej vôli. Pravá sloboda je v človekovi vynikajúcim znakom Božieho obrazu (por. konštit. *Gaudium et spes* 17). Sloboda nie je na to, aby človek robil, čo sa mu páči. Iné používanie slobody sa síce neprotiví povahe slobody ako takej, ale sa protiví zmyslu jej prirodzenosti (Michael Schmaus, +1994).

Magistérium

Materiálna dogma: „Človek je obdarovaný slobodou vďaka svojej duši a svojim duchovným schopnostiam rozumu a vôle.“

Por. *Sir* 15, 14; konštit. *Gaudium et spes* 17; *KKC* 1705, 1712, 1730.

Božia milosť nie je súperom ľudskej slobody, naopak umocňuje ju; dáva človeku možnosť nadprirodzene zasluhovať. Čím je človek vnímavejší na podnety milosti, tým väčšmi rastie jeho sloboda a istota v skúškach, por. *KKC* 1742.

Dogma: „Sloboda sa prvým hriechom oslabilá a naklonila k zlému, ale nebola zničená.“

Por. *Dt* 30, 19; Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1521 a 1555; *KKC* 405.

Duch Svätý pôsobením milosti vychováva ľudí k duchovnej slobode, aby z nich urobil slobodných spolupracovníkov na svojom diele v Cirkvi a vo svete, por. *KKC* 1742. Ľudia stvorení na Boží obraz sú milosťou opäť pripodobňovaní Bohu, por. *KKC* 2784.

Dogma: „Ľudská vôľa zostáva pod vplyvom milosti slobodná. Milosť nie je neodvolateľná, možno jej odporovať.“

Por. *I Kor* 15, 10; Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1525 a 1554; *KKC* 1993.

To sa stalo aj prvým rodičom, ktorí boli svätí – odporovali Bohu, zhrešili.

Koncil potvrdil učenie starovekých synod v Arlés (cca r. 475) a Orange (r. 530), keď rozlíšil slobodu voľby a eschatologickú slobodu. Ľudská slobodná vôľa pod vplyvom Božej milosti nie je čosi bezduché a pasívne. Vôľa je aktívna, lebo spolupracuje s Božím povzbudením a pripravuje sa na prijatie milosti ospravedlnenia.

Prirodzenosť a nadprirodzenosť človeka

Delenie prirodzeného od nadprirodzeného v človeku je len teoretické, ale pre teologické poznanie je do istej miery potrebné. Prirodzenosť je to, čo je človeku podľa ľudskosti vlastné (telesné

a duševné schopnosti). Človek je už svojou prirodzenosťou (svojím pôvodom a povoláním) náboženská bytosť, lebo: pochádza od Boha a ide k Bohu (KKC 44).

Nadprirodzenosť je to, čo duchovne presahuje ľudskú prirodzenosť (Božia milosť); ide o účasť človeka na božskom živote Najsvätejšej Trojice.

Slobodný človek a milosť

Od 16. stor. až do Druhého vatikánskeho koncilu (1962-1965) bola striktné oddeľovaná prirodzená a nadprirodzená oblasť v človeku (tzv. extrinzecizmus). Karl Rahner (+1984), nasledujúc Matthiasa Josepha Scheebena (+1888), priekopníka personalizmu, toto striktné delenie v človeku odsúdil z nasledujúcich dôvodov.

1. Svätosť nie je parazit. Inak z náboženského hľadiska by sa Božie volanie k svätosti vnímalo ako „vyrušovanie“ človeka.
2. Skúsenosť človeka. Ako možno vedieť, či túžba človeka po šťastí patrí do oblasti prirodzenosti? Existovala by aj vtedy, keby nebolo žiadneho nadprirodzeného volania?
3. Ponuková determinácia. Ak Boh dáva človeku nadprirodzený cieľ, tak človek je sám v sebe, vždy a všade vo svojej vnútornej štruktúre iný, ako by bol, keby tento cieľ nemal. Uspôsobenie na nadprirodzený cieľ je prítomné v každom človeku vo forme ponuky, ktorú možno prijať alebo odmietnuť. Ale táto ponuka už determinuje ľudské bytie.

Nadprirodzenosť musí byť zachovaná, lebo jej nemožno uniknúť. Nové personalistické systémy (Wincenty Granat, +1979; Anton Słomkowski, +1982; Olivier Clément, +2009; Georg Kraus, Česlav Stanislav Bartnik) učia, že milosť je medziosobný vzťah „Boha a človeka“; človek – ako osoba, so všetkým čo má – je schopný zbožštenia. Tak všetky ľudské čnosti – nadobudnuté výchovou, vedomými a dobrovoľnými činmi – očisťuje a povznáša Božia milosť. Čnosti (s Božou pomocou) stvárajú charakter človeka a robia konanie dobra ľahkým; človek je šťastný, keď čnosti praktizuje (por. KKC 1810).

Teoreticky čistá prirodzenosť

V období striktného rozdeľovania prirodzeného od nadprirodzeného (najmä v 17. a 18. stor.) sa začal používať termín *pura natura* – čistá prirodzenosť. V skutočnosti ľudia nikdy neboli bez milosti, a teda oblasť len prirodzeného konania neexistuje.

Termín *pura natura* je pomôcka pre lepšie vysvetlenie teologických otázok. Katolícka cirkev na základe Božieho zjavenia učí, že človek v teoreticky čistej ľudskej prirodzenosti má dve schopnosti:

- Prvá schopnosť sa dotýka poznania Boha: „Človek môže aj v upadnutom stave svojimi prirodzenými schopnosťami poznať Boha“; dogma, por. Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, *DH* 3004.
- Druhá schopnosť sa dotýka konania prirodzeného dobra: „Človek môže aj bez milosti konať prirodzené dobro“; dogma, por. Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1557, 1526; Klement XI. (1700-1721), konštitúcia *Unigenitus Dei Filius*, r. 1713, *DH* 2402, 2440; KKC 405.

Synergizmus – Boh a človek

Spojenie Božej milosti a ľudskej slobody teológovia nazvali synergizmus (Georg Kraus, Česlav Stanislav Bartnik). Výraz pochádza z gréckych slov *syn-ergein*, spolu-pracovať. Hoci ide o dva naozaj nerovnaké subjekty (absolútny Stvoriteľ a ohraničené stvorenie), predsa výraz „spolupráca“ najlepšie zodpovedá tomu, čo sa v „uskutočnenej spásе“ deje. Pritom: - Pán Boh si celkom zachová svoju suverenitu a iniciatívu; - človek si zachová svoju opravdivú slobodu voľby. Uskutočnená spása je zároveň celkom Božím dielom a zároveň celkom ľudským dielom, a to tak, že pre Boha je vlastné aktívne dávanie a pre človeka je vlastné aktívne prijímanie.

Niektorí teológovia (napr. Emil Krapka) ponúkajú ako model riešenia „milosti a slobody“ tzv. energizmus, ktorý učí, že jediná je činnosť Boha a do nej je zaviazaná činnosť človeka. Personalisti však majú výhrady – pri spásе nejde o jediná činnosť Boha (a odosobnenie človeka), ide o spoluprácu dvoch (hoci nerovnakých!) subjektov. Model monergizmu, ktorý učí o činnosti Boha a pasivite človeka, je dnes všeobecne neprijateľný.

Spojenie „milosť a sloboda“ ostáva tajomstvom, ktoré robí Boh vo svojej veľkodušnosti (por. *Sir* 2, 1-8). „Hranice človeka sú vstupnou bránou Boha“ (Gertrud von Le Fort, +1971).

Milosť času – anticipácia večnosti

Prednosťou kresťanstva je presvedčenie, že čas a večnosť si diametrálne neodporujú, pretože sa vo vtelení spojili v Kristovi (por. *Hebr* 7, 27). Znamená to, že nielen večnosť „sa vtelila“, „zmomentizovala“, ale že aj čas sa stal „účastníkom večnosti“; bytie zrodené v čase má totiž možnosť večnej existencie.

Pritom sa večnosť a čas vzájomne nepomiešali, ani nepremenili, len – v Kristovi, ktorý je zároveň Večnosťou i Časom – povstal „oblúk prechodu“ (arcus transitorius). Preto kresťania používajú výrazy „liturgia hodín (času)“, „posvätný čas“. Čas je mimoriadne zhodnotený a aj dialekticky využiteľný – vedie k rozkladu i zániku; vedie k zrodeniu večného života.

Osoba žijúca v čase má úžasnú spásnu moc – šancu, por. *KKC* 672. S Bohom (v kladnom vzťahu k Bohu) koná morálne dobré skutky, ktoré sa stávajú semenami večnosti.

Prvotný (dedičný) hriech

Termín „dedičný hriech“ sa dostal do slovenčiny z nemčiny. Ide o stopercentnú analógiu. Tento „hriech“ je len analogicky hriech, lebo nejde o osobné previnenie, ale len o stav (človek nemá to, čo by mal mať). Aj prídavné meno „dedičný“ je analogické, lebo vina sa nededí a nedelí, ale sa odovzdáva celá, nezávisle od toho, aký veľký počet ľudí bude na svete žiť, por. *KKC* 405.

Latinčina používa od konca 3. stor. vhodnejší výraz „*peccatum originale*“, „prvotný hriech“.

Sväté písmo

Jahvistická tradícia označila za začiatok hriechu neposlušnosť človeka voči Bohu v raji (*Gn* 2-3).

Gn 3, 6-8: „Žena videla, že strom je na jedenie chutný, na pohľad krásny a na poznanie vábivý, nuž vzala z jeho ovocia a jedla, dala aj svojmu mužovi, čo bol s ňou, a on tiež jedol. I otvorili sa obom oči a spoznali, že sú nahí. Zošili figové listy a urobili si zásterky.“ Por. *Gn* 8, 21. Exegéza: Alegoricky je zjedenie zakázaného ovocia metaforou neposlušnosti, žiadostivosti, odporu, túžby človeka vyrovnat' sa Bohu – aj psychológiou pokušenia. Had je obrazom prefikanosti a zvodnosti satana. Pokúšanie je obrazom boja medzi silami dobra a zla v duši (Česlav Stanislav Bartnik).

Podľa *Starého zákona* každý smrteľný hriech prechádza na spoločné fórum. Hriech „hlavy“ prechádza na podriadených a na celú spoločnosť, por. *Ž* 51, 7; 58, 4; *Múd* 2, 24; *Sir* 25, 24 (Lech Stachowiak). Tým *Starý zákon* stavia základ pre náuku o dedičnom hriechu.

Nový zákon rozvíja učenie o „dedičnej“ hriešnosti ľudstva. V evanjeliách sa dvakrát nachádza reflexia na prvotný hriech, por. *Mt* 19, 1-10: „Od počiatku to tak nebolo... Pre tvrdosť vášho srdca...“ a keď išlo o rozluku manželstva, por. *Jn* 8, 44: „Diabol bol vrah od počiatku...“ V evanjeliách sa poukazuje aj na súvislosť medzi prvotným hriechom a hriechom súčasných ľudí.

Teológiu o prvotnom hriechu opísal Pavol apoštol.

I Kor 15, 21-22: „Ako je skrze človeka smrť, tak je skrze človeka aj zmŕtvychvstanie. Ved' ako všetci zomierajú v Adamovi, tak zasa všetci ožijú v Kristovi.“ Por. *Rim* 2, 12-14; 3, 9. 19; 5, 12-21; 7, 14. 24. Exegéza: Pavol použil motív „dvoch Adamov“. Prvý Adam neposlušnosťou zavinil odchod od Boha a smrť. Kristus, druhý Adam, sa stal strojcom návratu k Bohu a do večného života.

Rim 5, 19: „Lebo ako sa neposlušnosťou jedného človeka mnohí stali hriešnymi, tak zasa poslušnosťou jedného sa mnohí stanú spravodlivými.“ Por. *Ef* 2, 3. Exegéza: Solidarita sa uplatňuje nielen v zlom, ale – v oveľa väčšej miere – aj v dobrom.

Tradícia

Teologický základ, ktorý položil Pavol v náuke o prvotnom hriechu, sa v Cirkvi (najprv na východe; Meliton zo Sárd, 2. stor.) rozvíjal pomaly. K rozlišovaniu medzi osobným a prvotným hriechom výrazne prispel Augustín (+430) a prax krstu detí.

Irenej (+202): „Bolo nevyhnutné, aby Pán skutočne spasil človeka, ktorý bol stvorený na jeho obraz a podobu...“ (*Adversus haereses* III, 23, 1). „Ak by k tomu (spásu) nedošlo, celé ľudské pokolenie by bolo v stave zatratenia“ (*Adversus haereses* III, 23, 8).

Lev Veľký (+461): „Katolícka cirkev vyznáva, že bez pochyb zostáva nákaza hriechu i smrteľnosti, ktorá prešla na potomstvo z prvého rodiča. Pretože sprenevera prvého človeka nakazila celé potomstvo ľudského rodu, nikto sa nemôže oslobodiť od stavu starého človeka“ (por. *Epistola ad Turribii*, cap. 9 a 10).

Augustín (+430): „Ja som prvotný hriech nevynašiel, on bol v Cirkvi od starodávna uznávaný, ale ty, ktorý ho popieraš, si nepochybne novým bludárom“ (*De nuptiis et concupiscentia* II, 12, 25). V spise *De perfectione justitiae hominis* rozoberá pravdu, že okrem Ježiša Krista a Panny Márie niet ani jediného človeka bez hriechu, čo je dôsledok dedičného hriechu. Augustín sa ohradil proti tvrdeniu pelagiánov, že on považuje manželstvo za zlé, lebo sa plodením detí odovzdáva prvotný hriech (*De nuptiis et concupiscentia* I, 1, 1).

Pápež Anastáz II. (496-498) v r. 498 vyhlásil, že prvotný hriech nie je biologického pôvodu (por. *DH* 360). Prvotný hriech je absencia posväcujúcej milosti; svätosť od prirodzenosti človeku nepatrí.

Rozumová úvaha

Keď Adam a Eva podľahli Pokušiteľovi, spáchali osobný hriech a stratili schopnosť „vidieť“ správne, por. *Gn* 3, 7. 10. Pre „jednotu ľudského pokolenia“ (spoločný pôvod, solidarita) ich osobný hriech zasiahol celú ľudskú prirodzenosť; tá sa preto bude naďalej odovzdávať v padlom, nesvätom stave, por. *KKC* 404, 1707.

Ľudský rozum sám od seba nedokáže existenciu prvotného hriechu, lebo je to nadprirodzená skutočnosť. Rozum však nachádza jeho stopy, napr. mravný zmätok, diabolská zloba... Tomáš Akvinský (+1274) zaradil prvotný hriech do kategórie stavu (habitus): „Tento stav človeka nevychádza z osobných skutkov človeka, ale z Adamovho previnenia. Adam je hlavou spoločenstva, a tak celé spoločenstvo v ňom zhrešilo“ (por. *Theologická summa* II-1., 81).

Ján Pavol II. (1978-2005) v r. 1991 učil, že neuznávať hriechom zranenú ľudskú prirodzenosť, ktorá je náchylná na zlé, je príčinou veľkých omylov v oblasti výchovy, politiky, sociálnej činnosti a mravov, por. enc. *Centesimus annus* 25. Nemožno nevidieť, že človek je rozpoltený sám v sebe (Karl Birnbaum, +1950). Celý jeho život – tak individuálny ako aj kolektívny – sa preto javí ako dramatický zápas medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a tmou, por. *Gaudium et spes* 13.

Je pravda, že sám človek (ako psychosomatická jednota) nosí v sebe určité napätie a odohráva sa ňom aj boj náklonností medzi „duchom“ a „telom“. Ale – po hriechu – tento boj patrí v skutočnosti k dedičstvu hriechu, je jeho následkom a zároveň aj potvrdením, por. *KKC* 400, 2516, 1606-1607. Aj v súčasnosti každý hriech (okrem toho, že uráža Pána Boha, *KKC* 1850) zraňuje prirodzenosť človeka a narúša ľudskú solidaritu (*KKC* 1849).

Magistérium

Dogma: „Hriech prvých rodičov uškodil nielen im, ale aj ich potomstvu.“

Por. *Gn* 3, 21-24; *Múd* 2, 24; *Rim* 5, 12. 19; Tridentský koncil, r. 1562, *DH* 1512; *KKC* 404, 1250, 1714; *Lumen gentium* 16.

Katechizmus učí o zlých následkoch prvotného hriechu (por. 376, 400, 418) – o strate prvotnej spravodlivosti: stratila sa harmónia s Bohom, s ľuďmi, s prírodou a so sebou samým. Avšak, zdôrazňuje (*KKC* 1521), že ak je človek „spojený s Kristom“, všetko jeho utrpenie dostáva nový zmysel: stáva sa účasťou na jeho spasiteľnom diele. A žiaden človek nie je prvotným hriechom odsúdený k tomu, aby bol zlý a aby hrešil (por. *Youcat* 69).

Dogma: „Hriech prvých rodičov prechádza na potomkov plodením.“

Por. *Gn* 3, 21-24; 8, 21; *Ef* 2, 3; Tridentský koncil, r. 1546, *DH* 1513; *KKC* 419.

Koncil zdôraznil, že tento hriech je človeku vlastný odovzdávaním ľudskej prirodzenosti, a nie nasledovaním (zlým príkladom), por. *Ef* 2, 3: „Od prírody sme boli deťmi hnevu.“ Prvotný hriech existuje ako stav.

Jedinou výnimkou z prvotného hriechu je Matka Božia, por. Tridentský koncil, 17.6.1546, *DH* 1516; *KKC* 508. Mária ako „plná milosti“ (por. *Lk* 1, 28) je „vynikajúce ovocie vykúpenia“ (por. *Jn* 15, 5); ona od prvej chvíle svojho počatia (Máriin svätý vznik) bola celkom uchránená od škvrny prvotného hriechu a cez celý svoj život zostala čistá aj od akéhokoľvek osobného hriechu.

Od osobného hriechu k prvotnému (dedičnému) hriechu

Teológia predkladá štyri teórie, ako sa mohol osobný hriech stať hriechom kolektívnym – prvotným či dedičným:

1. Prví ľudia boli morálni reprezentanti ľudstva.
2. Vo vôli prvých ľudí bola potenciálne obsiahnutá vôľa celého ľudstva.
3. Existovala dohoda medzi Bohom a prvými ľuďmi: „Ak zhrešíte, zhrešia všetci. Ak nezhrešíte, nezhreší nikto.“
4. Teória solidárnosti ľudí, v ktorej sa uplatňuje zástupníctvo. Táto teória (por. *KKC* 404, 360) je najviac podopretá *Písmom*.

Ani jedna teória nie je dogmatizovaná. Platí však, že hriech má aj kolektívny rozmer.

Podstata prvotného hriechu

Podstata prvotného hriechu je tajomná. Vie sa, čo prvotný hriech vo svojej podstate nie je. Prvotný hriech nie je osobný, aktuálny, skutkový hriech, ktorého by sa človek dopúšťal vlastnou vôľou. Nie je ani „pozitívnym zlom“ (osobná vina) v ľudskej duši. Teológia ponúka viacero pohľadov na podstatu prvotného hriechu.

1. Každý človek je odkázaný na Krista, bez ktorého niet spásy. Prvotný hriech je stav bez Krista.
2. Prvotný hriech je neschopnosť človeka viesť dialóg s Bohom a s ľuďmi.
3. Prvotný hriech je určitá náklonnosť k hriechu osobnému; nie však celková – lebo človeku ostala sloboda voľby.
4. Prvotný hriech je aj vonkajším podnetom k zlému (zlým príkladom).
5. Z hľadiska evolúcie je prvotný hriech uzavretosť pred najvútornejším, najvyšším cieľom človeka.

Karl Rahner (+1995) učil, že minimum, ktoré tu treba prijať, je náuka o hriešnom stave zbavenom spásy, v ktorom sa ľudia ocitli pred osobným rozhodnutím.

Námietky proti prvotnému hriechu

1. Prvotný hriech je proti Božej spravodlivosti; človek zaň nemôže – a má vinu. Odpoveď: Boh je spravodlivý, lebo dáva človeku to, čo mu patrí; posväcujúca milosť od prirodzenosti človeku nepatrí.
2. Prvotný hriech odporuje svätosti manželstva; plodenie detí v manželstve rozmnožuje prvotný hriech. Odpoveď: Príčinou prvotného hriechu nie je počatie života, ale Adamova neposlušnosť. Splodenie nového človeka je pozitívna hodnota.
3. Prvotný hriech je rozumom nepochopiteľný. Odpoveď: Človek je spoločenský tvor. Rozhodnutie jedného človeka má ďalekosiahle následky solidárnosti. Kolektívna vina neexistuje, ale existujú kolektívne následky (otec prepíše výplatu a trpí celá rodina).

Ľudské spoločenstvo po prvotnom hriechu

Neporiadok v ľudských vzťahoch, a najmä v manželstve, napr. nesvornosť, panovačnosť, nevernosť, žiarlivosť, nenávisť, roztržka – nepochádza z prirodzenosti muža a ženy, ale z hriechu.

Prvotný hriech, ako zlom vo vzťahu s Bohom, mal za následok aj zlom v prvotnom spoločenstve muža a ženy. Manželstvo, ktoré malo byť zobrazením Božej lásky a nástrojom posvätenia (por. „teológia tela“, *List Efezanom* 5) sa zvrhlo (por. *KKC* 1607) a ostalo len symbolom posvätenia (Ján Pavol II., +2005). To nádherné povolanie muža a ženy, aby sa zjednocovali, boli plodnými

a ovládli zem (*Gn* 1, 28) – sa zaťažilo vzájomnými obvineniami (*Gn* 3, 12), bolesťami pôrodu a námahou pri zarábaní si na chlieb (*Gn* 3, 16-19).

Prvotný hriech a čiastočná strata ľudskej slobody

Martin Luther (+1546) tvrdil, že prvotný hriech (čiže žiadostivosť) tak poznačil človeka, že ho úplne skazil a ľudská sloboda sa dedičným hriechom stratila. Tridentský koncil oponoval a (r. 1546) rozlíšil dvojakú slobodu človeka:

1. **Sloboda voľby.** Nazýva sa aj metafyzicko-psychologická sloboda; tkvie v ľudskej prirodzenosti a „v nej žije“ každý uvažujúci človek (por. *Rim* 6, 20). Sloboda voľby sa prvotným hriechom nestratila, iba oslabil. Človek aj po prvotnom hriechu zostáva slobodným a rozhoduje sa pre dobro alebo zlo. Hriech slobodu voľby neničí, iba umenší.
2. **Sloboda Božích detí.** Nazýva sa aj eschatologická sloboda; je to nadprirodzená posväcujúca milosť, vnútorná svätosť osoby (por. *Rim* 6, 11; *2 Kor* 3, 17). Táto sloboda sa prvotným hriechom stratila, lebo sa stráca každým ťažkým (smrteľným) hriechom.

Skreslenie náuky o duchovnom stave prvých ľudí

Cirkev bránila náuku o prvotnom hriechu najmä pred týmito bludmi:

1. Pelagianizmus (4. a 5. stor.) učil, že človek sa nenarodil, ani nebol počatý ako hriešnik (tento blud odsúdila synoda v Mileve, r. 416, kán. 2); že dedičný hriech je len zlý príklad, ktorý sa nedotýka duše človeka, ale len jeho tela (tento blud odsúdila synoda v Orange, r. 519, kán. 1).
2. Protestantizmus Martina Luthera (16. stor.) učil, že prvotný hriech je (najmä telesná) žiadostivosť, ktorá je človeku vrodená i vliata a ktorá zostáva aj v pokrstených. Človek nie je schopný konať dobre.
3. Jansenizmus Kornela Jansena (17. stor.) učil o celkovej ľudskej skazenosti (po hriechu už niet slobodnej vôle); blížil sa ku kalvinizmu (náukou o predurčení) a vyžadoval prehnaný rigorizmus v náboženskom živote (tento blud odsúdil pápež Inocent X. v r. 1655).

Vykúpený človek – priateľ Boží

Sväté písmo

Gn 2, 8-9: „Potom Pán, Boh, vysadil na východe, v Edene, raj a tam umiestnil človeka.“ Exegéza: Umiestnenie človeka do raja bolo znakom Božieho priateľstva; nahota bez hanby bola znakom osobnej svätosti prvých ľudí; sám Eden bol znakom neba.

Sk 17, 26-27: „(Boh) z jedného urobil celé ľudské pokolenie, aby obývalo celý povrch zeme; určil im vymedzený čas a hranice ich bývania, aby hľadali Boha, ak by ho dajako nahmatali a našli, hoci od nikoho z nás nie je ďaleko.“ Por. *Gn* 12, 3; *Ž* 33, 5; 63, 4. Exegéza: Pavol na areopágu zdôraznil, že tak, ako je jedno ľudské pokolenie – tak je aj jeden pravý Boh; a ten Boh chce, aby ho ľudia našli – veď „nie je ďaleko“.

1Tim 2, 4-5: „Boh chce, aby boli všetci ľudia spasení a poznali pravdu, lebo jeden je Boh a jeden prostredník medzi Bohom a ľuďmi, človek Kristus Ježiš, ktorý vydal seba samého, ako výkupné za mnohých.“ Por. aj *Ef* 1, 3-6; *Rim* 3, 23-26; 11, 32; *Mt* 20, 28.

1Pt 1, 18-19: „Boli ste vykúpení nie porušiteľným striebrom alebo zlatom, ale predrahou krvou Ježiša Krista, bezúhonného a nepoškvrneného baránka.“

Tit 2, 11: „Zjavila sa Božia milosť na spásu všetkým ľuďom.“ Exegéza: Pokiaľ človek žije na zemi, Boh ho neprestáva priťahovať k sebe, a to aj napriek jeho hriešnej slabosti.

Jn 1, 12: „Ale tým, ktorí ho prijali, dal moc stať sa Božími deťmi.“ Por. *Jn* 4, 13n.

Tradícia

Didaché (okolo r. 100): „Vzdávame ti vdaky, svätý Otče, za tvoje sväté meno, ktorým prebývaš v našich srdciach, aj za poznanie a vieru i nesmrteľnosť, ktorú si nám zjavil skrze Ježiša, tvojho služobníka“ (X, 2).

Klement Rímsky (+101): „Skrze svojho milovaného Syna Ježiša Krista... nás pozval z temnoty do svetla, z nevedomosti k poznaniu jeho slávneho mena“ (*List Korint'anom* 36, 2). „Z lásky sa nás ujal Pán; z lásky, ktorú mal k nám, dal Pán Ježiš podľa Božej vôle svoju krv a svoje telo za naše telá a svoju dušu za naše duše“ (*List Korint'anom* 49, 6).

Barnabášov list (po r. 135) 7, 3: „(Syn Boží) sa preto sám rozhodol za naše hriechy obetovať nádobu ducha, aby tak splnil predobraz, ktorý bol daný v Izákovi položenému na oltár.“

Irenej (+202): „Keď sa (Ježiš) vtelil a stal sa človekom, zhrnul v sebe dlhý vývoj ľudstva a v krátkom čase nám zaslúžil spásu, aby sme to, čo sme stratili v Adamovi, totiž že sme boli na Boží obraz a podobu, znova dostali v Kristovi Ježišovi“ (*Adversus haereses* III, 18, 1).

Gregor Nysský (+394): „Naša prirodzenosť bola chorá a potrebovala lekára. Padlý človek potreboval toho, kto by ho zdvihol. Prišiel o život a potreboval toho, kto by ho oživil. Stratil účasť na dobre a potreboval toho, kto by ho priviedol späť k dobru. Bol zatvorený v temnotách a potreboval svetlo. Zajatca hľadal záchrancu, porazený pomocníka, utláčaný porobou osloboditeľ“ (*Oratio catechetica* 15, 3).

Rozumová úvaha

Do srdca každého človeka je vpísaná túžba po Bohu, lebo je stvorený pre Boha, por. *KKC* 27. Dokazujú to univerzálne náboženské prejavy v celých dejinách ľudstva. Avšak človek hriechom tak oslabil svoje povolanie a spojenie s Bohom, že potreboval jeho rekapituláciu – vykúpenie.

Celý Kristov život je tajomstvom rekapitulácie (obnovenia a zjednotenia). Všetko, čo Ježiš Kristus konal a trpel, malo za cieľ znova uviesť padlého človeka do jeho pôvodného povolania (*KKC* 518). Tomáš Akvinský (+1274) učil, že Kristus svojím utrpením zaslúžil ľuďom, ktorí upadli do hriechu, vstup do Božieho kráľovstva, lebo ich oslobodil aj od dedičného, aj od osobných hriechov, por. *Theologická summa* III., 49, 5. Znamená to, že človek má žiť pre Boha, milovať ho a obetovať mu celý svet, por. *KKC* 358.

Aristotelovskú definíciu „človek je rozumný živočích“ cirkevní otcovia zmenili na „človek je bytosť schopná zbožštenia“, a tak poukázali aj na jeho cieľ. Keďže človek je Božím obrazom, rozvíjaním vzťahov sa zbožšťuje – deifikuje sa (Oliviér Clément, +2009).

Koncil zdôraznil, že najvyšší dôvod ľudskej dôstojnosti spočíva v povolani človeka do spoločenstva s Bohom. Človek jestvuje iba preto, že ho Boh z lásky stvoril a stále ho z lásky udržiava. A žije naplno podľa pravdy, iba ak túto lásku slobodne uznáva a odovzdáva sa svojmu Stvoriteľovi, por. *Gaudium et spes* 19.

Magistérium

Materiálna dogma: „Boh stvoril človeka, aby mu dal účasť na svojom blaženom živote.“

Por. *Gn* 2, 15; *Sk* 17, 24-27; *KKC* 1, 27; *Gaudium et spes* 12, 19.

Človek je jediný tvor na zemi, ktorého Boh chcel kvôli sebe, por. *Gaudium et spes* 24. Človek je svojou dušou podobný Bohu, môže sa k Bohu priblížiť a Boh ho môže posvätiť. Človek môže byť v spolupráci s Božou milosťou (aj natrvalo) zbožštený.

Dogma: „Ľudské pokolenie je vykúpené skrze Ježiša Krista.“

Por. *I Pt* 1, 18-19; Nicejský koncil, r. 325, *DH* 125; Efezský koncil, r. 431, *DH* 261; Tridentský koncil, r. 1546, *DH* 1513.

Katechizmus Katolíckej cirkvi (571) z r. 1992 a vyhlásenie *Dominus Iesus* (11) z r. 2000 zdôrazňujú, že iný vykupiteľ okrem Ježiša Krista nebol, nie je, ani nebude. Samostatný – nejaký všeobecnejší – spásonosný poriadok Ducha Svätého neexistuje (*Dominus Iesus* 12).

Vykúpenie ľudskeho pokolenia pozostáva v tom, že Ježiš Kristus – jediný prostredník, ako druhý Adam – svojím zadost'učinením a zásluhami znovu získal pre ľudí stratenú milosť – Boží život.

Dogma: „Posväcujúca milosť posväcuje dušu a robí ospravedlneného priateľom Božím.“

Por. *I Sam* 10, 6; *Jn* 1, 12; Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1582, 1528.

Hriešnik sa stal svätým nie v tom zmysle, že prestal byť pôvodcom svojho hriechu; nie v tom zmysle, že už nie je pokúšaný a viac nezhrší; ale tak, že jeho vnútorné bytie odzrkadľuje

Božiu svätosť. Svätosť Boha a človeka nie je totožná, ale podobná. Ospravedlnenie dáva účasť na Božej prirodzenosti – dogma, por. Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1524, 1552.

Kresťanská zbožnosť (duchovnosť, spiritualita)

Kresťanská zbožnosť je život v Duchu Svätom, ktorý ľudí zjednocuje a pripodobňuje Kristovi (por. *Ž* 1, 1-6; *Gal* 5, 18; *Rim* 8, 2n, 29; *KKC* 1109). Keďže je len jeden Boh, zbožnosť je v podstate jediná (po formálnej stránke má tri vrstvy: trojičnú, ekleziálnu a sakramentálnu). Avšak jediná kresťanská zbožnosť je v praxi značne rozmanitá. **Existujú dva základné dôvody rozmanitosti zbožnosti – prvým je pohlavnosť človeka a druhým špecifické povolanie.** Každá rozmanitosť zbožnosti (tvoriaca špecifické spirituality) je však vždy odrazom čistého a jediného svetla Duha Svätého v istom ľudskom prostredí a dejinách, por. *KKC* 2684.

Druhý vatikánsky koncil (1962-1965) odmietol tvrdenia, ktoré stavajú jedno pohlavie nad druhé, napr. že muž je sprostredkovateľom prirodzených i nadprirodzených darov pre ženu. Koncil zdôraznil (konštit. *Lumen gentium* 32): „Vyvolený Boží ľud je len jeden: Jeden je Pán, jedna viera, jeden krst (*Ef* 4, 5). Všetky údy získavajú svojim znovuzrozením v Kristovi rovnakú dôstojnosť, spoločnú milosť Božích detí, spoločné povolanie na dokonalosť, tú istú spásu, tú istú nádej a nerozdielnu lásku. V Kristovi a Cirkvi teda niet nijakej nerovnosti, čo sa týka pôvodu, národnosti, spoločenského postavenia ani pohlavia, pretože už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža a ženy, lebo vy všetci ste jeden v Kristovi Ježišovi (por. *Gal* 3, 28; *Kol* 3, 11). I keď v Cirkvi nekráčajú všetci tou istou cestou, predsa všetci sú povolaní na svätosť a Božou spravodlivosťou dostali tú istú vieru (por. *2 Pt* 1, 1).“

Prvotná rozmanitosť zbožnosti súvisí s ľudskou pohlavnosťou. Delenie zbožnosti „na ženskú“ a „na mužskú“ má základ v stvorení človeka (por. *Gn* 1, 27). Koncom 80. rokov 20. stor. lekárska veda dokázala, že ženský a mužský mozog sú stavané inak a ich iná štruktúra spolu s hormonálnymi faktormi sa podieľajú na prirodzene odlišnom správaní žien a mužov (James Dobson), čo sa logicky prejavuje aj v prežívaní duchovnosti. Toto delenie duchovnosti stavia na špecifických znakoch a rozdielnych daroch pohlaví, keď Božia milosť tieto dary očisťuje, zušľachtuje a dvíha ku krajšej službe Bohu a bližnému.

Každá fyzická, morálna a duchovná rozdielnosť ženy a muža a ich komplementárnosť (vzájomné dopĺňanie sa) sú zamerané na dobrá manželstva a na rozvíjanie rodinného života. Medzi pohlaviami, ktoré sú prirodzene komplementárne, musí existovať aj v nadprirodzenej oblasti vzájomná potreba a opora, por. *KKC* 2333. Rozdielnosť pohlaví nie je – ani nemôže byť – dôvodom podceňovania jedného z nich. Každé z oboch pohlaví je odlišným spôsobom obrazom Božej moci a nežnosti, por. *KKC* 2335. Človek je osoba – a to rovnako muž i žena – a obaja majú rovnakú osobnú dôstojnosť, lebo sú stvorení na obraz a podobu osobného Boha, por. konštit. *Lumen gentium* 32, konštit. *Gaudium et spes* 49, list *Mulieris dignitatem* 6, *Familiaris consortio* 22, *KKC* 2334.

Všetky špecifické kresťanské spirituality sú vzácnymi vodcami duchovného života, por. *KKC* 2693. Ale najhodnotnejšie sú Máriina zbožnosť a zbožnosť sv. Jozefa (výrazy „mariánsky rozmer kresťanskej duchovnosti“ a „josefovský rozmer kresťanskej duchovnosti“ sú komplexnejšie), ktoré vyrástli v prostredí Svätej rodiny a súvisia s prirodzenosťou človeka (vzťahy „matka a Syn“ a „otec a Syn“), por. *KKC* 1563; exh. *Redemptoris custos* 6. Preto majú istú prednosť pred ostatnými špecifickými kresťanskými duchovnosťami (napr. pred mníšskou, františkánskou...), ktoré nie sú ani univerzálne, ani záväzné.

Ženská a mužská zbožnosť (duchovnosť, spiritualita)

Nakoľko zbožnosť súvisí s človekom, ktorý je od stvorenia – podľa Božej vôle (*Gn* 1, 27) – v dvojakom rovnocennom vydaní, je správne hovoriť aj o ženskej, aj o mužskej zbožnosti – a to bez ohľadu na ďalšie špecifické povolanie (jedinečnosť každého človeka).

Ženy „žijú“ (objavujú, rozvíjajú a chránia) svoju identitu tak, že vstupujú do vzťahu. Silnou stránkou vzťahovej identity je hlboká citovosť a empatia. Ženám je viac daný cit, trpezlivosť, zmy-

sel pre detail; ich správanie smeruje viac k subtilnosti, ku konkrétnej potrebe, k dokončovaniu, k bežným podrobnostiam a maličkostiam.

Byť ženou bez vzťahu – je ťažké. Vzťahová identita je spojená s prianím darovať sa – dušu i telo Bohu a blížnemu (Ulrika Wagner-Rau). Preto je materstvo (duchovné či telesné) celkom prirodzeným stavom, ktorý privádza ženy k plnosti. Napr. počas tehotenstva a starania sa o dieťa ženy prežívajú pocit tvorenia nového života. A mnohé zasvätené ženy namiesto fyzických detí privádzajú na svet duchovné deti v podobe kresťanskej výchovy, starostlivosti, formácie a tvorivých nápadov, či diel. Archetyp matky – nesebecké žiť pre druhého – vyžaruje najmä z kresťanskej ženy. Najkrajším vzorom ženskej zbožnosti je Panna Mária.

Muži „žijú“ (objavujú, rozvíjajú a chránia) svoju identitu tak, že sa odlišujú a oddeľujú. Silnou stránkou odlišujúcej sa identity je citová nezávislosť, ktorá mužom dovoľuje tak hlboko sa venovať istému dielu, že sa s ním takmer identifikujú a nerušia ich nejaké ťažké vzťahy. Mužom je viac daná idea, nadhľad, smerovanie; ich správanie smeruje viac k podstate, k celku, k veľkosti a moci.

Byť mužom neodlišeným a neoddeleným – je ťažké. Mužská zbožnosť sa musí vyhýbať zoženšteni – sentimentalite a zdrobnelinám. „Svätý“ neznamena byť starý, zhrbený a sotva šeptajúci. Svätý muž má zušľachtené a rozvinuté tie najkrajšie mužské vlastnosti – odvahu, múdrosť, silu, pokoj, usilovnosť, dôstojnosť... Odlišujúca identita je spojená s prianím samostatne tvoriť a konať – pre Boha a blížneho (Ulrika Wagner-Rau). Preto je otcovstvo (duchovné či telesné) celkom prirodzeným stavom, ktorý privádza mužov k plnosti. Napr. počas starania sa o drahých v rodine muži prežívajú pocit užitočnosti. A mnohí zasvätení muži namiesto starosti o pokrvné deti, pracujú pre duchovné deti v podobe kresťanskej výchovy, starostlivosti, formácie a tvorivých nápadov či veľkých diel. Archetyp otca – mocné konanie – predstavuje najmä kresťanský muž. Najkrajší príklad mužskej zbožnosti je Jozefova zbožnosť.

Príprava človeka na ospravedlnenie

Spolu-práca (synergizmus) človeka s Bohom pri jeho vlastnom posväcovaní sa začína tým, že človek sa Božej milosti otvorí, čiže pripraví sa na jej prijatie. Z vonkajšieho pohľadu: človeka (na prijatie Božích milostí) pripravujú najmä sväteniny; z vnútorného pohľadu ide o základnú duchovnú dispozíciu človeka („otvorenie dverí“ Bohu, por. *Zjv* 3, 20).

Písmo učí ako sa slobodná bytosť otvára Božiemu kráľovstvu:

- **Viera**, por. *Sir* 25, 16; *Hebr* 11, 6; *Mk* 5, 34; *Rim* 3, 26; 4, 24; *Mt* 18, 14.
- **Bázeň voči Bohu**, por. *Sir* 1, 27-28; 25, 16; *Mt* 6, 33.
- **Nádej**, por. *Sir* 2, 9; *Jób* 4, 6; 19, 23; *Prís* 23, 18; *Sk* 24, 15-16; *Rim* 5, 5.
- **Láska**, por. *Dt* 6, 5; *Prís* 3, 3-4; *Mt* 25, 34-36; *Lk* 7, 47.
- **Pokánie**, por. *Lv* 19, 10; *2 Sam* 12, 13; *Jn* 21, 15-17; *Mt* 7, 21; *Lk* 18, 13; *Jak* 5, 16.

Viera má tri prvky (Jozef Uhrin, +1983):

1. Rozumový základ (človek musí vedieť „čomu“ a „prečo“ veriť).
2. Dôvera (človek dôveruje, lebo Boh nikoho nikdy nepodvádza).
3. Poslušnosť (človek naozaj veriaci podľa viery aj koná – žije Božie slovo).

Kristus Pán hovorí (*Lk* 13, 3): „Ak sa neobrátite, všetci podobne zahyniete.“ K viere sa musia pripojiť ďalšie dispozičné skutočnosti (dogma), por. *Lv* 19, 10; *Lk* 18, 13; *Jak* 5, 16; Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1557, 1559, 1526.

Najlepšia príprava na posvätenie je dokonalá láska a dokonalá ľútosť. Prirodzená ľútosť na odpustenie hriechov nestačí. Zo vzťahu k Bohu pochádza nadprirodzená ľútosť: – dokonalá z lásky; – nedokonalá zo strachu.

Ospravedlnenie „zadarmo“ a „skrze vieru“

Pavol apoštol učí, že „ľudia sú ospravedlnení zadarmo“ (*Rim* 3, 24) a „skrze vieru“ (*Rim* 3, 28). Cirkev chápe tieto slová takto (por. Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1532): preto ospravedlnení zadarmo, lebo nič ľudské nepredchádza ospravedlnenie (ani viera, ani skutky), je to milosť; preto

ospravedlnení skrze vieru, lebo viera je začiatkom ľudskej spásy, ona je základom i koreňom všetkého ospravedlnenia – „kto prichádza k Bohu, musí veriť“ (*Hebr 11, 6*).

Teológovia toto tajomstvo dokázali (doposiaľ najlepšie) vyjadriť termínom „synergizmus“ (spolupráca), ktorý zodpovedá tomu, čo sa „v uskutočnenej spásy“ deje. Ľudské skutky majú vplyv na ospravedlnenie (*Jak 1, 25*), a to prinajmenšom tak, že človek môže Božiu spásu odmietnuť. Slobodná vôľa človeka je prispôsobujúcou príčinou (jeho osobného) posvätenia.

Pred ospravedlnením dobré skutky človeka (viera, zriekanie sa hriechov a silné rozhodnutie zachovávať prikázania) prispôsobujú človeka na ospravedlnenie. Po ospravedlnení skutky človeka, ak sú formované láskou, zachovávajú i množia spravodlivosť a zasluhujú aj večný život. Skutky po ospravedlnení zasluhujú na zásele spoločnej hodnoty.

Axióma „Božia milosť stavia na ľudskej prirodzenosti“, nastoľuje otázku, kedy je človek najlepšie pripravený (prispôsobený, otvorený) pre prijatie milosti?

Keďže človek je obdivuhodná jednota tela a duše (por. *Gn 2, 7*; konštit. *Gaudium et spes 14*; *KKC 362n*) podmienky „otvorenosti človeka pre milosť“ sa dotýkajú aj jeho tela, aj jeho duše. Osobná zrelosť človeka, čiže jeho „ľudskosť“, sa viaže predovšetkým na jeho vnútro.

Miera ľudskosti (jednotlivca i spoločnosti) je podstatne určovaná vzťahom k utrpeniu a k trpiacemu (enc. *Spe salvi 38*). „Trpieť spolu s druhými a pre druhých, trpieť z lásky k pravde a spravodlivosti, trpieť pre lásku a preto, aby som sa stal opravdivo milujúcim človekom – to sú základné prvky ľudskosti, zanechanie ktorých by zničilo samotného človeka“ (*SS 39*). A hoci je „zrelosť človeka“ iná u dieťaťa, u dospelujúceho, u dospelého i u pokročilého vekom, nikdy mu nesmie chýbať; je to ochota nieť zodpovednosť za seba i za druhého. Je to ochota milovať obsahujúca aj „aktívne napomínanie“, t.j. ja napomínam, aj „pasívne napomínanie“, t.j. ja prijímam napomínanie (Raniero Cantalamessa).

Sväteniny – príprava na prijatie milosti

Synergizmus, čiže spolu-práca človeka s Bohom pri jeho vlastnom posväcovaní sa, sa začína tým, že človek sa Božej milosti „otvorí“. Na prijatie milostí pripravujú ľudia aj sväteniny.

Cirkev, ako „správkynia Božích tajomstiev“ (*Jn 16, 12-13*; *Mt 13, 52*), v 12. storočí rozdelila tradičné spásonosné znaky na:

- **veľké spásonosné znaky**; to sú sviatosti;
- **malé spásonosné znaky**; to sú sväteniny.

Sväteniny sú ustanovené Cirkvou; sú to posvätné znaky (žehnania, svätenia, exorcizmy), pri ktorých sa Cirkev modlí nad určitými osobami a vecami, aby požehnané osoby a tí, ktorí používajú požehnané veci, rástli vo viere a láske (por. *KKC 1667- 1673*). Svätenina je v prvom rade úkon, len v nepresnom zmysle slova to je aj vec (svätená voda, kríž, ruženec, obraz, kostol, cintorín...).

Sväteniny pochádzajú zo spoločného kňazstva veriacich. Každý pokrstený je povolaný, aby bol „požehnaním“ a aby požehnával, por. *Gn 12, 1-3*; *Lk 6, 28*; *I Pt 3, 9*.

Sväteniny majú tri formy (*KKC 1671-1673*):

- **žehnania** (osôb, vecí, miest; vždy bez použitia oleja);
- **svätenia** (osôb – „consecratio“; vecí, miest s trvalým dosahom – „dedicatio“, najčastejšie na liturgické účely);
- **exorcizmy** (jednoduchý býva najčastejšie pri krste; slávnostný alebo „veľký exorcizmus“ vykonáva špeciálne poverený kňaz).

Kódex kánonického práva (kán. 1171) nazýva posvätené a požehnané veci „posvätné (sväté) veci“ (res sacrae). O svätých veciach hovoríme pre ich vzťah ku viere. Medzi požehnaním a posvätením je rozdiel. Požehnanie (benedictio) je najnižším stupňom posvätných vecí; robí sa vždy bez použitia oleja. Posvätenie je vyšším stupňom požehnania (robí sa zväčša s použitím oleja) a môže byť dvojaké. Ak ide o posvätenie vecí alebo miesta, kódex zväčša používa výraz posvätenie (dedicatio) – por. kán. 1171; 1205n; 1208; 1212; 1217; 1219; 1237; 1269 *CIC*. Ak ide o posvätenie osôb (nie o sviatosť vysviacky!), kódex používa výraz zasvätenie (consecratio) – por. kán. 207 § 2; 666 *CIC*.

Posvätené (požehnané) veci pripravujú na prijatie milosti dvojako: - na prvom mieste vďaka príhovoru Cirkvi; - na druhom mieste ako „vonkajšia milosť Vykupiteľa“. O vonkajšej milosti Vykupiteľa – čiže o tom, čo pozitívne ovplyvňuje ľudské zmysly a privádza myseľ k nadprirodzenému (napr. kríž, kostol, reverenda...) – učí graciológia.

Posvätená (požehnaná) vec účinnejšie pripraví na prijatie milosti, ako vec či miesto nepožehnané. Účinok sa zväčší ešte aj vtedy, ak človek posvätené predmety používa s hlbšou vierou. Avšak žiadne posvätené predmety neúčinkujú automaticky, lebo nemajú tzv. duchovnú informáciu. Duchovnú informáciu (vnútornú silu, vlastné pôsobenie) môžu mať – sami v sebe – len duchovné bytosti: Boh, anjeli (dobrí i zlí) a ľudia. Prírodoveda aj teológia vylučujú, že by nejaká hmota mala (a mohla mať) duchovnú informáciu (František Tondra, +2012).

Posvätenie dospelých

Za najdôležitejšie dielo Tridentského koncilu sa považuje *Dekrét o ospravedlnení* z r. 1547. Dekrét (16 kapitol a 33 kánonov) obsahuje katolícku náuku o ospravedlnení, posväcujúcej milosti a o zásluhách.

Ospravedlnenie je vytvorenie spravodlivosti (stvorenej svätosti) v ľudskej duši (vo vnútri, nielen navonok); je to súhlas s Božou spravodlivosťou; prenesenie z nespravodlivosti do spravodlivosti; vytvorenie spravodlivého (vo vnútri, nielen navonok); udelenie Božej spravodlivosti skrze Krista; odpustenie hriechov a doplnenie dobrých skutkov. Ospravedlnenie je nielen odpustenie hriechov, ale je aj posvätenie a vnútorné obnovenie človeka, por. *Rim 7, 22; Ef 3, 16; Tridentský koncil, r. 1547, DH 1561, 1528; DH 1544, DH 1582*. Ospravedlnenie, chápané aktívne, je vliatie milosti spôsobujúcej omilostenie; brané pasívne je oslobodenie od hriechov a dosiahnutie milosti.

Posväcujúca milosť sa volá aj svätosť. Posvätenie, čiže ospravedlnenie, je stretnutie s Bohom Otcom, ktoré sa uskutočňuje skrze Ježiša Krista v Duchu Svätom, por. *Jn 14, 23; Tit 3, 4-7; Gal 4, 6*; človek sa dostáva do stavu svätosti dynamickou – osobnou – prítomnosťou Boha vo svojej duši, por. *1 Kor 3, 16; 6, 19; Tridentský koncil, r. 1547, DH 1544; KKC 2000*. Každé obrátenie sa k Bohu, a to tak v úkone, ako aj v trvajúcim stave oddania sa, je, de facto, účasť na spojení Krista – Syna s Bohom – Otcom, por. *1 Jn 1, 2; Jn 3, 5; 15, 5*.

Skutočnosť, že človek je svätý (má posväcujúcu milosť – milosť Ducha Svätého), sa dá vyjadriť aj výrazom „zbožštenie“, „zduchovené telo“, „zbožštené telo“ (Ján Pavol II., +2005.)

Zásluha je ovocím čnosti spravodlivosti (KKC 2006). Človek si svojimi skutkami zasluguje buď pozitívnu odmenu (za dobrý skutok), ktorá sa v užšom zmysle slova volá aj zásluha, alebo negatívnu odmenu (za zlý skutok), čiže trest. Vo všeobecnosti sa zásluha (meritum) delí dvojako:

- zásluha zo spravodlivosti, z hodnosti; úplná (de condigno);
- zásluha zo slušnosti; neúplná (de congruo).

Medzi seberovnými možno hovoriť o striktnej spravodlivosti i zásluhe. Medzi Bohom a človekom (Stvoriteľ a stvorenie) však nemožno hovoriť ani o striktnej spravodlivosti, ani o striktnej nadprirodzenej zásluhe (KKC 2007). A tak zásluha pred Bohom existuje len preto (a práve preto), že dobrotivý Boh je **prvotný činiteľ „zásluhy“**:

1. Boh dal človeku prisľúbenia;
2. Boh dal človeku slobodu.

Ak teda človek – adoptovaný Boží syn, **druhotný činiteľ zásluhy** – urobí, čo má, nutne získka Božiu milosť (por. Tridentský koncil, r. 1547, *DH 1576; KKC 2008, 2009*); táto nutnosť však nie je taká, že by prinútila Boha; táto nutnosť spočíva v Božej nezmeniteľnosti – v nutnosti Božieho bytia a v nutnosti vzáťažnej Božej dobroty (por. Tomáš Akvinský, *Theologická summa* II-1., 112, 3).

Tri prípady (stavy) posvätenia človeka

Dospelý človek môže byť riadne (t.j. prostredníctvom sviatosti) ospravedlnený (posvätený) v troch základných prípadoch (osobných stavoch). **Prvý prípad** je vtedy, keď sa človek prvý raz

stáva svätým. **Druhý prípad** sa týka už ospravedlneného; ide o zväčšenie jeho svätosti. **Tretí prípad** je vtedy, ak niekto po prvom ospravedlnení ťažko zhrešil a znovu sa pokáním posväčuje.

Poriadok prvého ospravedlnenia človeka: Najprv Boh svojou milosťou osvecuje človeka a pohýna jeho myseľ – nielen zvnútra, ale aj zvonku skrze hlásané slovo (por. *Rim* 10, 14-15). Ak človek súhlasí s milosťou predchádzajúcou, za týmto súhlasom ide viera, zošklivenie hriechov a vlastné znovuzrodenie v krste.

Druhý prípad sa týka ospravedlneného, ktorý žije prijaté ospravedlnenie a zdokonaľuje ho „zo dňa na deň“, por. *Ž* 60, 9; *Sir* 5, 8; *Iz* 58, 2; *2 Kor* 4, 16; 9, 8. Ten, kto sa cvičí v dobrých skutkoch a v zachovávaní prikázaní (Božích i cirkevných), každodenne sa stáva spravodlivejším, por. *Zjv* 22, 11: „Spravodlivý nech ďalej koná spravodlivo.“ Skutky spravodlivého kvôli spoločnej hodnosti zasluhujú večný život, por. *Mt* 19, 17. Spravodlivý, čiže svätý človek, sa ďalej posväčuje:

1. Skrze Božiu milosť spolupracujúcu i podporujúcu; por. *Flp* 4, 13.
2. Skrze dobré skutky, ktoré zväčšujú aj zachovávajú spravodlivosť; por. *Sir* 15, 16; *Mt* 5, 16.
3. Skrze iné sviatosti, ako napr. birmovanie, Eucharistiú; por. *Rim* 2, 13.
4. Skrze modlitby vlastné alebo iných svätých; por. *2 Tim* 4, 7-8.

Ospravedlnený človek nutne potrebuje Božiu milosť (špeciálnu milosť, ktorá sa líši od lásky), aby vytrval vo svätosti. Aj u ospravedlneného totiž, kvôli prvotnému hriechu, zostáva zatemnenie mysle i slabosť tela.

Tretí prípad posvätenia je vtedy, ak niekto po ospravedlnení ťažko zhrešil (stratil posväčujúcu milosť), a potom sa znovu pokáním posväčuje. Je dogmou, že aj skutočne ospravedlnený človek môže vážne zhrešiť a stratiť milosť (por. *1 Kor* 9, 24; *2 Pt* 1, 10; *DH* 1573).

Nevera (strata viery) nie je jediným smrteľným hriechom ospravedlneného, lebo aj svätec môže zhrešiť všetkými inými ťažkými hriechmi. Ak zhreší iným ťažkým hriechom (ako neverou), zostáva mu pravá viera a on zostáva naďalej kresťanom, hoci hriešnym. Padlý po krste môže skrze Božiu milosť opäť vstať (por. *Ž* 51, 19; *DH* 1579) a skutočne môže opäť získať stratenú spravodlivosť. Deje sa to cez sviatosť pokánia.

Je dogmou, že po opätovnom získaní milosti ospravedlnenia každý kajúci hriešnik podlieha ešte nejakému dočasnému trestu, za ktorý musí robiť pokánie na tomto svete alebo v budúcom, v očistci (por. *Mt* 3, 8; *Lk* 3, 8; *Zjv* 2, 5; *DH* 1580).

Prvá a druhá svätosť človeka

Všetky sviatosti udeľujú posväčujúcu milosť, čiže svätosť. Ide buď o **prvú svätosť**, ktorá nastupuje po prenesení kajúcnika zo stavu smrteľného hriechu do stavu svätosti. Spravidla ju sprostredkujú tzv. sviatosti mŕtvych (krst, pokánie, niekedy aj pomazanie chorých). Alebo ide o **druhú svätosť**, ktorá nastupuje ako zveľadenie stavu svätosti u spravodlivého. Sprostredkujú ju tzv. sviatosti živých (birmovanie, Eucharistia, vysviacka, manželstvo, niekedy aj pomazanie chorých).

Sviatosti mŕtvych, ak sú prijímané v stave posväčujúcej milosti, udeľujú druhú svätosť.

Vlastnosti stavu svätosti

Stav svätosti na zemi žijúceho človeka má tri základné vlastnosti.

1. vlastnosť – neistota

1 Kor 4, 4: „Nie som si ničoho vedomý, ale to ma neospravedlňuje.“ *Flp* 2, 12: „S bázňou a chvením pracujte na svojej spáse.“

Dogma: „Bez zvláštneho Božieho zjavenia nikto nemôže mať istotu či sa nachádza v posväčujúcej milosti.“ Por. Tridentský koncil, r. 1547, *DH* 1563, 1566.

Milosť (svätosť) je nadprirodzená realita spoznávaná prostredníctvom intelektuálneho pásmu viery. Priamo empiricky (vedecky) ju nemožno poznávať, merať, dokazovať. Nepriamo ju však možno spoznávať „z ovocia“, por. *Mt* 7, 20, *KKC* 2005. Hriechy nikdy neboli odpustené tomu, kto sa vystatuje sám sebou. Falošná istota je odsúdeniahodná. Pravá istota je skromná a odstupňovaná.

Prvý stupeň: **Istota viery**. Najvyššiu istotu má nadprirodzená viera (kvôli Bohu, ktorý je Istota). Por. *KKC* 157: „Viera je istá, istejšia než akékoľvek ľudské poznanie, lebo sa zakladá na samom slove Boha, ktorý nemôže klamať: Isteže, zjavené pravdy sa môžu zdať ľudskému rozumu

a ľudskej skúsenosti nejasné, ale istota, ktorá pochádza z Božieho svetla, je väčšia ako tá, ktorá pochádza zo svetla prirodzeného rozumu.“ Por. *Cirkev žije z Eucharistie* 15.

Druhý stupeň: **Matematická (alebo vedecká) istota.** Druhé miesto majú zrejme pravdy prirodzeného poriadku, napr. matematika.

Tretí stupeň: **Morálna istota.** Táto istota patrí k medziľudským vzťahom a vytvára ich. Morálnu istotu má aj jedinec o svojej individuálnej spáse.

2. vlastnosť – nerovnakosť

1 Kor 12, 11: „Toto všetko pôsobí jeden a ten istý Duch, ktorý rozdeľuje každému ako chce.“ Por. *Mt 25, 14-30; Ef 4, 7;*

Dogma: „Miera prijatej milosti ospravedlnenia nie je u všetkých ospravedlnených rovnaká.“ Por. Tridentický koncil, r. 1547, *DH 1561.*

Podstata svätosti je v každom svätom človeku rovnaká, nerovnakosť je len v jej miere. Zo všetkých tvorov najvyššiu mieru svätosti dosiahla Matka Božia, Panna Mária.

Takisto je dogmou, že: „Prijatú milosť možno dobrými skutkami rozmnožovať.“ Por. Tridentický koncil, r. 1547, *DH 1574; Jn 15, 1-2; Ef 4, 5; Zjv 22, 11:* „Spravodlivý nech ďalej koná spravodlivo a svätý nech sa ďalej posväčuje.“

3. vlastnosť – stratiteľnosť

Kol 3, 5-6: „Umírtvujte teda svoje pozemské údy: smilstvo, nečistotu, vášeň, zlú žiadostivosť a lakomstvo, čo je modloslužba! Pre takéto veci prichádza Boží hnev na odbojných synov.“ Por. *1 Kor 6, 9-10; Rim 16, 18.*

Dogma: „Milosť ospravedlnenia je stratiteľná. Stráca sa každým ťažkým hriechom.“ Por. Tridentický koncil, r. 1547, *DH 1577.*

Strata božských čností: - Viera sa stráca iba ťažkým hriechom proti viere. - Nádej sa stráca iba ťažkým hriechom proti nádeji. - Láska sa stráca každým ťažkým hriechom.

Sviatosti – riadna cesta posvätenia človeka

Posväcovanie prostredníctvom sviatostí je založené na vonkajšom znaku (matéria a forma), ktorý sprostredkuje neviditeľnú milosť, a v podstate pochádza z Božieho vtelenia. Spojenie „matéria a milosť“ nemôže kresťanov pohoršiť, lebo Boží Syn si vzal materiu ľudskeho tela (*Jn 1, 14*) – a tým potvrdil starozákonnú myšlienku, že Stvoriteľ má hmotu rád (por. *Gn 1, 31*).

Novozákonné sviatosti (spolu ich je sedem) prevyšujú všetky starozákonné obrady (dogma, *DH 1602*) a sú potrebné k spáse. Dôvod absolútnej potreby vykúpenia hriešnych ľudí spočíva:

1. V nekonečnosti viny (konečný čin hriešnika je nekonečnou vinou, pre nekonečnú dôstojnosť úraného Boha).
2. V absolútnej nadprirodzenosti stavu svätosti.

Kristus Pán riadne udeľuje milosti cez sviatosti, ktoré on sám založil (dogma, *DH 1601*). Všetky sviatosti sú potrebné k spáse (dogma, *DH 1604*), ale **miera ich potreby je dvojaká – prvoradá** (bez ktorej sa cieľ nedá dosiahnuť) **a druhoradá** (bez ktorej sa cieľ nedá tak ľahko dosiahnuť). Prvoradá potrebnosť sa vzťahuje na krst, pokánie (po upadnutí do ťažkého hriechu) a vysviacku. Druhорadá na ostatné štyri sviatosti (por. *Theologická summa* III., 63, 4).

Ježiš Kristus odovzdal sviatosti svojej Cirkvi, aby ich žila a vysluhovala (por. *Jn 16, 13-14; 17, 19; Hebr 10, 10; Mt 13, 52; 1 Kor 4, 1; CIC kán. 840-841, KKC 1115-1116*). Sviatosti sú teda v dvojakom zmysle „cirkevné“: - sú pre Cirkev, lebo ona z nich žije; - sú skrze Cirkev, lebo ona ich vysluhuje (por. *KKC 1118*).

Pritom však platí, že **Pán Boh môže posväcovať svet aj mimo sviatostí** (por. *Theologická summa* III., 64, 7). Absolútne nutný k spáse je len Kristus Pán (ako Prاسviatosť), por. *Nádej na spásu pre deti, ktoré zomreli bez krstu* 82.

Vytrvalosť v dobrom

Tridentský koncil učil, že vytrvalosť v dobrom je dar (r. 1546, *DH* 1572) a potom aj dielo človeka (*DH* 1576). Vytrvalosť v dobrom je nutná k spásu – *Mt* 10, 22: „Kto vytrvá do konca, bude spasený.“ *Hebr* 10, 35-36: „Preto netraťte dôveru, lebo ju čaká veľká odmena. Potrebujete vytrvalosť, aby ste plnením Božej vôle získali prisľúbenie.“

Koncil dogmatizoval, že ospravedlnený (podporený Božou pomocou, por. *Flp* 4, 13), aby vytrval v dobrom: musí nehrešiť, musí prosieť o Božiu milosť a musí konať aj dobré skutky, za ktoré patrí odmena (*DH* 1576). Nikto, bez špeciálneho zjavenia, nemôže mať úplnú istotu, že bude mať dar vytrvalosti až do konca (*DH* 1566).

Cirkev – spoločenstvo svätých

Božie kráľovstvo má tri rozmary: - milosť; - Cirkev; - nebo. Výraz kráľovstvo, hebr. *malkut*, gr. *basileia*, má dynamický charakter (panovanie, vládnutie). Cirkev je pozemská fáza Božieho kráľovstva, por. konštit. *Lumen gentium* 3.

Sväté písmo

Písmo ponúka viaceré obrazy o Cirkvi: Ovčinec (*Jn* 10, 1-10), Božia roľa (*I Kor* 3, 9), šľachtená vinica (*Mt* 21, 33-46), Božia stavba (*I Kor* 3, 9), Boží dom (*I Tim* 3, 15), nevesta (*Zjv* 21, 22), Kristovo tajomné telo (*Ef* 4, 11-13).

Mt 13, 31-32: „Nebeské kráľovstvo sa podobá horčičnému zrnku, ktoré človek vzal a zasial na svojej roli. Ono je síce najmenšie zo všetkých semien, ale keď vyrastie, je väčšie než ostatné byliny a je z neho strom, takže prilietajú nebeské vtáky a hniezdia na jeho konároch.“ Por. *Lk* 13, 20-21. Exegéza: Kristova myšlienka založiť svoju Cirkev patrí do rámca jeho vyhlásení o Božom kráľovstve.

Gal 1, 13: „Ved' ste počuli, ako som si kedysi počínal v židovstve: že som veľmi prenasledoval Božiu Cirkev a nivočil som ju.“ Exegéza: Výraz „Božia Cirkev“, ktorý má slávnostný nádych, používal v *Novom zákone* iba Pavol apoštol. V gréckom texte sa výraz ani raz nevyskytuje ako adjektívum, ale vždy ako genitívum – „Cirkev Boha“, ktorý vyjadruje vzťah vlastníctva (Jozef Heriban, +2009).

Ježiš zjavil, že nebo (definitívnu fázu Božieho kráľovstva) bude predchádzať fáza pozemského rastu (Stanisław Nagy), ktorému predchádzalo povolanie Abraháma (*Gn* 12; 15) a vyvolenie Izraela ako Božieho ľudu (*Ex* 19).

Pozemská fáza Božieho kráľovstva má dve etapy. **Prvou etapou** bol smrteľný život Ježiša v ľudskom tele (s jeho obetou a zmŕtvychvstaním). Po ňom Pán zhromaždil v Galilei svoje rozpráchané stádo (*Mk* 14, 27), ktorému zoslal Ducha Svätého (*Sk* 2, 1-4). **Druhou etapou** je čas Cirkvi, ktorú Ježiš vybavil štruktúrou Dvanástich s Petrom na čele: *Mt* 10, 1-5; 16, 17-18; *Mk* 3, 14. V deň Turíc vystúpila Cirkev – ako spoločenstvo svätých – na verejnosť (por. *KKC* 946).

Jn 17, 24: „Otče, chcem, aby aj tí, ktorých si mi dal, boli so mnou tam, kde som ja, aby videli moju slávu, ktorú si mi dal, lebo si ma miloval pred stvorením sveta.“

Zjv 21, 2: „Nevesta ozdobená pre svojho ženicha.“ Por. aj *Zjv* 22, 17.

Hebr 11 – početní a veľkí svedkovia viery v *Starom* i v *Novom zákone*; „Sme obklopení týmto oblakom svedkov“, por. *Hebr* 12, 1.

Pavol apoštol vyjadril skutočnosť cirkevného spoločenstva symbolicky:

- telo – *I Kor* 12, 12-31; Kristus je hlava a my sme údy;
- stavba – *I Kor* 3, 10-17; 6, 19; Kristus je základ a my sme chrám; por. aj *I Pt* 2, 1-8;
- manželstvo – *Ef* 5, 22-30; Kristus miluje Cirkev a seba samého vydal za ňu.

Tradícia

Liturgia od najstarších čias, podľa vzoru *Modlitby Pána*, používala množné číslo – „my“.

Didaché (okolo r. 100): „Spomeň si, Pane, na svoju Cirkev, ochráň ju pred každým zlom a zdokonal ju vo svojej láske, a tú, ktorú si sám posvätil, zhromaždi od štyroch vetrov do svojho kráľovstva, ktoré si jej pripravil“ (X, 5).

Tertulián (+224): „Sme stravec spojený zväzkom zbožnosti, jednotou náuky a zmluvou nádeje“ (*Apologeticum* 39, 1). Keď sa Tertulián pridal k montanistom (r. 207), zmenil učenie o viditeľnej hierarchickej Cirkvi na náuku o neviditeľnej charismatickej spoločnosti.

Atanáž (+373): „Pre účasť v tom istom Kristovi sa stávame jedným telom, ktoré má v sebe jediného Pána“ (*Orationes contra Arianos* 3, 22).

Ján Zlatoústý (+407): „Čo vlastne je chlieb? Je to Kristovo telo. Čím sa stávajú tí, čo ho prijímajú? Kristovým telom; no nie mnohými telami, ale jedným telom. Tak ako chlieb je len jeden, i keď sa skladá z mnohých zrn, ktoré sa v ňom, hoci ich nevidíme, nachádzajú, takže vďaka ich dokonalému vzájomnému spojeniu sa ich rozdielnosť stráca; takým istým spôsobom sme aj my spojení navzájom a všetci spolu v Kristovi“ (*Homílie na Prvý list Korinťanom* 24, 2). „Cirkev nie je miesto, kde sa vyrábajú zlaté a strieborné premety, ale zhromaždenie anjelov. Preto sú nám potrebné duše“ (*In Matheum homilia* 50, 3).

Niceta z Remesiany (+414): „Cirkev je zhromaždením všetkých svätých“ (*De symbolo* 10).

Augustín (+430): „Z dôvodu tajomného a blahodárneho Božieho rozhodnutia vládne medzi ľuďmi určité nadprirodzené spojenie, a preto hriech jedného škodí ostatným a svätosť iného im prináša dobrodenie“ (*De baptismo contra Donatistas* 1, 28).

Rozumová úvaha

Ježiš Kristus zakladal Cirkev postupne, až napokon zoslaním svojho Ducha jej založenie ukončil a definitívne zverejnil (por. konštit. *Lumen gentium* 2; *KKC* 766-767). Ježiš vystúpil na nebesia, lebo sa chcel vteliť do svojej Cirkvi, chcel sa vteliť do každého jedného z nás (Raniero Cantalamessa, Philip Yancey).

Cirkev sa zrodila nato, aby šírením Kristovho kráľovstva po celej zemi na slávu Boha Otca, urobila všetkých ľudí účastnými spásonosného vykúpenia, a ich prostredníctvom viedla celý svet ku Kristovi (dekr. *Apostolicam actuositatem* 2).

Boh sa zjavil ako spoločenstvo osôb (por. *Jn* 14, 26; *Gal* 4, 6). Z tohto božského spoločenstva pramení spoločenstvo Cirkvi. Kristus nezaložil Cirkev len ako vonkajšiu organizáciu (spolok, klub), ale aj ako duchovné spoločenstvo. Ako si Kristus vzal z Márie telo hmotné, tak si z miliónov (pokrstených) duší vytvára telo mystické (Dominik Pecka, +1981).

Magistérium

Materiálna dogma: „Ježiš Kristus založil Cirkev.“

Por. *Mt* 10, 1-5; 16, 17-18; najstaršie vierovyznania *DH* 1-76; Prvý vatikánsky koncil, r. 1870, konštit. *Dei Filius*, *DH* 3012.

Spôsob založenia Cirkvi odhaľuje jej podstatu – darujúci sa Boh a otvorený človek. Cirkev teda a priori nie je „naša“ (ľudská), ona je „jeho“ (Kristova – božská). Ježiš povedal „moja Cirkev“ a to znamená – jednotné číslo aj privlastňovacie zámeno. On hovoril „moja Cirkev“ spôsobom, akým hovorí muž o „svojej neveste“ alebo o „svojom tele“; on sa s ňou identifikoval (Raniero Cantalamessa).

Z vonkajšieho pohľadu prvotné kresťanstvo pozostávalo z početných lokálnych skupín a spoločenstiev. Každé z nich malo svoju vlastnú štruktúru, svoj osobitný životný štýl a volalo sa „cirkvou“. Predsa však tieto rozptýlené spoločenstvá mali hlboké povedomie spolupatričnosti.

Materiálna dogma: „Existuje spoločenstvo svätých osôb.“

Por. *Jn* 17, 24; Apoštolské vierovyznanie, *DH* 30.

Hoci Kristova Cirkev má charakter spoločenstva (vertikálneho smeru „Boh a človek“ i horizontálneho smeru „človek a človek“), nijako neničí individuálny, osobný rozmer človeka.

Istá náuka: „Cirkev je na tomto svete sviatosťou spásy, znakom a prostriedkom spoločenstva s Bohom a spoločenstva medzi ľuďmi.“

Por. *Mt* 21, 33-46; *I Kor* 3, 9; *Ef* 4, 11-13; *KKC* 780; konštit. *Lumen gentium* 1.

Cirkev by nebola celá, keby bola chápaná len ako (tajomná) osoba a (vykupiteľské) dielo Krista. Celú Cirkev „robia“ aj ľudia, ako jej spolutvorcovia. Boh stvoril svet kvôli účasti ľudí na jeho božskom živote. Táto účasť sa uskutočňuje „zhromažďovaním“ ľudí v Kristovi; toto „zhromažďovanie“ je Cirkev.

Cirkev – Kristov dar – Kristovo telo

Cirkev sa zrodila z celkového darovania sa Krista za našu spásu. Začiatok a zrod Cirkvi naznačujú krv a voda, čo vyšli z otvoreného boku ukrižovaného Ježiša a predstavujú dôverné spojenie (por. *Sk* 17, 28; *Jn* 15, 4-5).

Ježiš zoslaním svojho Ducha vytvoril zo svojich bratov svoje – Kristovo Telo. Duch Svätý Cirkev vedie a dáva jej rozmanité hierarchické a charizmatické dary. Prílišným zdôrazňovaním, že Cirkev je „Boží ľud“, sa vyzdvihuje starozákonný pohľad (chápanie) nad novozákonný pohľad „Kristovo telo“ (Jozef Ratzinger).

Cirkev „pozemská“ aj „oslávená“ je Kristus, ktorý sa zrealizoval osobne i spoločne. Cirkev je nevyhnutnou formou kristogenézy, t.j. Ježiš Kristus „sa stáva“ Mesiášom pre ľudí a v ľuďoch (Česlav Stanislav Bartník).

Tajomstvom Cirkvi je, že ju vytvárajú dva prvky – je zároveň ľudská i božská, viditeľná a pritom oplývajúca neviditeľnými skutočnosťami – čo je dôsledok jej sviatostnej štruktúry. Správne možno pochopiť Cirkev až vtedy, keď sa bude na ňu hľadiť ako na objekt viery (Joachim Meisner).

Spoločenstvo svätých – tri stavy

Cirkev je do konca sveta v troch stavoch: - putujúca (pozemská časť spoločenstva svätých); - trpiaca (zosnulí – očisťujúca sa časť spoločenstva svätých); - oslávená (zosnulí – svätí v nebi); por. konštit. *Lumen gentium* 49.

Putujúca (pozemská) časť spoločenstva svätých je zasadená do prirodzeného ľudského spoločenstva, podľa starovekej zásady – „milosť stavia na prirodzenosti“. Ľudské spoločenstvo (manželstvo, priateľstvo, kolektív, komunita...) treba vytrvalo budovať a vyhýbať sa tomu, čo ho najviac ohrozuje. Ľudskému spoločenstvu veľmi napomáha tzv. inteligencia srdca (emocionálna inteligencia – schopnosť používať svet citov).

Členovia spoločenstva svätých

Do spoločenstva svätých sa (riadne) vstupuje krstom; patria doň všetci, živí i mŕtvi, ktorí sú Kristovi a majú jeho Ducha (*KKC* 955), teda:

- v plnom zmysle slova tí, ktorí majú v sebe Boží život, posväcujúcu milosť;
- v nepresnom zmysle slova tí, ktorí sú pokrstení, ale Boží život nemajú;
- v širšom zmysle slova všetci dobrí anjeli (por. *Theologická summa* III, 8, 4);

Zo spoločenstva svätých sú vylúčení: odpadlíci od Cirkvi; exkomunikovaní; bludári; rozkolníci; zatratení v pekle.

Rozdeľovať kresťanov na nominálnych (zlých) a autentických (dobrých) možno teoreticky, v praktickom živote ide o (odvážne a nepresné) posudzovanie. Posudzovať možno skutky, por. *Lk* 6, 46.

Poslanie a potrebnosť Cirkvi

Vlastné poslanie Cirkvi nie je politickej, hospodárskej alebo sociálnej povahy, cieľ Cirkvi je – podľa jej zakladateľa – náboženského rázu (por. konštit. *Gaudium et spes* 42). Predmetom poslania – misie Cirkvi je dielo spásy a podmetom misie je ľudská osoba. Náboženský cieľ v sebe zahŕňa učenie, vedenie a posväcovanie ľudí (Karol Klauza).

Cirkev ako jediná môže priblížiť náboženské nadprirodzeno. Ak ľudstvo odvrhne Cirkev, dostáva sa do nereálneho pohľadu na svet (Ján Chryzostom Korec). Výhody človeka zo živého spoločenstva s Cirkvou: - žije v pravde; - žije v spoločenstve; - žije novým, nadprirodzeným, Kristovým životom.

Význam Cirkvi možno vyjadriť aj podrobnejšie. Cirkev je viacnásobne nenahraditeľná: - ako miesto aktualizácie (čítania a počúvania) *Písma* a „konania Boha“ (učenie, vedenie a posväcovanie – najmä sviatosti); - ako miesto Božieho univerzalizmu; - ako miesto odporu voči každému zlu; - ako miesto rešpektu voči všetkým; - ako miesto (pozemskej) ľudskej komunikácie; - ako miesto ochrany slabých (utláčaných); - ako miesto komunikácie s Bohom; - ako miesto (oslavy, rozvíjania) života; - ako miesto (ľudskej, božskej) solidarity; - ako miesto stálosti dobra (Bernard Rootmensen).

Prejavy spoluúčasti veriacich

1. Orodovanie svätých. *1 Tim 2, 1*: „Predovšetkým teda žiadam, aby sa konali prosby, modlitby a orodovania a vzdávali sa vďaka za všetkých ľudí.“ Por. aj *Ef 1, 22-23; Ex 33, 12-17; KKC 828, 956*.
2. Úcta k svätým (príklad, svedectvo, povznesenie mysle, utužovanie jednoty). *Hebr 11, 1*: „Viera je základom toho, v čo dúfame, dôkazom toho, čo nevidíme. Ňou si predkovia získali dobré svedectvo.“ Por. aj *Mt 24, 14; Mk 13, 9; 1 Kor 4, 6; Hebr 11, 2. 39; KKC 6, 147, 1090*.
3. Vzájomná pomoc trpiacej a putujúcej Cirkvi. *Hebr 13, 7. 16*: „Pamätajte na svojich predstaviteľných, ktorí vám hlásali Božie slovo. Dobre si všimnite, aký bol koniec ich života, a napodobňujte ich vieru... Nezabúdajte na dobročinnosť a vzájomnú pomoc, lebo v takých obetách má Boh záľubu.“ Por. aj *2 Mach 12, 46; Sk 5, 18-20; KKC 962, 969, 1269, 1461 (odpustky)*.

Význam organického spoločenstva Cirkvi

Prirodzená náuka o ľudskej spoločnosti obsahuje tragické omyly (teoretické i praktické) – individualizmus, kolektivismus, komunizmus, rasizmus... Nadprirodzená pravda o Cirkvi obsahuje liek na všetky chybné spoločenské nauky (Dominik Pecka, +1981).

- Individualizmus lieči poukazom, že neexistuje duchovná samota, tá môže byť len fyzická.

- Kolektivismus lieči poukazom na organickú (hlbokú, vnútornú) jednotu – ľudia sú stvorení Bohom Otcom a vykúpení Ježišom Kristom, preto sú naozaj bratia a sestry. Povrchná (dočasná, politická, ekonomická) idea vytvára len masu, dav...

- Komunizmus lieči poukazom, že ľudia sú stvorení na Boží obraz. Tento obraz „neneguje“ individualnosť či národnosť, ako internacionalizmus, ale ich zdokonaľuje. Cirkev je jednota národov v Kristovi.

- Rasizmus lieči poukazom na jednotu ľudstva – „v stvorení“ jedným Bohom a „vo vykúpení“ jedným Kristom.

Historické poučenie

Cirkev sa zrodila v otrokárskej dobe; bez krviprelievania – mocou lásky – ju dokázala zmeniť. Pavol apoštol v *Liste Filemonovi* (15-16) napísal: „Veď (Onezim) azda preto odišiel na čas, aby si ho dostal navždy. Už nie ako otroka, ale oveľa viac ako otroka: ako milovaného brata.“

V dobe feudalizmu, v ktorej Cirkev žila a rástla viac ako tisíc rokov, sčasti prijala „feudálny štýl“. Teraz – v 21. stor. – vidieť, že to nebolo správne, hoci pochopiteľné. Z toho vyplýva historické poučenie: Treba dať pozor, aby v dobe demokracie Cirkev neprijala „demokratický štýl“ (František Radkovský). Cirkev nemôže byť bez Hlavy – Krista (Andrej Dermek, +2003).

Cirkev – na jednej strane – nie je monarchia, lebo zahŕňa bratov a sestry; no – na druhej strane – nie je demokracia, lebo má jedného Pána (Hugo Aufderbeck, +1981).

Cirkev a svet

Cirkev existuje v pozemských rozmeroch času a priestoru. Na niektorých kontinentoch je už dvetisíc rokov. V mnohých národoch vytvorila jadro dejín. Jej vplyv je aj z vonkajšieho pohľadu nezanedbateľný a stále živý.

Cirkev a dialóg (externý aj interný)

Čím viac sa Cirkev pripodobňuje Kristovmu modelu, tým viac sa odlišuje od ľudského prostredia, v ktorom žije. No aj tak je jej úlohou mať kontakt s ľudstvom (por. enc. *Ecclesiam suam* 60).

Cirkev vedie dialóg so svetom; stáva sa slovom, stáva sa posolstvom (por. enc. *ES* 67) – a to je evanjelizácia, ktorá nemôže – a priori – vylúčiť nikoho. Cirkev ponúka dialóg aj svojim členom – deťom Božieho Domu, ako „matka a hlava“ (por. enc. *ES* 116).

Dialóg má zmysel (a nie je plytvanie silami a časom) len vtedy, ak má správny poriadok (Joachim Wanke). Ten tvoria hranice, ktoré vyznačil Pavol apoštol v *Prvom liste Korint'anom*:

- hranicou je myslieť na skutočné dobro (oikodomé - budovanie) Cirkvi (por. *I Kor* 14, 3);
- hranicou je nedávať slabým pohoršenie (por. *I Kor* 10, 23n);
- hranicou je nevystavovať sa opovážlivo pokušeniu, zbytočne riskovať (por. *I Kor* 6, 12n).

Napokon treba myslieť na to, že plná pravda je „symfónia“ – „ladne pôsobiace zmes“ (Hans Urs von Bathasar, +1988) a „dialóg lásky“, por. *I Kor* 13.

Cirkev a štát

Kresťanstvo nie je v podstate štátnym náboženstvom; ono sa má odlišovať od vonkajšej moci. Nútiť ľudí byť morálnymi je kontraproduktívne a plodí vzdorovitých poddaných. Moc si dokáže vynútiť poslušnosť, ale len láska dokáže vzbudiť lásku. Dobrota musí vyrásť zvnútra ľudského ja.

Dejiny dokazujú, že vždy, keď Cirkev začala používať svetskú moc, stala sa neefektívnou. A keď sa Cirkev zjednotila so štátom, utrpela tým viera. Viera v očiach sveta stráca rešpekt úmerne tomu, ako energicky sa vnucuje (Philip Yancey). Boží zámer je iný: ovce medzi vlkami (*Mt* 10, 16); kvas v ceste (*Lk* 13, 20); semiačko v záhrade (*Mk* 4, 30); soľ v množstve (*Mt* 5, 13).

Avšak kresťanstvo tiež nikdy nebolo len subjektívnym pocitom jednotlivca, či skupiny. Kresťanstvo je pravdou a normou pre verejnosť – a tým vládne aj vládcom. Novoveká situácia na jednej strane nahráva kresťanstvu (nechce, aby bolo štátnym náboženstvom), no na druhej strane zdôrazňovaním subjektivismu viere škodí.

Filozof Pier Paolo Pasolini (+1975) videl budúcnosť Cirkvi v jej zásadnom opozičnom postoji. Učil, že v radikálnej opozícii má Cirkev skúsenosti; je morálnou autoritou proti globalizácii (politickej, ekonomickej...) a nadnárodným poriadkom sveta. Cirkev je symbolom odporu.

P. Pasolini mal sčasti pravdu. Mnohí ľudia cítia, že proti banálnym ideológiám, treba postaviť opozíciu, ktorá práve tým, že bude proti takémuto modernizmu – bude moderná. Tiež je pravda, že Cirkev má za úlohu byť prorokom (vždy učiť pravde), byť odvážnou (konať proti prúdu) a – ak treba – vstúpiť do geta.

Avšak úloha Cirkvi nikdy nemôže byť apriori opozičná. Jej podstatou je pozitívne budovanie Božieho kráľovstva na zemi – nakoľko jej to daná spoločnosť (a najmä slobodný človek) dovolí. Preto Cirkvi generálna opozícia vôbec nesvedčí.

Cirkev a politický systém

V 20. stor. prebiehal neľútostný boj (tzv. studená vojna) medzi dvoma hlavnými politickými systémami moderného sveta – medzi „komunizmom“ a „kapitalizmom“.

Cirkev sa nestotožňuje so žiadnou politickou ideológiou. S „komunizmom“ bol spojený ateizmus a centrálné riadenie hospodárstva. Cirkev sa však nemôže stotožniť ani s takou praxou „kapitalizmu“, v ktorej prevláda individualizmus a absolútny primát trhového zákona (por. enc. *Centesimus annus* 10). Riadenie hospodárstva jedine prostredníctvom trhu narúša sociálnu spravodlivosť, lebo sú aj také ľudské potreby, ktoré sa netýkajú trhu (por. enc. *CA* 34).

Cirkev navrhuje: treba propagovať rozumnú reguláciu hospodárstva podľa správnej hierarchie hodnôt a so zreteľom na spoločné dobro (por. *KKC* 2425).

Cirkev a demokracia

Cirkev nie je jedna z organizácií sveta; nie je „len“ štát (Vatikán) a nie je napodobenina štátu. Cirkev je v prvom rade duchovná sila – napriek tomu, že má svoju organizačnú formu.

V antickom Grécku bola demokracia, ale odlišná od súčasnej. Grécka demokracia sa zakladala na posvätnom občianstve početných bohov a neplatila pre všetkých. V antickom demokratickom Grécku boli spoločenské triedy, boli otrokári a otroci.

Súčasná demokracia vznikla v židovsko-kresťanskom svete Západu. Židovsko-kresťanským dejinám (napr. rehoľné pravidlá) takisto vďačíme za normy, podľa ktorých mohli byť naše demokracie stále znova kontrolované, kritizované a korigované (Franz Oppenheimer, +1943). Myšlienka „rovnakého práva všetkých“ našla v demokracii svoju politickú formu (Jozef Ratzinger). Moderná demokracia spočíva na zhode hodnôt vychádzajúcich z kresťanskej viery; a dobre môže fungovať len preto, že existuje táto základňa hodnôt. Bez kresťanstva pravej demokracie niet.

Cirkev dáva demokracii to, čo si demokracia sama dať nemôže. Podľa väčšinového princípu možno riešiť len istý okruh ľudských záležitostí. Absurdné by bolo, keby sa demokraticky začali riešiť otázky pravdy (životnej, vedeckej, technickej...) a otázky dobra. Cirkev – s ponukou odpovedí na tieto otázky – je podporný systém spoločnosti (biblická soľ zeme, por. *Mt* 5, 13; *Lk* 14, 34-35 a svetlo sveta, por. *Mt* 5, 14; *Jn* 12, 36).

Kresťanská demokracia novoveku spočíva na posvätnosti hodnôt zaručených vierou, ktoré sa vymykajú ľubovôli väčšiny. Dejiny 20. stor. ukázali, že popieranie kresťanstva vedie k oživeniu hroznej politickej totality, ktorá styranizuje celú spoločnosť.

Cirkev a udržateľný rozvoj

Cirkev vie o poslaní a zmysle ľudských i svetových dejín (por. *Gn* 1, 1; *KKC* 30, 338). Preto sa ako „matka a učiteľka“ (prostredníctvom Pápežskej akadémie pre sociálne vedy i Akadémie pre vedu) stretáva s odborníkmi a vyjadruje sa k téme o svetovom hospodárstve a ekologickej ochrane prírodných zdrojov. Cirkev je totiž presvedčená, že súčasťou zodpovednosti každej generácie je snaha o trvalo udržateľný rozvoj v oblasti výživy, zdravia a energií (por. *KKC* 2288).

Svet už trpí znečisťovaním životného prostredia. Cirkev učí, že každý má mať účasť na ekologickom zápase. Vedie ju k tomu úcta k Stvoriteľovi, úcta ku každému stvoreniu aj zodpovednosť za morálne správanie sa človeka (por. konštit. *Gaudium et spes* 39; *KKC* 1050, 2440).

Mal by byť svet lepší?

Mnohí kritizujú Cirkev za to, že ani po dvoch tisícročiach kresťanstva nie je svet lepší (por. *KKC* 2442). Aj keď možno polemizovať o normách, aký by svet mal byť, je pravda, že nemožno rátať s tým, že čím dlhšie bude kresťanstvo na zemi, tým bude svet lepší. Dôvod je ten, že osobné životné prijatie Božieho vykúpenia (subjektívne vykúpenie) je podmienené slobodou človeka a Boh nikdy túto slobodu nezruší! Ani početný rast kresťanov automaticky neznamená polepšenie sveta. Kresťanstvo pôsobí na zlepšenie sveta nepriamo – cez ľudí, ktorí sú slobodní.

Dobrota človeka je vložená do krehkej nádoby ľudskej slobody a nie do „štruktúry“. Preto je možné, že aj po tisícročiach kresťanstva a po dosiahnutí vysokého stupňa dokonalosti – človeka i spoločnosti – môže aj jednotlivec, aj komunita upadnúť. Zlo má stále nad slobodným človekom moc a vytvára si aj štruktúry, ktoré vyvíjajú na neho veľký tlak. Objektívne vykúpenie sveta neznamená víťazstvo nad zlom v tom zmysle, že by už zlo nemohlo pokúšať človeka. Objektívne vykúpenie sveta znamená ponuku – hľa, takto by si mohol konať!

Na druhej strane treba vidieť, že v kresťanstve sa stále rodia veľké sily lásky (por. *KKC* 2444n). Dejiny učia, že vďaka kresťanstvu začala starostlivosť o slabých a chorých; zrodila sa úcta ku všetkým ľuďom i novodobá demokracia; ustálili sa pracovné a voľné dni (Konštantín Veľký, +337); rozvíjali sa veda a kultúra. Tiež vidieť, že tam, kde ľudia hromadne opúšťajú kresťanské hodnoty, tam sa vracajú hrôzy pohanstva (napr. likvidácia slabých a chorých, politické totality).

Boží a cirkevný paradox

Všemohúci Boh vstúpil do dejín oveľa krehkejším spôsobom, ako by si to veriaci niekedy priali. Prečo? Boh takýto spôsob vykúpenia sveta urobil kvôli ľudskej slobode (por. *KKC* 16, 44, 307). Krehkosť Božej vlády vo svete – skrze Ukrižovaného, s Ukrižovaným a v Ukrižovanom – je

častokrát prekvapujúca, ale je Bohom chcená. Nútenie a presadzovanie sa násilím (Alfred Adler, +1937) – to nie je Boží štýl.

Cirkev – jej existencia a pôsobenie – je bytostne napojená na tento paradox. Kristova Cirkev má obrovskú duchovnú moc (por. *Mt* 16, 19), ale jej musia byť vlastné len – Boh a česť.

III. časť: Eschatológia človeka – smrť, vzkriesenie tela, nebo

Človek je stvorený pre nebo (por. *Flp* 3, 20; *KKC* 1525). Osobný koniec človeka je dvojfázový; začína smrťou a zavŕši sa vzkriesením tela pri parúzii. Človek ako „nebešťan“ je tretí vrcholový bod rozvoja človeka (por. *KKC* 1023-1024).

Viac o tejto nádejnej náuke pojednáva osobitný dogmatický traktát *Eschatológia*.

Telesná smrť človeka

Zjavenie viackrát opakuje: „Smrť je trestom za hriech“ (por. *Gn* 2, 17; 3, 19; *Múd* 2, 24; *Rim* 5, 12; 6, 23; 7, 13). Hneď nerozlišuje, či ide o smrť duchovnú alebo telesnú, alebo o obe. To rozlišuje až neskôr (por. *Ez* 18, 4; *Múd* 1, 13-16), najmä v *Novom zákone* (por. *Zjv* 20, 6. 14). Ten učí (v plnej kontinuite s vierou vtedajšieho židovstva), že človek medzi smrťou a vzkriesením sa neprepadá do ničoty. 2 *Tim* 2, 11: „Spoľahlivé je to slovo. Ak sme s ním zomreli, s ním budeme aj žiť.“ Por. *Lk* 23, 43; *Jn* 11, 25; *Sk* 7, 59.

Milánsky arcibiskup Ambróz (+397) učil: „Smrť je univerzálny prechod. Ak ho prejdeš odvážne, potom je to prechod od porušenia k neporušenosti, od smrteľnosti k nesmrteľnosti, od zmätku k pokoju. Preto sa neľakaj slova smrť, ale raduj sa z dobrodenia tohto krásneho prechodu“ (*De bono mortis* 4, 15).

Sekularizovaná filozofia tvrdí: „Človek žije, aby zomrel.“ Kresťanstvo radikálne mení toto zmýšľanie: „Človek zomiera, aby žil!“ Tomáš Akvinský (+1274) vysvetľoval, že smrť zapríčinili dve veci; vzdialenou príčinou smrti je antagonizmus prvkov a blízkou príčinou je hriech (por. *Theologická summa* II-2., 164, 1, 1). Smrť má dve podstatné vlastnosti: - smrť je všeobecná, všetci musia zomrieť; - smrťou končí čas skúšky a zásluh (Štefan Dubravec, +1984).

Katolícka dogmatika učí: – že ľudská duša je nesmrteľná (dogma), por. *Gn* 2, 7; *Mt* 10, 28; Benedikt XII. (1334-1342), konštit. *Benedictus Deus*, r. 1336, *DH* 1000; – že smrť vstúpila do sveta pre hriech človeka (dogma), por. *Gn* 2, 17; *Rim* 5, 12; Tridentický koncil, r. 1563, *DH* 1511; – že smrť je oddelenie duše od tela (istá náuka), por. *Zjv* 6, 9-10; *KKC* 366, 997, 1005, 1016.

Duša nezaniká ani vtedy, keď sa odlúči od tela. Smrť je prechod na večnosť. Ide o tzv. dvojfázovú eschatológiu, o biblickú dualitu, a nie o helenistický dualizmus (telo je väzením duše). Biblická dualita znamená, že človek je telo a duša; že človek je jednota dvoch prvkov a ich oddelenie je ontologický deficit, čosi neprirodené. Niektorí teológovia odporúčajú namiesto slova „dualita“ používať termín „polarita“, ktorý celkom vylučuje dualizmus a rešpektuje jednotu dvoch prvkov človeka (Ctirad V. Pospíšil).

Katolíci vierou prijíma (por. Kongregácia pre náuku viery, r. 1979):

1. Na jednej strane vieru v podstatnú kontinuitu medzi prítomným životom s Kristom a budúcim životom s Kristom, ku ktorej dochádza vďaka moci Ducha Svätého.
2. Na druhej strane rozlíšenie, veľký rozdiel medzi životom prítomným a budúcim.

Ľudská smrť – koniec životnej skúšky

V jednom prameni *Knihy Genezis* vystupuje „strom života“ a v druhom prameni „strom poznania dobra a zla“. Neskorší autor spojil dve témy raja: život a morálku (por. *Gn* 2, 9; 2, 16-17).

Podľa stredovekých teológov ľudia v raji boli mimoriadni a mali ničím nespochybný organický a psychický vývoj (tzv. mimoprirodzené dary). Išlo o rozvinutie metafory proroka Ezechieľa (*Ez* 28, 12-15) a o mesiášsky motív raja (por. *Iz* 2, 1-5; 11, 1-16; 25, 6-12). A toto všetko nemalo byť ohrozené žiadnym koncom, zvlášť nie smrťou (Česlav Stanislav Bartník).

Avšak dejiny ľudí „ako stvorených“ majú koniec a končia smrťou. Nesmrteľnosť prislúcha len Stvoriteľovi; stvorenie je smrteľné (por. *Kaz* 12, 7; *Sir* 18, 1; *Ž* 119, 96; *Iz* 51, 6). Nesmrteľnosť prvého človeka nemožno chápať tak, že keby Adam nezahrešil, žil by dodnes. Keby nezahrešil, život by nekončil smrťou, končil by tzv. harmonickým prechodom do večnosti; t.j. telo s dušou by sa stalo osláveným; tak ako sa teraz (po hriechu) stane na konci sveta pri vzkriesení mŕtvych (Árpád Kisfaludy, +1903; Eugen Filkorn, +1974).

Keď človek „spoznal“ (zamiloval si, konal) zlo, prekročil hranice dobra a vstúpil do sféry zla – tým sa stal (zlý) smrteľný a stratil spoločenstvo s Bohom. Prvotný hriech bol smrteľným hriechom prarodičov. Avšak Boh po prvom hriechu nepotrestal prvých ľudí telesnou smrťou, napriek tomu, že hrozil takou sankciou, ale dal im šancu povstať z hriechu. Z toho vyplýva, že biblický autor hovorí o živote aj smrti bez bližších rozlíšení a súčasne slobodne prechádza z ich materiálneho zmyslu do duchovného zmyslu, čo spôsobuje teológom nemalé ťažkosti.

Personalistická interpretácia dejín prvého človeka (Česlav Stanislav Bartnik, Helmut Köster, Józef Kulisz, Krzysztof Gózdź) už neprijíma, že by následkom dedičného hriechu bola strata tzv. mimoprirodzených darov, ktoré rozvinula stredoveká teológia (nový *KKC* tzv. mimoprirodzené dary ako kategóriu vôbec nespomína, por. č. 399-401). Tiež neprijíma zvlášť hlbokú náklonnosť „od prirodzenosti“ k zlým činom, ako aj zvlášť silnú „žiadostivosť“, lebo ľudská prirodzenosť nie je úplne skazená (por. *KKC* 405). Ale treba zdôrazniť, že už samotný nedostatok nadprirodzených darov (prví ľudia ich hriechom stratili) vyvolal v nich – aj v ich potomkoch – istý negatívny dôsledok v dočasnom živote.

Pavlova vízia nového stvorenia kulminuje v Ježišovi: „Ako všetci umierajú v Adamovi, tak zasa všetci ožijú v Kristovi“ (*I Kor* 15, 22; por. *Rim* 5, 14). Stvorenie i spása majú tri Adamove „uhly“ (Česlav Stanislav Bartnik). Prvý Adam z prachu zeme bol príčinou rozbitia a rozdelenia. Druhý Adam, Kristus, je procesom zjednotenia ľudstva s Bohom. Posledný Adam bude večným včlenením človeka do osoby Božieho Syna (por. *I Kor* 15, 45).

Postoj človeka k smrti

Človek nesie na sebe pečať živočíšneho pudu sebazáchovy, ale nie je ním determinovaný. Keby to tak bolo, človek by nikdy nespáchal samovraždu. Človek má strach pred smrťou, lebo ju nepozná. Človek stále uvažuje nad inou formou života (náboženské predstavy o živote). Postoj k faktu smrti je rozdielny. Prvý extrém – človek žije tak, akoby smrť nebola. Vylúči všetko, čo smrť pripomína. Výsledok je, že človeka smrť prekvapí nečakane. Druhý extrém – človek prijíma smrť, chápe ju ako definitívne završenie diela života – a nič viac.

Medzi týmito extrémami sa nachádzajú kresťania; oni prijímajú smrť ako prechod do večnosti a koniec pozemskej skúšky (por. *Hebr* 9, 27). Pre uvažujúceho človeka je charakteristické, že túži po večnosti; Božie zjavenie túžbu po nesmrteľnosti objasňuje a podporuje; kresťania vieru v posmrtný život chápu pozitívne.

Kritérium smrti

Zvlášť v medicíne je veľmi dôležité zistenie času smrti. Ťažisko vedeckých prístupov na zistenie smrti sa prenieslo z tradičných srdcovo-dýchacích znakov na neurologické kritériá. **Úplné a nezvratné zastavenie mozgovej aktivity** je znakom straty integračnej schopnosti organizmu, **je znakom smrti** (pápež Ján Pavol II., r. 2000; posolstvo 18. medzinárodnému kongresu Transplantačnej spoločnosti).

Vzkriesenie ľudského tela

Vzkriesenie tela je vedecky nepostihnuteľné (veda totiž skúma časopriestorové skutočnosti matematicko-pokusne), ale v *Písme* je jasne doložené (por. *Mt* 22, 31-32; *Lk* 14, 14; *Sk* 24, 15; *I Kor* 15, 12n). Dve teologické vyjadrenia „vzkriesenie tela“ (*Apoštolské vyznanie viery*, *DH* 30) a „vzkriesenie mŕtvych“ (*Nicejskokonštantinské vyznanie viery*, *DH* 150) vyjadrujú doplnujúcim spôsobom tú istú pravdu; výraz „vzkriesenie tela“ je konkrétnejší (por. Kongregácia pre náuku viery, r. 1983).

Vzkriesenie mŕtvych patrí k základu viery, por. *Hebr 6, 1-2*. Od počiatku „byť kresťanom“ znamenalo prijať vieru v osobné vzkriesenie. Skorá kresťanská eschatológia obsahovala štyri momenty: parúzia, súd, vzkriesenie a katastrofálna premena sveta (por. Hermasov *Pastor, Visio III.*, 8, 9; dielo vznikalo v r. 90-140). *Didaché* (dielo vzniklo o. r. 100) učí, že tretím znamením konca sveta je vzkriesenie mŕtvych (por. 16, 6).

Pravda o vzkriesení ľudského tela dokazuje veľkosť človeka (por. *KKC 1004*). Tomáš Akvinský (+1274) vzkriesenie odôvodnil slovami „pracujúci je hoden svojej mzdy“. Celý človek pracoval, celý človek (duša i telo) si zaslúži odplatu. Vzkriesené budú telá všetkých ľudí – dobrých aj zlých (por. *Theologická summa IV.*, 75, 1, 2). Vzkriesenie tiel bude, podobne ako u Krista, dielom Najsvätejšej Trojice (por. *KKC 989*). Spôsob, ako vstanú mŕtvi, prekračuje ľudské chápanie. Napriek tomuto tajomstvu je isté, že účasť na Eucharistii poskytuje predchuť premeny tela prostredníctvom Krista.

Katolícka dogmatika učí: – že na konci vekov bude vzkriesenie tela (materiálna dogma), por. *Hebr 6, 1-2; Apoštolské vyznanie viery, DH 30*; por. *Nicejskokonštantínske vyznanie viery, DH 150*; – že všetci budú vzkriesení s vlastným telom (dogma), por. *1 Kor 15, 38n*; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH 801*; Toledská synoda, r. 675, *DH 540*. Vzkriesené telo bude pretvorené podľa kvalít duše.

Človek – ako žena a muž, ako pohlavná bytosť – má povolanie k láske vpísané „do tela“. Tento „snúbenecký význam tela“ sa dokonale naplní až pri vzkriesení mŕtvych „prijatím Boha a darovaním sa Bohu“ (Ján Pavol II., +2005). Z mŕtvych vstanú všetci ľudia, ktorí zomreli (*KKC 998*).

Identita telesnosti – „vlastné telo“

Pri vzkriesení tiel sa úplne zrealizuje (prejaví) Kristova vykupiteľská milosť. Kristus vstal z mŕtvych so svojím vlastným telom a vstúpil do novej dimenzie života; podobne v Kristovi všetci vstanú so svojím vlastným telom do novej dimenzie – večného života či smrti (por. *Zjv 2, 11*).

Cirkev termín „vlastné telo“ nevysvetľuje naturalisticky (tá istá hmota). Wincenty Granat (+1979) vysvetlil, že „vlastné telo“ je to, čo si duša buduje ako svoju predmetnú formu. Práve preto, že telesnosť neoddeliteľne patrí k ľudskému bytiu, identita telesnosti nie je určovaná materiou, ale dušou. Tak, ako je pri vzkriesení tela odmietaný fyzický realizmus, tak treba odmietnuť aj spiritualizmus. Pri vzkriesení ide o pneumatický realizmus (Jozef Ratzinger). Jedinou podmienkou, aby človek slávne vstal, je „zomrieť s Kristom“.

Svätí budú šťastní; ich telá budú dokonale preniknuté Duchom Svätým (por. *2 Pt 1, 4*), oslávené a preduchovené („spiritualizácia tela“); t.j. dokonale integrálne (duša s telom) a dokonale zbožštené. Zbožštenie nepohltí individuálnu subjektivitu človeka – naopak, plňšou mierou ju vyzdvihne (Ján Pavol II., +2005). Vzkriesené telá budú rodovo rozličné; ženskosť a mužskosť (ako Božie talenty pre človeka) budú vo večnosti naplnené a nie vymazané (Katrína J. Zeno).

Zatratení budú zúfalí; ich telá budú neoslávené (hoci celistvé a nesmrteľné); budú natrvalo nepredstaviteľne trpieť, budú nezničiteľné a bez akejkolvek nádeje na zmenu (por. *Zjv 20, 14-15*).

Vonkajšia podoba a vek vzkrieseného tela nepatria k dogmatickej pravde. I tak Augustín (+430) učil, že telá spravodlivých budú premenené (por. *Sermo 362, 11, 11*) a duchovné (*Enarrationes in Psalmos 101, 14*). A pokladal za pravdepodobné, že telá detí vstanú v plnom veku (*Sermo 242, 3, 4*) i telá spravodlivých starcov vstanú v plnom veku, bez pokrivenia (*Sermo 214, 11*). Aj Tomáš Akvinský (+1274) učil, že človek bude vzkriesený bez akéhokolvek nedostatku ľudskej prirodzenosti (por. *Theologická summa IV.*, 81, 1), teda bez rozlíšenia veku.

Absolútna blaženosť (nebo) – posledný cieľ človeka

Nebo je posledným cieľom a uskutočnením najhlbších túžob človeka; nebo je „byť s Kristom“, por. *Jn 14, 3; Flp 1, 23; 1 Sol 4, 17*; nebo je stav najvyššieho šťastia; nebo je večný život. *Múd 3, 1-9*: „Duše spravodlivých sú v Božích rukách, muka sa ich nedotkne... Skvietť sa budú v čase svojho navštívenia... Pán bude večne vládnuť nad nimi... A tí, čo boli verní v láske zotrávajú pri

ňom.“ *Mt* 5, 3. 12: „Blahoslavení čistého srdca, lebo onividia Boha... Radujte sa a jasajte, lebo máte hojnú odmenu v nebi.“ Por. *I Jn* 3, 2; *I Kor* 13, 12; *Jn* 14, 2-3.

Otcovia, napr. Hieronym (+420), Augustín (+430) a Ján Damaský (+750) boli presvedčení, že „nebo je Boh“. Cyprián (+258) vysvetľoval: „Aká len bude tvoja sláva a tvoje šťastie: mať výsadu vidieť Boha, mať česť zúčastňovať sa na radoostiach spásy a večného svetla v spoločnosti Krista, Pána a tvojho Boha. Tešiť sa v nebeskom kráľovstve v spoločnosti so spravodlivými a Božími priateľmi, radosťami získanej nesmrteľnosti“ (*Epistulae* 56, 10, 1).

Nebo je nadprirodzená skutočnosť (por. enc. *Spe salvi* 27). Nebo otvoril Ježiš Kristus svojou smrťou a vzkriesením; po jeho nanebovystúpení (por. *DH* 1000) je to blažené spoločenstvo všetkých, ktorí sa dokonale privtelili ku Kristovi.

Tomáš Akvinský (+1274) učil, že podstatou blaženosti je vidieť Božiu podstatu (por. *Theologická summa* I., 12, 1) a že blaženosť je možná len v spojení s Bohom (por. *Theologická summa* II-1., 3, 7). Blaženosť svätých vzrastie pri vzkriesení ich tiel (por. *Theologická summa* IV., 93, 1) a bude odstupňovaná podľa miery ich svätosti, por. *Theologická summa* IV., 93, 3.

Katolícka dogmatika učí: – že duše všetkých svätých sú v nebi; vidia Božiu podstatu z tváre do tváre a týmto videním sú skutočne šťastné (dogma), por. *Mt* 5, 3. 12; *Jn* 14, 3; Benedikt XII. (1334-1342), konštit. *Benedictus Deus*, r. 1336, *DH* 1000; *KKC* 1023; – že schopnosť, ktorou anjeli i ľudia môžu blažene vidieť Boha, je svetlo slávy (dogma), por. *Múd* 3, 7; *Ž* 35, 10; Viennský koncil, r. 1311, *DH* 895; *KKC* 50; – že Boh je (a navždy ostane) každému stvorenému duchu nepochopiteľný (dogma), por. Por. *Jób* 11, 7-9; Štvrtý lateránsky koncil, r. 1215, *DH* 800.

Boha, pre jeho transcendentnosť, ani v nebi nemožno vidieť „celkom“. K podstatnej nebeskej blaženosti, ktorá pochádza z videnia Boha, sa pridáva ešte akcidentálna blaženosť, ktorá pochádza z prirodzeného poznania a milovania stvorených vecí. Hoci vyvolení žijú v Kristovi, nestratia, naopak až tam nachádzajú svoju vlastnú identitu, svoje „vlastné meno“ (*KKC* 1025).

Vlastnosti nebeskej blaženosti

1. Nebo je pre stvorenia večité, **bez konca** (por. *Zjv* 22, 5; *Rim* 6, 10); má začiatok, no nemá koniec (materiálna dogma). Tomáš Akvinský (+1274) učil, že nikto nemôže z neba natrvalo odísť, je v ňom naveky. Avšak rozhodnutím Boha sa svätí, môžu zjaviť žijúcim (por. *Theologická summa* IV., 69, 3).
2. Nebeská blaženosť je v podstate rovnaká – videnie Boha (por. *I Kor* 15, 28; *Zjv* 22, 3-4), ale je **nerovnaká v miere** (por. *I Kor* 3, 8; *Jn* 14, 2), je odstupňovaná (materiálna dogma):
 - v nebi nebude žiadna závisť, lebo každý nebešťan bude úplne šťastný;
 - všetkým sa splnia oprávnené túžby ľudského srdca (Štefan Dubravec, +1984).

Odstupňovanie blaženosti spočíva v schopnosti každého nebešťana prijať „darovanie sa Boha“; duchovní otcovia učia, že to závisí od toho, ako si človek na zemi láskou „rozšíril srdce“. Symbolom večnej blaženosti je **aurea** – zlatá koruna – (nerovnaká v miere) každého nebešťana. K základnej nebeskej blaženosti možno získať ešte aj mimoriadnu odmenu, „prémii“, tzv. aureolu.

Tomáš Akvinský (+1274) vychádzajúc zo Zjavenia učil (por. *Theologická summa* IV., 96, 11), že **aureola** je ďalšia, menšia korunka, ktorú budú mať len nebešťania troch stavov (symbolika zvýšenej blaženosti):

1. Mučeníci za víťazstvo v prenasledovaní. *Zjv* 7, 14: „To sú tí, čo prichádzajú z veľkého súženia: oprali si rúcha a zbielili ich v baránkovej krvi.“
2. Panny a panici za dokonalé víťazstvo nad prirodzenou žiadostivosťou. *Zjv* 14, 4: „A tú pieseň sa nemohol nik naučiť... To sú tí, čo sa nepoškrvnili so ženami, lebo sú panici.“
3. Učiteľia viery za víťazstvo nad diablom, otcom lži a poloprávd. *Dan* 12, 3: „Tí, čo mnohých priviedli k spravodlivosti, budú ako hviezdy na večné veky.“

Nebeská činnosť

Nebešťanom nie je „dlhý čas“. Blažení v nebi pokračujú v radostnom plnení Božej vôle (čo začali už na zemi) a blažene panujú s Kristom (por. *Zjv* 22, 5; *KKC* 1029). Aktívne prežívanie stálej nebeskej blaženosti – bez akejkol'vek nudy – sa nedá ani predstaviť (por. *I Kor* 2, 9).

Podľa teológov nebešťania budú mať (pravdaže obmedzenú) účasť nielen na Božej blaženosti (por. *Mt* 5, 12; 25, 21. 23), ale aj na Božom poznaní – múdrosti (por. *Mt* 5, 3; *Zjv* 22, 5) a tiež na bytostnej Božej dynamickej nezmeniteľnosti – „Pán bude večne vládnuť nad nimi“ (*Múd* 3, 8) – nebešťania sa stanú večítí.

ÚVOD	1
METÓDA DOGMATIKY, STUPNE ISTOTY A VÝKLAD TEXTOV.....	1
BOH JE DOBRÝ STVORITEĽ	2
NOVOZÁKONNÉ CHÁPANIE STVORENIA	2
ZLO VO SVETE A BOH.....	3
I. ČASŤ: STVORENIE A PRIRODZENOSŤ ČLOVEKA	4
ĽUDSKÁ OSOBA – DEFINÍCIA.....	6
STVORITEĽSKÉ „DVOJVEDANIE“ ČLOVEKA – SEXUALITA, POHLAVNOSŤ	6
MUŽ A ŽENA – ROVNÁKÁ DÔSTOJNOSŤ	7
BOŽIA DOBROTA V DOBROTE MATKY A OTCA	7
HOMOSEXUALITA	8
ANTROPICKÝ PRINCÍP.....	8
BOH – PÁN ĽUDSKÉHO ŽIVOTA	8
ŽIVOT BEZ STVORENIA – DARVINIZMUS (EVOLUCIONIZMUS)	10
TEOLÓGIA ŽIVOTA	10
ĽUDSKÝ ŽIVOT – ŽIVOTNÁ SKÚŠKA.....	11
VEREJNÉ DOBRO A TREST SMRTI	11
PRIRODZENOSŤ ČLOVEKA – DUŠA A TELA	11
PRIRODZENOSŤ ČLOVEKA – DUALITA (BIPOLARITA).....	14
VZŤAH DUŠE A TELA	15
VNÚTORNÝ ŽIVOT ČLOVEKA – DUŠEVNÝ A DUCHOVNÝ	15
TEOLÓGIA ĽUDSKEJ DUŠE A TELA	16
TEOLÓGIA ĽUDSKEJ DUŠE.....	16
PÔVOD JEDNOTLIVÝCH DUŠÍ – PLODENIE DETÍ.....	16
TEOLÓGIA ĽUDSKÉHO TELA.....	17
DÔSLEDKY HRIECHU V TEOLÓGII TELA.....	18
KRISTOVA OBNOVA V TEOLÓGII TELA	18
PANENSTVO (ZASVÄTENIE, CELIBÁT) V TEOLÓGII TELA.....	19
PRIRODZENÁ VEĽKOSŤ ČLOVEKA	20
ČLOVEK JE SLOBODNÝ	20
ČLOVEK JE KONAJÚCI.....	20
ČLOVEK JE SPOLOČENSKÝ	20
ČLOVEK JE NÁBOŽENSKÝ	21
PRIRODZENÝ ZÁKON – SPOLOČNÝ, NEMENNÝ, ZAHMLENÝ	21
ĽUDSKÉ SVEDOMIE	22
PORIADOK ČLOVEKA – STVORENÝ RYTMUS.....	22
ČLOVEK – INDIVIDUALITA A SPOLOČENSTVO	22
ČLOVEK – INDIVIDUALITA, OSOBNOSŤ	22
ČLOVEK – SPOLOČENSTVO, KOLEKTÍV	23
NÁROD A VLASTENECTVO	23
ZÁKLADNÉ ĽUDSKÉ TYPY – CHARAKTERY (TYPOLOGIA ČLOVEKA).....	24
AUTENTICKÝ ROZVOJ ČLOVEKA – INTELIGENCIA SRDCA	24
AUTENTICKÝ ROZVOJ ĽUDSTVA – SPOLOČENSTVO SVÄTÝCH.....	25
ĽUDSKÁ NEHA A BLÍZKOSŤ	26
EKOLÓGIA – ČLOVEK A SVET.....	26
EKONOMIKA A MORÁLKA	26
ĽUDSKÁ RODINA	27

RODINNÝ PORIADOK A HLAVNÉ ÚLOHY RODINY	29
ÚLOHA STVORENÍ V TVORENÍ A MANŽELSKÁ SPIRITUALITA	29
RODINA – TVORCA ĽUDSKÝCH A KRESŤANSKÝCH HODNÔT	30
CHARTA PRÁV RODINY	30
GENERAČNÉ RADOSTI A STAROSTI	31
MATERSTVO A OTCOVSTVO.....	31
MATERSTVO – POVOLANIE ŽENY	31
OTCOVSTVO – POVOLANIE MUŽA	31
IDENTITA A VLASTNOSTI ŽENY	33
IDENTITA A VLASTNOSTI MUŽA	34
KRESŤANSKÝ FEMINIZMUS PÁPEŽA JÁNA PAVLA II.	34
KULTÚRA ŽIVOTA VERZUS KULTÚRA SMRTI.....	35
EVANJELIUM ŽIVOTA.....	35
UMELÉ OPLODNENIE	35
UMELÝ POTRAT	36
RODOVÁ ROVNOSŤ – GENDER IDEOLÓGIA.....	36
EUTANÁZIA – NEDOKONALÝ SÚCIT	36
II. ČASŤ: NADPRIRODZENOSŤ ČLOVEKA – SVÄTOSŤ.....	36
CESTY K BOHU	39
CIEL (ZMYSEL, DÔVOD EXISTENCIE) ČLOVEKA	39
ĽUDSKÁ SOLIDARITA	39
RAJ – EDEN, OBRAZ NADPRIRODZENEJ DOKONALOSTI PRVÝCH ĽUDÍ	40
BOŽIA MILOŠŤ A SLOBODA ČLOVEKA.....	40
PRIRODZENOSŤ A NADPRIRODZENOSŤ ČLOVEKA.....	41
SLOBODNÝ ČLOVEK A MILOŠŤ	42
TEORETICKY ČISTÁ PRIRODZENOSŤ.....	42
SYNERGIZMUS – BOH A ČLOVEK.....	42
MILOŠŤ ČASU – ANTICIPÁCIA VEČNOSTI.....	43
PRVOTNÝ (DEDIČNÝ) HRIECH.....	43
OD OSOBNÉHO HRIECHU K PRVOTNÉMU (DEDIČNÉMU) HRIECHU	45
PODSTATA PRVOTNÉHO HRIECHU.....	45
NÁMIETKY PROTI PRVOTNÉMU HRIECHU	45
ĽUDSKÉ SPOLOČENSTVO PO PRVOTNOM HRIECHU	45
PRVOTNÝ HRIECH A ČIASOČNÁ STRATA ĽUDSKEJ SLOBODY	46
SKRESLENIE NÁUKY O DUCHOVNOM STAVE PRVÝCH ĽUDÍ	46
VYKÚPENÝ ČLOVEK – PRIATEĽ BOŽÍ.....	46
KRESŤANSKÁ ZBOŽNOSŤ (DUCHOVNOSŤ, SPIRITUALITA).....	48
ŽENSKÁ A MUŽSKÁ ZBOŽNOSŤ (DUCHOVNOSŤ, SPIRITUALITA)	48
PRÍPRAVA ČLOVEKA NA OSPRAVEDLNENIE	49
OSPRAVEDLNENIE „ZADARMO“ A „SKRZE VIERU“	49
SVÄTENINY – PRÍPRAVA NA PRIJATIE MILOSTI	50
POSVÄTENIE DOSPELÝCH.....	51
TRI PRÍPADY (STAVY) POSVÄTENIA ČLOVEKA.....	51
PRVÁ A DRUHÁ SVÄTOSŤ ČLOVEKA	52
VLASTNOSTI STAVU SVÄTOSTI.....	52
SVIATOSTI – RIADNA CESTA POSVÄTENIA ČLOVEKA.....	53
VYTRVALOSŤ V DOBROM	54
CIRKEV – SPOLOČENSTVO SVÄTÝCH.....	54
CIRKEV – KRISTOV DAR – KRISTOVO TELO	56
SPOLOČENSTVO SVÄTÝCH – TRI STAVY	56
ČLENOVIA SPOLOČENSTVA SVÄTÝCH.....	56
POSLANIE A POTREBNOSŤ CIRKVI	56
PREJAVY SPOLUÚČASTI VERIACICH.....	57
VÝZNAM ORGANICKÉHO SPOLOČENSTVA CIRKVI	57

HISTORICKÉ POUČENIE	57
CIRKEV A SVET	57
CIRKEV A DIALÓG (EXTERNÝ AJ INTERNÝ)	58
CIRKEV A ŠTÁT	58
CIRKEV A POLITICKÝ SYSTÉM	58
CIRKEV A DEMOKRACIA	58
CIRKEV A UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ	59
MAL BY BYŤ SVET LEPŠÍ?	59
BOŽÍ A CIRKEVNÝ PARADOX.....	59
III. ČASŤ: ESCHATOLÓGIA ČLOVEKA – SMRŤ, VZKRIESENIE TELA, NEBO	60
TELESNÁ SMRŤ ČLOVEKA	60
ĽUDSKÁ SMRŤ – KONIEC ŽIVOTNEJ SKÚŠKY	60
POSTOJ ČLOVEKA K SMRTI.....	61
KRITÉRIUM SMRTI.....	61
VZKRIESENIE ĽUDSKÉHO TELA	61
IDENTITA TELESNOSTI – „VLASTNÉ TELO“	62
ABSOLÚTNA BLAŽENOSŤ (NEBO) – POSLEDNÝ CIEĽ ČLOVEKA	62
VLASTNOSTI NEBESKEJ BLAŽENOSTI	63
NEBESKÁ ČINNOSŤ	63

© Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, Badín
 © ThDr. Marián Chovanec